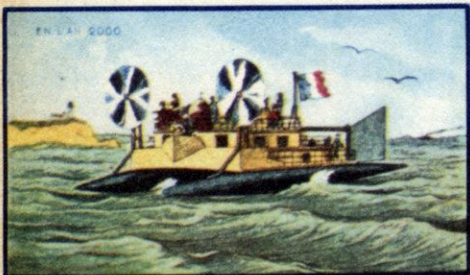

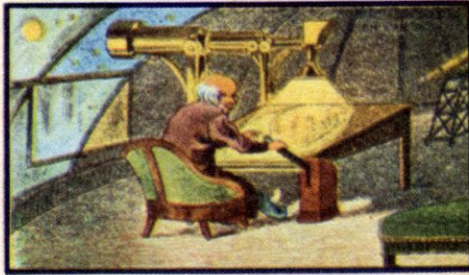
La școală

Dictînd corespondența

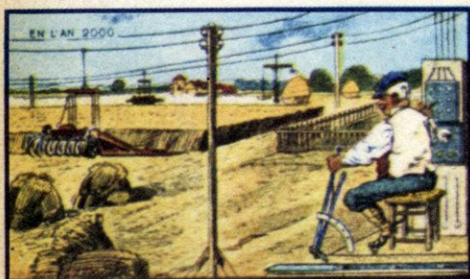
Un hidroplan

Un astronom

magazin istoric

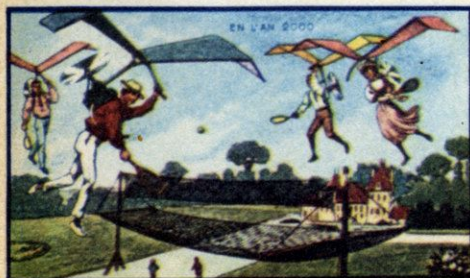
ANUL XV Nr. 8 (173) AUGUST 1981

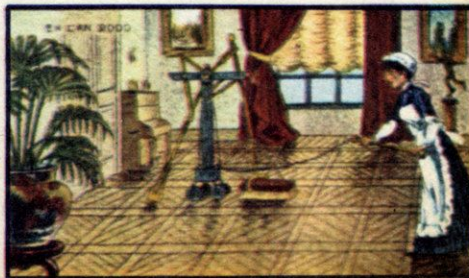
Un agricultor foarte ocupat

Doamna își face toaleta

Tenis de cîmp

Lustruitor electric

magazin istoric

Revistă de cultură

istorică

Anul XV

Nr. 8 (173)

august 1981

Redactor șef

CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct

NICOLAE MINEI

Colegiul redacției

DUMITRU ALMAȘ

CONSTANTIN ANTIP

VIRGIL CÂNDEA

NICOLAE COPOIU

LUDOVIC DÉMENY

TITU GEORGESCU

DINU C. GIURESCU

ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA

ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

SUMAR

200 zile smulse războiului: <i>Ilie Ceaușescu, Mihail E. Ionescu</i>	2
23 August 1944. Actul de voință a întregii națiuni: <i>Mircea Mușat</i>	7
București, 26 august-3 septembrie 1981. Al XVI-lea Congres internațional de istoria științei: <i>Gheorghe Mihoc</i>	12
Amintiri: <i>Petru Poni</i>	14
Mărturiile epigrafice. Dacii la Roma: <i>G. Caretonni</i>	18
Tipografiile Scinteiile ilegale: <i>T. Pintean</i>	20
August 1931. În București, acum 50 ani: <i>Valeriu Buduru, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu</i>	22
Femeia în societate	28
Legământul de la Grütli: <i>Arthur Mojonnier</i>	33
● Primul portret al lui Dimitrie Cantemir după bătălia de la Stănilești: <i>Constantin Rezachevici</i> ● Dimitrie Cantemir la Timișoara: <i>Ion Hațegan</i>	36
Cartea — o avarie de preț a mișcării socialiste: <i>Emilia Caraba</i>	40
Războiul „minților istețe” împotriva nazismului (II): <i>Nicolae Minei</i>	44
Șampanie Pommery și cuvinte otrăvite: <i>George G. Potra</i>	50
Incașii se răscoală: <i>Albert Garcia</i>	54
1815. Mașina lui Caragea: <i>Nicolae P. Leonăchescu</i>	60
● Cărți sosite la redacție ... 53 ● Poșta Magazin istoric ...	62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Progresul științei a incitat întotdeauna la prospec-tarea viitorului. Iată cum își imaginau oamenii — în urmă cu 81 ani — că va arăta anul 2000. Cărți poștale tipărite în Franța, în 1900 (Al XVI-lea Congres internațional de istoria științei. Convorbire cu acad. Gh. Mihoc, p. 12)

② Bătălia de la Zenta dintre austriaci și turci (1697) a marcat un moment important al începerii „descrășterii” Imperiului otoman, realitate pe care avea să o analizeze primul voievodul-cărturar Dimitrie Cantemir, participant la această luptă. În imagine: gravură de epocă înfățișând bătălia; portretul principelui Dimitrie Cantemir, detaliu din fresca Ateneului român (*Dimitrie Cantemir la Timișoara*, p. 38)

③ Iașii la mijlocul veacului trecut (gravură de epocă); în medalion: un atent observator al societății ieșene și, totodată, participant de seamă la viața culturală a orașului — savantul Petru Poni (*Amintiri*, p. 14)

Implicații ale insurecției române

în istoria universală

200 ZILE DE RĂZBOI MAI PUȚIN

General-maior ILIE CEAUȘESCU,

doctor în istorie,

Căpitan MIHAIL E. IONESCU

- „Admirabilul act de la 23 August 1944” ● Uriașa translație de front ● Media zilnică de teritoriu eliberat ● Două importante obstacole aruncate în aer ● Gerd von Rundstedt recunoaște ● 85 divizii pentru Aliați ● România — un exemplu molipsitor

Insurecția românească din august 1944¹ constituie, în întregimea ei, un pasionant capitol de istorie națională. În dinamica politicii interne, ea a reprezentat victoria celei mai largi coaliții de forțe politice făurite vreodată în arena publică românească. Arhitectonica acestei coaliții a fost concepută și concretizată de Partidul Comunist Român², care s-a situat de la început în fruntea mișcării de rezistență antifascistă a poporului român. Exercitarea democratică a puterii — negată prin acaparea ei de către forțele de extremă dreaptă, în septembrie 1940 —, doborîrea dictaturii antonesciene, redobîndirea independenței și suveranității naționale — grav știrbite prin intrarea trupelor germane în țară în octombrie 1940 — eliberarea Transilvaniei de Nord — răpită prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 —, alungarea trupelor Wehrmachtului și lupta împotriva Reichului hitlerist au fost obiective fundamentale ale națiunii în anii celui de-al doilea război mondial.

Artizan al coaliției largi de forțe politice patriotice, P.C.R. a pregătit cu minuțiozitate, din punct de vedere politic și militar, declanșarea insurecției generalizate a poporului român. Acest virî maxim al rezistenței naționale trebuia să asigure realizarea obiectivelor mai sus-amintite, să alăture România coaliției Națiunilor Unite. La 23 august 1944, orele 17, mecanismul insurecțional pregătit de comunisti, în colaborare cu celelalte forțe politice patriotice în anii anteriori, a in-

ceput să funcționeze fără greș. Guvernul insurecțional instituit la 23 august a făcut imediat cunoscută voința poporului român de a-și croi ei însuși viitorul: „De acum înainte înțelegem să fim stăpîni pe destinele noastre”.

Fapta poporului român a surprins atunci întreaga opinie publică internațională și cîntările generale politice și militare ale beligeranților. De ce?

Mal înțil, pentru că ridicarea armată a poporului român a avut loc într-un moment cînd soarta războiului nu fusese încă decisă, cînd Reichul nazist și mașina lui de luptă făceau dovada unor masive disponibilități de rezistență, cînd industria germană atinsese virful producției sale pe întreaga durată a conflictului mondial.

Apoi, pentru că insurecția a izbucnit în condiții militare cu totul neobișnuite. Pe o lungime de 654 km, la aripa de sud a Frontului de est, era în curs de desfășurare o gigantică bătălie germano-sovietică, care antrena circa 1,7 milioane combatanți. La sud, sud-vest și nord, teritoriul României era „încorsetat” de forțe germane sau aliate acestora. În Ungaria, Iugoslavia și Bulgaria se aflau importante efective germane (29 divizii) și ale aliaților Reichului.

În sfîrșit, dar nu în cele din urmă, pentru că actul românesc s-a declanșat fără o înțelegere prealabilă cu Națiunile Unite, care să-i faciliteze desfășurarea.

Și totuși în aceste condiții militare și politice extraordinare de complexe și cu un grad de dificultate maxim, insurecția română a iz-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 7-8/1968, 8/1969, 8/1972, 8/1973, 6-8/1974; 1/1967, 8/1972, 6-8/1974, 8/1979.

Acțiunea insurecțională a României, intrarea ei în lupta împotriva Germaniei hitleriste au avut repercusiuni uriașe asupra desfășurării cursului războiului.

NICOLAE CEAUȘESCU

bîndit. Biruința ei a avut urmări remarcabile asupra desfășurării războiului mondial în ansamblul lui, grăbindu-l sensibil sfîrșitul în Europa. În trei mari domenii ale tabloului

belic european — militar, economic, politic — insurecția română a precipitat evenimentele și a comprimat timpul de desfășurare a războiului, apropiind victoria Națiunilor Unite¹.

Cel mai larg flanc deschis din războiul modern

Domeniul militar include performanțele cele mai spectaculoase ale insurecției. O cercetare comparativă cu alte operații militare de anvergură desfășurate pe ansamblul teatrului de război european (le-am numit „operații militare-martori”) le evidențiază cu prisosință.

În primul rînd, operația militară românească insurecțională a condiționat o uriașă *translație de front*. Trupele sovietice, cărora li s-a aliat armata română, odată cu începerea insurecției, au avut posibilitatea să reia luptele de anvergură cu inamicul la o distanță de 620-750 km spre vest de locul în care se aflau la 23 august 1944. De la Birlad, unde se găseau la 23 august, pînă la Drobeta-Turnu Severin, localitate atinsă la 6 septembrie, după străbaterăa teritoriului sudic românesc, armata sovietică nu a mai întîmpinat rezistențe germane serioase. Ea a exploatat succesele militare insurecționale românești, ceea ce exegutul militar britanic B.H. Liddell Hart a numit „cel mai larg flanc deschis cunoscut vreodată în războiul modern”. Șeful de stat major al Frontului 2 ucrainean, generalul M.V. Zaharov, a apreciat că marile unități motorizate din sub-

ordine „înașteau cu mai mult de 50 km pe zi, iar cele de infanterie cu 35-38 km. Aceste ritmuri erau mult mai mari decît într-o serie de alte operații”.

La 6 octombrie, la 44 zile de la declanșarea insurecției române, forțele sovietice, în alianță de luptă cu cele românești, debușau la atac la o distanță de circa 900 km spre vest de zona în care se găseau la 23 august. Iată și doi termeni de comparație: în operația ofensivă sovietică din Bielorussia (23 iunie-29 august 1944), într-un interval de 67 zile, frontul se deplasase spre vest cu circa 600 km (abstracție făcînd de caracteristicile terenului), străbătuți însă prin lupte înverșunate; ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Ucraina (23 decembrie 1943-17 aprilie 1944) mutase frontul germano-sovietic spre vest cu 125-475 km, într-un interval de 115 zile.

Comparația cu operația forțelor aliate occidentale de la Sena către Rin (25 august-15 septembrie 1944) scoate și mai mult în evidență amploarea uriașă și consecințele militare substanțiale ale insurecției române. În 21 zile, trupele americane, engleze, franceze și canadiene „împinseseră” spre est frontul german cu 160-330 km, realizînd o medie zilnică de înaintare de 12,4 km (vezi tabelul nr. 1).

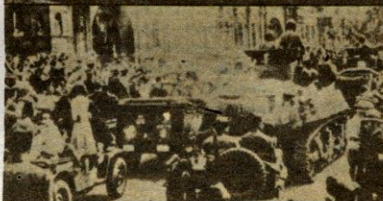
În al doilea rînd, operația militară insurecțională (vezi tabelul nr. 2) se detașează în suita „operațiilor militare-martori” prin *suprafața teritoriului eliberat*. În numai 8 zile de luptă insurecțională (24-31

august) au fost degajați circa 156 000 km pătrați, ceea ce echivalează cu o medie de circa 19 000 km pătrați eliberați în 24 ore. În cursul operației ofensive sovietice din Bielorussia, media zilnică (calculată pe intervalul 23 iunie-28 iulie 1944) a fost de 6 000 km pătrați, iar în operația Fronturilor 2 și 3 ucrainene din Ucraina de 2 600 km pătrați.

De o semnificație cu totul excepțională a fost importanța strategică militară a teritoriului eliberat. S-au deschis două direcții ofensive majore de la est spre vest pe eschierul strategic continental: direcția balcanică și direcția Dunării. Totodată, acest teritoriu a inclus o serie de obstacole militare (naturale sau amenajate) greu de străbătut, care puteau constitui pentru hitleriști aliniamente de lupte îndelungate. Două dintre ele revendică un loc prioritar în analiza noastră: linia fortificată Focșani-Nămoloasa-Brăila (F.N.B.) și lanțul Carpaților românești. Întînsă pe o lungime de 150 km, între trecătoarea Oituz și confluența Siretului cu Dunărea, linia fortificată F.N.B. era organizată pe două poziții, fiecare dintre ele avînd 2-3 alinamente de cazemate. Densitatea medie a cazemadelor era de 10 pe km de front, sporînd și mai mult pe direcțiile probabile de efort advers, la care se adăugau și ample lucrări genistice antitanc. În luna august 1944, linia fortificată F.N.B. era ocupată de 9 batalioane instruite special, iar în momentul izbucnirii insurecției se dirijau spre acest

¹ Articolul de față face parte dintr-o lucrare monografică în curs de apariție.

Tabel nr. 1. Operațiile militare aliate martori*

	Denumirea operației	Perioada de desfășurare	număr de zile	Înălțarea în km	Ritm zilnic	Suprafețe eliberate
1 	Ofensiva Fronturilor 2 și 3 ucrainene în Ucraina	23 decembrie 1943-17 aprilie 1944	115	125-475 km	2,6 km	cca. 300 000 km ²
2 	Ofensiva din Bielorusia	23 iunie-28 iulie 1944	35	185-650 km	12,3 km	cca. 200 000 km ²
3 	Ofensiva Petsamo-Kirkenes	7-25 octombrie 1944	18	150 km	8,3 km	Regiunea Petsamo și zona nordică a Norvegiei
4 	Ofensiva Sena-Rin	25 august-15 septembrie 1944	21	160-350 km	12,4 km	Nordul Franței, Belgia și Luxemburg
5 	Ofensiva Iași-Chișinău	20-27 august** 1944	8	125-190 km	18,6 km	

* Atlas of the Second World War, coordonator generalul Peter Young, New York, 1977, pp. 211, 212, 216, 240; G.K. Jukov. Amintiri și reflecții, București, 1970; pp. 596-620, 641; Colonel A. Orlov, L'offensive au nord in Revue militaire sovietique, 10, 1979, pp. 43-46.

** Date la care trupele sovietice au pătruns în „Poarta Focșanilor”.

sector divizii în reperi de pe front sau în deplasare din interior. Capacitatea liniei F.N.B. era de circa 10 divizii. Lanțul carpatin meridional, masiv cu o lungime de circa 250 km și o lățime de 50-80 km, reprezenta, de asemenea, în configurația generală a Carpaților românești, un prezumtiv

aliniment de apărare îndelungată. Închiderea trecătorilor din acești munți și a căilor aferente le asigura o substanțială soliditate militară. Ambele obstacole ar fi cerut armatelor sovietice două ample operații ofensive dacă, practic, insurecția română nu le-ar fi aruncat în aer.

Directiva strategică pentru ofensiva sovietică de la Iași-Chișinău, stabilind ca misiune a Fronturilor 2 și 3 ucrainene atingerea Focșanilor și Galaților, presupunea o adâncime de 150-200 km, echivalentă cu media celorlalte ofensive sovietice din 1944. În operația ofensivă Petsamo-Kirkenes

(7-25 octombrie 1944) adâncimea strategică a fost de 150 km; în operația ofensivă a Frontului 1 ucrainean, pe direcția Lvov, adâncimea strategică a fost de 220-240 km. În vest, cei 350 km dintre Paris și Aachen trebuiau parcurși, potrivit planificării aliate occidentale din 1944, în 250 zile. Cît timp ar fi necesitat pregătirea și desfășurarea celor două prezumtive operații strategice pe care insurecția noastră le-a făcut inutile este dificil de stabilit cu maximă exactitate. Dar dacă luăm ca medie de pregătire a unei operații strategice 25-30 zile (pla-

nificarea de stat major, dislocarea și concentrarea de forțe și amenajarea logistică) și 25-30 zile pentru desfășurarea ei, obținem, pentru cele două operații, un total de 90-110 zile.

Iată și o altă comparație cifrică. Dacă facem media înaintării zilnice prin lupte a „operațiilor-martori” obținem un ritm de 11 km pe zi. Rezultă că doar prima operație strategică — aceea de anihilare a liniei fortificate F.N.B. — ar fi necesitat, pe lângă cele 25-30 zile de pregătire și 20-25 de desfășurare, alte aproximativ 100 pentru stră-

batera întregului spațiu al cîmpiei valahe, de la Focșani la Turnu Severin. Adică, o estimație de 5 luni de zile. Pregătirea și desfășurarea „saltului” peste Carpații românești alte 50-60 zile. Adică un total mediu de aproximativ 200 zile. Ce ar fi însemnat aceste zile din punctul de vedere al pierderilor umane este dificil de stabilit cu exactitate. Dar pot fi luate în considerare mediile pierderilor zilnice înregistrate în cei șase ani de război. În cursul celor circa 2 200 zile de conflict mondial au murit pe cîmpurile de luptă peste 15 000 000 combatanți,

Tabel nr. 2 . Principalele acțiuni militare românești 23-31 august 1944 (finalizate sau declanșate)

	Denumirea acțiunii	Durata	Forțe participante în intervalul 23-31 august 1944	Suprafața eliberată
1	Nimicirea, capturarea sau alungarea forțelor germane din zona de interior a țării	23-31 august	19 comandamente de armată și corpuri de armată, 38 divizii, 39 unități corp aparte, unități de aeronautică și marină	150 000 km. ²
2	Acoperirea frontierelor și a liniei de demarcație româno-ungare din podișul Transilvaniei	23 august — 20 septembrie	1 comandament de armată, 4 comandamente de corp, 7 divizii, 18 unități de corp aparte, unități de aeronautică și marină	
3	Replierea armatelor române de la aripa de sud a frontului germano-sovietic	23-31 august	armatele 3 și 4 române	
4	Eliberarea părții de nord-vest a țării	23 august — 25 octombrie 1944	Ca la nr. 2 — La 30 august, forțele Corpului de munte au eliberat primele localități din teritoriul răpit	

adică o medie zilnică de 7 000 oameni; în Europa pierderile înregistrate în cele 2 077 zile de război (între 1 septembrie 1939 și 9 mai 1945 — atît pe front cît și în spatele acestuia sau în lagărele de concentrare naziste — s-au estimat la 30 000 000 oameni. O medie de 14 500 oameni pe zi.

Un element fundamental vine în sprijinul calculului efectuate de noi. *Înaltul comandament al Wehrmachtului a planificat, la sfîrșitul lunii august 1944, aceste două operații strategice.* La 26 august, el a ordonat grupării strategice germane Ucraina de Sud să constituie „un nou front defensiv pe linia Galați-Focșani — contraforturile Carpaților și de a repune stăpînire pe linia Dunării, între vărsare și Galați”. Dar, la 27 august insurrecția română a deschis „poarta Focșanilor”, anulînd literalmente directiva strategică emisă de Hitler. Două zile mai tîrziu, *Înaltul comandament al Wehrmachtului a dispus o nouă misiune grupării strategice germane din România: „menținerea unui front defensiv continuu, trecînd de la frontiera româno-bulgară pe creasta Carpaților, pînă la joncțiunea cu aripa dreaptă a Corpului 17 armată”,* adică rezistență pe coronamentul carpatin românesc. Eșecul noului plan hitlerist l-a consemnat jurnalul de război al *Înaltului comandament german*: „Din punctul de vedere al istoriei războiului rămîne de-a dreptul un miracol că după aceea [după ieșirea României din războiul hitlerist — *n.n.*] a mai fost cu puțină ca, la frontiera ungară [pe linia de demarcație româno-ungară din Transilvania impusă României prin Diktatul de la Viena din 30 august 1940 — *n.n.*] și la cea sîrbească, să se construiască un front defensiv, oricît ar fi fost el de subțire”.

Performanțele militare ale insurrecției noastre nu se cantonează doar la cele aproximativ 200 zile cu care prezumtiv a devansat ziua victoriei. Prin întoarcerea de fronturi, armata română a ieșit instantaneu din forțele care combăteau Națiunile Unite, adăugîndu-se la pasivul grupării fasciste. Calcule efectuate atunci de strategii români au arătat că

valoarea acestei răsturnări în balanța de forțe se ridică la 85 divizii în favoarea Națiunilor Unite. În același timp, în cele 8 zile de lupte (24-31 august) forțele insurecționale au distrus sau capturat importanțe cantități de material de război inamic. Hitler a enumerat, la 18 septembrie 1944, marile crize militare ale Reichului din vara aceluia an: străpungerea sovietică în sectorul central al frontului germano-sovietic, evenimentele din România, unde „prin trădare [termen cu care naziștii au desemnat insurrecția noastră — *n.n.*] rușii au ajuns în spatele trupelor germane, ceea ce a adus cu sine pierderea Armatei a 6-a” și desfășurările militare din Franța după debarcarea aliată din Normandia (6 iunie 1944).

Comentatori militari aliați au remarcat și ei impactul alăturării României la războiul antihitlerist. Ziarul sovietic *Pravda* scria la 27 august 1944 că „ieșirea României din Axă are o importanță covârșitoare...”, iar o zi mai tîrziu că „ieșirea României din război înseamnă prăbușirea Germaniei...” Postul de radio Paris a transmis la 12 ianuarie 1946 un comentariu al lui Pierre Durand care, trecînd în revistă importanța „admirabilului act de la 23 August 1944” și aportul ulterior românesc la înfrîngerea Germaniei, arăta că „România a adus, prin contribuția ei, o scurtare a războiului de cel puțin 6 luni”.

Situație neagră pentru naziști

Domeniul economic al războiului mondial s-a schimbat și el brusc pentru Germania după înfăptuirea actului de la 23 August 1944, mai ales într-un sector de vitală importanță pentru continuarea războiului de către Germania: aprovizionarea cu carburanți. Încă din aprilie 1944, ministrul Germaniei la București, Manfred von Killinger, făcea un pronostic al consecințelor ieșirii României din războiul Reichului. El menționa alarmat că „pierderea regiunii petroliifere ar fi catastrofală pentru conducerea mai departe a

războiului dus de Germania”. Potrivit conceptului jurnalului de război al *Înaltului comandament al Wehrmachtului*, problema esențială ridicată forurilor supreme germane, odată cu izbucnirea insurrecției române, a fost „dacă se va reuși retragerea trupelor germane ale Grupului de armate Ucraina de Sud pe o linie defensivă care să includă regiunea petroliferă cu căile de transport care pleacă de acolo”. La 26 august, potrivit aceluiași document german, „după ce românii lăuseră în stăpînire regiunea Ploiești, situația trebuia considerată neagră”. Comandantul german al regiunii petrolifere românești, însărcinat cu asigurarea extracției și transporturilor de carburanți către Reich, urma să fie sprijinit în misiunile sale „decisiv importante” de gruparea strategică germană din România. Grupului de luptă Gerstenberg-Stahel, care se replea de la București spre nord, i s-a comunicat, la 27 august, să străpungă spre regiunea petroliferă care trebuia menținută „cu orice preț”.

Obsesia stăpînirii ei de către Germania decurgea dintr-un postulat al strategiei de război a Reichului. Într-un studiu al organelor specializate ale *Înaltului comandament al Wehrmachtului*, din aprilie 1939, se aprecia că „stăpînirea terenurilor petrolifere române și, concomitent, a întregii zone dunărene este condiția preliminară pentru o aprovizionare abundentă a Germaniei cu petrol într-un război de lungă durată”.

Pierderea petrolului românesc — materializată prin victoria insurrecției naționale — a lovit substanțial funcționarea mașinii de luptă germane, grîbind în acest fel sfîrșitul războiului. Dacă, potrivit aprecierii aceluiași jurnal de război al *Înaltului comandament al Wehrmachtului*, „situația carburanților evolua, din mai 1944, în așa fel încît armata avea să se oprească într-o zi de la sine”, atunci este evidentă amplitudinea loviturii pe care o aplica insurrecția română Reichului și armatelor sale. Posibilitățile de continuare a războiului hitlerist erau, în

(Continuare în p. 11)

23 AUGUST 1944:

ACTUL DE VOINȚĂ

A ÎNTREGII NAȚIUNI

MIRCEA MUȘAT,
doctor în istorie

Uriașa ridicare la luptă a națiunii române în memorabilul august 1944 a fost actul de voință națională a unui întreg popor hotărât să-și ia soarta în propriile mâini, să asigure deplină libertate și independență a patriei, să deschidă calea unor profunde transformări revoluționar-democratice în viața țării. În perspectiva istoriei, actul înfăptuit acum 37 ani unește în timp, ca un arc de boltă, lupta multiseculară dusă de poporul nostru pentru dreptate socială și libertate națională, pentru unitate și deplină independență de stat, pentru înlăturarea dominației străine, cu lupta clasei muncitoare, țăranimii, intelectualității, a tuturor forțelor de bază ale națiunii noastre, care, sub conducerea Partidului Comunist Român, au deschis României calea marilor realizări socialiste de azi. Momentele trecutului nostru istoric, care au jalonat și fundamentat dezvoltarea României moderne, s-au transpus

cu întreaga lor încărcătură valorică în actul istoric din august 1944. Este o corelație organică, pe care secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a dezvăluit-o în toată complexitatea ei: „Actul de la 23 August 1944 n-a căzut din cer, ci a fost rezultatul luptelor îndelungate ale poporului român...”, iar între „unirea principatelor, iniția înfăptuire practică a prevederilor programatice ale revoluției române de la 1848 în domeniul național și insurecția victorioasă din 1944 este o legătură organică. Realizarea Unirii a constituit cel mai important eveniment din istoria îndelungată a poporului român. De realizarea Unirii sînt legate deci existența statului național român, a națiunii române, progresul său economico-social și înaintarea pe calea construcției socialiste, participarea României la politica internațională de colaborare egală cu toate statele”.

Pentru independența și integritatea României

Oricine își va îndrepta atenția în mod obiectiv spre lupta eroică a poporului român — luptă încununată de victoria din august 1944, ce se înscrie ca un moment de referință în istoria națională, dar și în cea universală — va constata că unul dintre factorii hotărâtori ai acestei victorii au constituit-o experiența isto-

rică și spiritul creator al poporului român, capacitatea lui de a descifra din complexul evenimentelor interne și internaționale tendințele și direcțiile principale care corespund intereselor fundamentale ale țării și națiunii. Faptul că, în acel moment, rolul de organizator, catalizator și conducător i-a revenit Partidului Comunist Român, pune și mai mult în evidență adevărul că P.C.R. este continuatorul direct al celor mai înalte idealuri de libertate socială și națională ale poporului român, al tradițiilor înaintate ale mișcării muncitorești și

socialiste, că partidul s-a născut și a crescut pe solul realităților românești, că el și-a îndeplinit cu cinste nobila misiune de conducător al destinului istoric al poporului român.

În împrejurările grele ale deceniului patru al secolului nostru, cînd pericolul fascist amenința direct interesele supreme ale țării, P.C.R. s-a situat în fruntea forțelor patriotice naționale, desfășurînd largi acțiuni politice pentru ralierea pe o platformă comună a tuturor partidelor și organizațiilor, claselor și grupărilor sociale ale căror

interese coincideau cu cele ale patriei, ale democrației, într-un larg front popular de luptă pentru apărarea independenței și integrității țării, pentru a bara calea fascismului¹. Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației și independenței țării, amplexarea mișcărilor democratice, cât și atitudinea realistă, lucidă, patriotică în cel mai constant mod a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste, în special a Gărzii de fier, și înrobirea țării Germaniei naziste.

Deși puternice mișcări antifasciste aveau loc în țara noastră, ca și în alte țări ale Europei, iar forțele înaintate avertizau asupra pericolului agresiunii fasciste, marile puteri imperialiste, cercurile guvernante de atunci dintr-o serie de state au adoptat o poziție de cedare și compromis față de pretențiile Germaniei naziste, n-au înțeles necesitatea luptei unite împotriva agresorului. Aceasta a influențat negativ desfășurarea evenimentelor, a încurajat acțiunile agresive ale hitlerismului, a dus la dezlănțuirea celui de-al doilea război mondial. Politica concesivă, de cedare în fața hitlerismului, lipsa de fermitate și unitate a statelor europene și a altor state în fața agresiunilor ce vizau reîmpărțirea lumii au permis Germaniei naziste să atace și să subjuge, rind pe rind, în anii 1938-1940, un mare număr de țări din Europa, printre care Austria, Cehoslovacia, Polonia, Belgia, Olanda, o zonă întinsă din Franța, Danemarca și Norvegia. Deținând o importantă bază strategică terestră, aeriană și maritimă, Germania efectua bombardamente intense asupra Angliei — singurul stat care continua, după iunie 1940, lupta militară împotriva puterilor Axei.

În vara anului 1940, când raportul de forțe fusese complet răsturnat în favoarea Germaniei naziste, căreia i se raliaseră Italia fascistă și statele totalitare revizioniste din centrul și sud-estul Europei, presiunile exercitate asupra României s-au intensificat. Aflată într-o situație de completă izolare internațională, România a fost lovită grav în integritatea ei teritorială, impunându-se cesiuni teritoriale. Prin odiosul Diktat de la Viena², partea de nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării și predată Ungariei horthyiste. România a fost lăsată la cheremul Germaniei, fiind aruncată de fapt în brațele forțelor hitleriste. Scurt timp după aceea a și avut loc instaurarea regimului dictaturii militarofasciste în România, în care, până în ianuarie 1941, Garda de fier a avut rolul dominant³.

Evenimentele politice din acea perioadă evidențiază cu putere că în rindul maselor muncitoare, al cercurilor largi democratice din țara noastră exista o profundă ostilitate împotriva fascismului, a Germaniei hitleriste, ceea ce a făcut ca România să se afle printre ultimele state din Europa în care fascismul a acaparat puterea. Dealtfel, în România, organizațiile fasciste nu au reușit să cucerească puterea prin forțe proprii, ele au fost instalate la cîrma statului numai cu sprijinul direct și sub presiunile brutale ale naziștilor și sateliților lor. Intrarea trupelor germane în țara noastră, în octombrie 1940, și semnarea de către Ion Antonescu a aderării la Pactul Tripartit semnificau înglobarea României în blocul politic militar al statelor aflate sub hegemonia Reichului hitlerist⁴. România nu a participat la atacarea și cotopirea Iugoslaviei și a Greciei — acțiune întreprinsă în aprilie 1941 de Germania și Italia, cu sprijinul Ungariei și Bulgariei — dar Antonescu a accelerat pregătirile de război, iar la 22 iunie 1941 a antrenat România în războiul declanșat de Reichul hitlerist împotriva Uniunii Sovietice.

De la rezistența antihitleristă...

Poporul român nu a avut nimic comun cu scopurile războiului hitlerist, manifestînd o ură profundă față de agresiunea nazistă. Forțele sociale și politice antifasciste din România au luat atitudine contra regimului antonescian și aservirii țării Germaniei naziste, organizînd mișcarea de rezistență antifascistă, care s-a înscris în marea luptă a popoarelor pentru libertate, pentru apărarea culturii și civilizației umane. Începută odată cu instaurarea regimului de dictatură fascistă și intrarea trupelor germane în România, rezistența antifascistă s-a dezvoltat în urma antrenării țării în război, a marilor înfrîngerii suferite pe fronturi și în spațiile frontierelor de coaliția statelor agresoare. Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu subordonarea politică, militară și economică a țării imperialiștilor germani, cu guvernarea dictaturii militarofasciste, cu războiul hitlerist. Mișcarea de rezistență a cuprins treptat cele mai diferite pături și categorii sociale, dezvoltîndu-se neîntrerupt

Răspunzînd aspirațiilor profunde ale poporului, Partidul Comunist Român — stegar neîncrîncat al intereselor supreme ale țării — s-a situat de la început în fruntea luptei împotriva dictaturii militarofasciste, a războiului antisovietic, pentru alungarea hitleristilor din țară și alăturarea României la coaliția de forțe antihitleriste, dovedindu-se și de această dată la înălțimea răspunderii sale revoluționare, naționale. Pregătind răsturnarea dictaturii militarofasciste și militînd consecvent pentru salvarea țării de la catastrofa națională care o amenința, P.C.R. a urmărit cu perseverență coalizarea pe baze largi a tuturor forțelor sociale și politice interesate dintr-un motiv sau altul în înfăptuirea unor asemenea acțiuni patriotice. Partidul comunist a fost singura forță politică din România care a avut în acele împrejurări o orientare clară și a acționat în virtutea ei pe

¹⁻⁴ Magazin istoric, nr. 5/1969, 7/1970, 2,3/1974, 6/1975, 2,3,7,8/1976; 4/1968, 11,12/1970, 5,8/1979; 6,10/1980; 11,12/1970, 6,7/1974; 7,8/1968, 7,8/1969.

directiile de larg interes patriotic, național, popular¹. Este meritul nepieritor al partidului comunist de a fi canalizat într-un singur șuvoi lupta clasei noastre muncitoare — forța hotărâtoare a mișcării antifasciste —, opoziția dirză a fărânișii, protestul energic al intelectualității, puternica stare de spirit antihitlerist din rîndul soldaților și ofițerilor, împotrivirea întregului popor față de dominația hitleristă și de regimul dictaturii militar-fasciste.

În documentele elaborate pînă la izbucnirea războiului antisovietic, îndeosebi în platformele Comitetului Central din decembrie 1940 și ianuarie 1941, P.C.R. a demască caracterul antinațional al aderării guvernului antonescian la Pactul Tripartit, al înfăptuirii țării imperialismului german, mobilizînd masele la luptă pentru salvarea intereselor naționale ale țării. În circulara C.C. al P.C.R. din 8 iulie 1941, în Platforma-program din 6 septembrie 1941 și în alte documente ulterioare, partidul comunist a elaborat tactica de luptă corespunzătoare noilor condiții în care se afla țara, stabilind, printre altele, următoarele obiective de luptă: răsturnarea regimului antonescian; formarea unui guvern al independenței naționale, compus din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice; ieșirea României din războiul antisovietic și alăturarea ei la coaliția antihitleristă; alungarea trupelor hitleriste din țară și eliberarea părții de nord a Transilvaniei; recucerirea libertăților cetățenești și democratice etc. Garanția realizării acestor obiective consta în făurirea Frontului Unic Muncitoresc și a unui front național antihitlerist al întregului popor, la care să participe toate partidele, grupările și cercurile politice antihitleriste.

Obiectivele platformei au fost popularizate de P.C.R. în rîndurile maselor muncitoare, în armată, în cercuri ale intelectualității și micii burghezii, au fost aduse la cunoștința conducătorilor Partidului Social-Democrat și a principalilor lideri ai partide-

lor burgheze. Partidului Comunist Român îi revine meritul de a fi gîndit și elaborat, etapă cu etapă, pe baza analizei lucide, profunde și revoluționare a situației interne și externe, un original ansamblu de măsuri politico-militare care se bazează pe capacitățile de luptă ale poporului român, singurul în stare să permită înfăptuirea Platformei-program din 6 septembrie.

...la Frontul Unic Muncitoresc

Folosind contradicțiile existente în dispozitivul dictaturii militar-fasciste, acționînd consecvent pentru traducerea în viață a sarcinilor stabilite prin documentele programatice amintite, Partidul Comunist Român a trecut la aplicarea treptată a unor măsuri menite să contribuie la strîngerea laolaltă a tuturor forțelor potrivnice dictaturii antonesciene, Germaniei naziste și războiului antisovietic. Un prim succes al partidului comunist, realizat pe linia încheierii unor alianțe politice antihitleriste, l-a reprezentat crearea, în vara anului 1943, a Frontului Patriotic Antihitlerist, care reunea partidul comunist, alte partide și organizații patriotice, ca: Frontul plugarilor, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), Partidul Socialist-Țărănesc, organizații locale ale Partidului Social-Democrat. În toamna aceluiași an, P.C.R. a reușit să stabilească o serie de contacte cu cercurile Palatului Regal. Crearea Frontului Patriotic Antihitlerist a marcat un moment de seamă în procesul de unire a tuturor forțelor antihitleriste și a înlesnit mai buna coordonare a mișcării de rezistență antifascistă, impulsivînd dezvoltarea rapidă a acesteia.

Un factor care a contribuit la făurirea unei și mai largi coaliții și la întărirea potențialului de luptă al forțelor antidictatoriale și antihitleriste l-a constituit realizarea, în aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc² dintre P.C.R. și P.S.D. În acest fel s-a realizat unitatea de acțiune

a clasei muncitoare și s-a înfăptuit capacitatea ei de luptă pentru eliberarea patriei și progres social. Manifestul programatic al F.U.M., dat publicității cu prilejul zilei de 1 Mai 1944, chema toate forțele patriotice, antihitleriste la luptă hotărîită pentru „răsturnarea guvernului Antonescu. Formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste. Izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane. Alianță cu Uniunea Sovietelor, Anglia și Statele Unite. Pentru o Românie liberă, democratică și independentă”.

Realizarea Frontului Unic Muncitoresc, acțiunile comune duse de reprezentanții celor două partide muncitorești pe linia apărării intereselor fundamentale ale patriei au dat un nou impuls coaliției forțelor antihitleriste. În aceste condiții, la 26 mai 1944, P.C.R. și P.S.D. au semnat un acord cu gruparea liberală condusă de Gh. Tătăreanu și cu gruparea iorghistă a dr. Topa și s-a putut convoca, la inițiativa P.C.R., în noaptea de 13/14 iunie, într-o casă conspirativă a comuniștilor, o consfățuire la care au luat parte reprezentanți ai P.C.R., ai Palatului și armatei³. După îndelungi dezbateri, în cadrul consfățuirii au fost acceptate punctul de vedere și planul P.C.R. de răsturnare prin forță a dictaturii antonesciene, de bzuire a întregii lupte insurrecționale pe forțele interne, luptă coordonată cu situația externă în vederea scoaterii țării din războiul hitlerist și întoarcerii armelor împotriva Germaniei naziste.

Toate forțele patriotice, antihitleriste

O caracteristică esențială a planului insurrecțional, conceput și realizat de P.C.R. în strînsă alianță cu celelalte forțe insurrecționale, a fost conspirativitatea lui desăvîrșită, ceea ce a făcut, pe de o parte, ca actul de la 23

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 8/1974, 8/1979; 4/1969; 6/1969.

August să-și potențeze forța de șoc, constituindu-se într-un factor de surpriză totală pentru Germania nazistă¹; pe de altă parte, coaliția antihitleristă să ia cunoștință despre înfăptuirea cotelurii insurecționale din istoria României după emisiunile postului de radio București, care a transmis proclamația și celelalte documente referitoare la acest eveniment crucial, și după trimiteră în Turcia, în zorii zilei de 24 august², a unor emisari spre a informa pe reprezentanții diplomației ai U.R.S.S., S.U.A. și Marii Britanii.

Împrejurările externe și creșterea puternică a stării de spirit antihitleriste în toate categoriile populației, realizarea acordului între P.C.R. și P.S.D., contactele stabilite de partidul comunist cu generali și ofițeri superiori și cu cercurile Palatului Regal dovedeau caracterul iluzoriu al speranțelor liderilor partidelor burgheze P.N.T. — Maniu și P.N.L. — Brătianu în posibilitatea găsirii unei soluții de ieșire din situația existentă fără comuniști și fără o participare a maselor³. Tocmai de aceea ei au acceptat, la 20 iunie 1944, încheierea unui acord cu Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat. Rezultat al politicii de largi alianțe general-democratice, antihitleriste, preconizate de P.C.R., acest acord exprimat prin crearea Blocului Național-Democrat (B.N.D.), a reprezentat unirea în lupta antifascistă a celor mai diverse clase și păături sociale, partide și grupări politice, coalizând în jurul clasei muncitoare — forța de bază a mișcării de rezistență — toate forțele patriotice, masele largi ale oamenilor muncii de la orașe și sate și, totodată, chiar și unii aliați din rîndul claselor dominante.

La baza făuririi acestor alianțe au stat, în esență, obiectivele de luptă stabilite și propuse de P.C.R. încă din anii 1940-1941. Fiind prezent în toate alianțele realizate din inițiativa și la insis-

tențele sale, P.C.R. a jucat rolul conducător, dinamizator și catalizator al tuturor forțelor politice capabile să-și aducă, într-o măsură mai mare sau mai mică, indiferent de motive și scopuri, contribuția la opera de eliberare națională a țării de sub dominația fascistă.

Între 20 iunie și 23 august 1944 au avut loc întâlniri în cel mai mare secret ale reprezentanților B.N.D. și ai cercurilor Palatului Regal, în cadrul cărora s-au discutat îndeosebi probleme de ordin politic, privind structura noului guvern, întocmirea proclamației regale, a decretelor ce urmau să fie adoptate imediat după înfăptuirea dictaturii militarofasciste și alte probleme cu caracter general.

O importanță hotărîtoare pentru victoria luptei de eliberare națională a poporului român a avut-o atragerea armatei de partea forțelor patriotice.

În vara anului 1944, condițiile interne și externe deveniseră favorabile trecerii la înfăptuirea insurecției armate. Factorii principali care indicau această realitate erau: starea de efervescentă a maselor, adîncirea crizei politice și militare a regimului de dictatură militarofascistă, atitudinea profund ostilă a majorității armatei române față de continuarea războiului hitlerist, înfăptuirea în ansamblu a măsurilor politice și militare de pregătire a insurecției. Pe plan extern existau condiții favorabile create de succesele militare hotărîtoare ale armatei sovietice, care ducea greul războiului, de acțiunile ofensive ale armatelor anglo-americe în vestul Europei, de amploarea luptei antifasciste a popoarelor, de mișcarea de partizani ce dădea puternice jolturi din mașinii de război hitleriste, de forțele populare, care au adus o contribuție de mare însemnătate la cauza generală a victoriei în războiul antifascist.

În aceste condiții interne și externe a fost declanșată, la 23 august 1944, insurecția care a dus la răsturnarea dictaturii militarofasciste, la

trecerea țării noastre cu întreaga sa forță, cu toată armata, alături de Uniunea Sovietică, de coaliția antihitleristă, la înfăptuirea revoluției de eliberare națională și socială. „Marele merit al Partidului Comunist Român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — constă în faptul că a știut să folosească împrejurările interne și externe favorabile și să organizeze cu succes asaltul decisiv“.

Vigoarea și fermitatea cu care întregul popor s-a ridicat la luptă⁴, larga participare a tuturor forțelor patriotice la revoluția de eliberare națională și socială demonstrează că august 1944 a reprezentat un energetic și determinant act de voință a întregii noastre națiuni, o strălucită afirmare a hotărîrii poporului român de a zdrobi orice dominație străină, de a fi liber și deplin stăpîn în țara sa, de a-și hotărî singur destinele.

În cursul unor bătălii grele, unitățile militare, împreună cu formațiunile patriotice, care numărau mii și mii de luptători, au lichidat rezistența trupelor naziste, au eliberat în câteva zile Capitala și o mare parte a țării. Sosirea, la 30 august 1944, a trupelor sovietice în București eliberat a fost salutăată cu entuziasm de masele largi ale populației.

Începînd cu 23 august 1944, România și-a pus toate resursele materiale și umane, întregul potențial economic și militar în slujba luptei împotriva Germaniei hitleriste. Însuflețită de un fierbinte patriotism, întreaga armată română, caz unic în istoria celui de-al doilea război mondial, a întors armele, săvîrșind fapte de eroism legendar în lupta dusă, umăr la umăr, cu armata sovietică, pentru desăvîrșirea eliberării teritoriului național de sub ocupația fascistă-horthyistă, ca și în bătăliile pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei, Austriei, pînă la încheierea victorioasă a războiului⁵.

Partidul comunist, acționînd cu multă vigoare, atît în guvernele instaurate după 23 august, cît și în rîndurile mase-

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 4/1967; 7-8/1969; 5/1974; 8/1974; 1-5/1980.

lor, sub lozincă „Totul pentru front, totul pentru victorie”, a avut un rol de prim ordin în concentrarea eforturilor întregului popor pentru susținerea războiului antihitlerist. Întreaga economie națională a fost pusă în slujba nevoilor frontului, asigurându-se aprovizionarea trupelor, concomitent cu îndeplinirea obligațiilor asumate prin armistițiul încheiat cu Națiunile Unite la 12 septembrie 1944. Contribuția economică a României la războiul antihitlerist, după date incomplete, s-a ridicat cu mult peste un miliard de dolari (valută 1938), sumă care, raportată la posibilitățile de atunci ale țării noastre, la timpul scurt în care a fost folosită și la numărul populației, este cu adevărat uriașă.

Victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă a avut profunde semnificații și consecințe internaționale. Alăturarea României la coaliția antihitleristă a adus un aport însemnat la prăbușirea întregului front german în sud-estul Europei, la accelerarea eliberării popoarelor din această zonă, a dat noi dimensiuni ofensive asupra Germaniei hitleriste, contribuind la scurtarea războiului și apropierea victoriei depine împotriva fascismului.

Ecolul acestui eveniment s-a făcut auzit nu numai în Europa, ci și pe alte continente, fiind considerat ca o victorie a cauzei generale a luptei antifasciste.

Evenimentele din august 1944 se înscriu ca un moment epocal al întregii istorii a României, marcând o cotitură radicală în destinele țării noastre. Ele au condus la înlăturarea celor mai înalte idealuri de libertate și dreptate socială spre care au aspirat și pentru care au luptat de-a lungul secolelor, generații după generații, patrioții cei mai luminați, forțele cele mai înaintate ale poporului român.

(Urmare din p. 6)

consecință, drastic limitate. La 1 septembrie 1944, revista sovietică *Voina i rabocii klass* sublinia, din acest punct de vedere, că „înfringerile germane în România vor avea pentru Reich cele mai grele consecințe. Odată cu aliatul român, nemții au pierdut petrolul și grul românesc. În economia germană de război acest lucru produce un gol atât de mare încât întreaga lui importanță nici nu poate fi estimată acum”. În declarațiile făcute organelor militare americane în mai 1945, feldmareșalul Gerd von Rundstedt, fost comandant al frontului german din Occident, selecta patru cauze principale ale prăbușirii forței militare a Reichului: inferioritatea aviației hitleriste, dezorganizarea sistemului logistic, „pierderea materiilor prime, în special a celor din România” și bombardarea de către Aliați a regiunilor industriale germane.

Domeniul politic a evidențiat, la 23 august 1944, carențe notorii pentru Germania, produse exclusiv prin actul românesc. Să lăsăm din nou documentele fostului inamic să depună mărturie. Un întreg capitol din conceptul sus-amintit al jurnalului de război al înaltului comandament al Wehrmachtului este intitulat „Efecțele [actului de la 23 August — n.n.] asupra aliaților [celui de-al treilea Reich]”. Spicuim: Relativ la Ungaria — „ungurii recunoscuseră primejdia care îi amenința prin capitularea [alt termen folosit de naziști pentru a denumi insurecția — n.n.] României. Ministrul de război a ordonat să se concentreze în spațiul de la nord de zona Brașov-Cluj toate forțele disponibile... Ungaria a cerut trupe germane pentru a ocupa partea din Transilvania care mai rămăsese în 1940 României”. La rîndul lor, „bulgarii... au cerut retragerea rapidă a trupelor germane [la 27 august — n.n.]”.

În privința Finlandei, o altă mărturie de arhivă germană. La 24 august serviciile specializate germane din Finlanda solicitau la Berlin „o reglemen-

tare generală de limbaj referitoare la România”, destinată informării mareșalului Manerheim. Ea era necesară intrucit „evoluția situației din România și reacția germană față de atitudinea acesteia sînt urmărite cu deosebit interes în Finlanda care ar putea găsi eventual aici [în insurecția română — n.n.] un imbold pentru o atitudine asemănătoare”.

Actul de la 23 August 1944 a catalizat, așadar, tendințele centrifuge în blocul politico-militar dominat de Reich. Într-adevăr, Bulgaria a ieșit din război și s-a alăturat Națiunilor Unite în prima decadă a lunii septembrie, iar Finlanda a încheiat armistițiul zece zile mai târziu. Prin impactul său politic, insurecția română a subminat, de asemenea, efortul de război german, a smuls, din nou, Reichului un timp prețios — imposibil de evaluat cu exactitate în acest stadiu al cercetării — tocmai cînd era angajat într-o acerbă cursă contra cronometru, timp necesar Germaniei naziste pentru a fructifica producția industrială ajunsă la apogeul anilor de război, pentru a-și perfecționa și utiliza noile sale arme (rachetele purtătoare de bombe V-2, strămoși ai rachetelor spațiale, și-au luat prima dată zborul ucigaș spre Londra, la 8 septembrie 1944).

Din analiza faptelor istorice rezultă călimpede că prin loviturile puternice aplicate efortului de război al Germaniei naziste în domeniile militar, economic și politic, insurecția română a scurtat considerabil durata celui de-al doilea război mondial, înscirindu-se, prin valoarea și efectele ei, între contribuțiile majore ale românilor la istoria europeană și universală. Retrospectiva istoriografică verifică aprecierea făcută la 25 august 1944 de ziarul american *New York Times*: istoria va consemna actul de la 23 August „ca unul din cele mai hotărâtoare evenimente ale întregului război”. Același cotidian a subliniat, la 28 august 1944, că fapta României „provoacă o considerabilă scădere a forței germane în sudul Europei și poate chiar prăbușirea totală a nazismului”.

Al XVI-lea Congres internațional de istoria științei

Convorbire cu acad. GHEORGHE MIHOC,
președintele Academiei Republicii Socialiste România

Între 26 august și 3 septembrie 1981, capitala țării noastre va fi din nou gazda unei reuniuni științifice mondiale: al XVI-lea Congres internațional de istoria științei, sub înaltul patronaj al acad. dr. inginer Elena Ceaușescu, membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie. Congresul va fi organizat de Uniunea Internațională de Istoria și Filozofia Științei /Divizia de Istoria Științei și Academia Republicii Socialiste România, cu participarea U.N.E.S.C.O. Tema congresului va fi Știința și tehnologia, umanism și progres. Lucrările se vor desfășura în cadrul mai multor secții științifice, al unor simpozioane, ședințe tematice, comemorări. Astfel, în secțiile științifice vor fi dezbătute teme ca: Știința și tehnologia în antichitate, Știința și tehnologia din antichitate până în anul 1600, Știința și societatea, Probleme metodologice în istoria și filozofia științei, Istoria transporturilor și telecomunicațiilor în sec. XIX și XX. Simpozioanele vor fi consacrate unor teme ca: Știința, umanism și pace — aspecte istorice, Știința, tehnologia și problemele

dezvoltării sociale — comparații și perspective istorice, Creativitatea științifică și problemele progresului, Participarea femeilor la dezvoltarea istoriei științei și tehnicii etc. În cadrul ședințelor tematice se vor discuta, între altele și temele: Probleme ale interacțiunii științelor, Necesarul și împlătorul în descoperirea științifică, Științele matematice în țările arabe în timpul evului mediu, Surse primare pentru istoria științei și tehnicii. Programul de comemorări prevede sărbătorirea a 1 000 ani de la nașterea lui Ibn Sina (Avicenna)¹, a bicentenarului nașterii lui Denis Poisson², a centenarului nașterii lui George (Gogu) Constantinescu³ și a bicentenarului nașterii lui George Stephenson⁴.

Se va organiza, de către Academia de științe sociale și politice, Federația mondială pentru studierea viitorului și Comisia națională română pentru U.N.E.S.C.O., o masă rotundă cu tema Tendințe viitoare în știință și tehnologie vizind o dezvoltare umană.

Pentru informarea cititorilor revistei asupra semnificației viitoarei reuniuni științifice, ne-am adresat acad. Gheorghe Mihoc, președintele Academiei Republicii Socialiste România:

— Desigur, congresul actual este un prilej binevenit pentru oamenii de știință de la noi de a strânge legăturile

cu colegii lor de peste hotare.

— Întîlnirile internaționale care reunesc istorici ai tuturor domeniilor științei, pentru a dezbate problemele specifice legate de evoluția științei pe diferite planuri, au fost găzduite de orașe ca: Paris (1968), Moscova (1971), Tokio (1974), Edinburgh (1977).

La ultimul congres, al XV-lea, s-a hotărît ca aceste reu-

niuni să aibă loc o dată la patru ani.

Politica de pace și prietenie, de colaborare internațională pe care o duce țara noastră, politică ilustrată cu mare forță de convingere de președintele Nicolae Ceaușescu, se răfrînge firește și asupra științei și a slujitorilor ei. Știința românească a adus o contribuție remarcabilă la dezvoltarea

¹ Filozof și medic arab (c. 980-1037).

² Matematician francez (1781-1840).

³ Inventator român (1881-1965); a creat știința și tehnica sonictății; pionier al construcțiilor de beton armat în România.

⁴ Inginer englez (1781-1848), considerat ca întemeietor al transportului feroviar.

Tovarășă Elena Ceaușescu — membru al Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., prim viceprim-ministru al guvernului, președintele Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie — sub al cărei înalt patronaj se desfășoară Congresul internațional de istoria științei, robindu-și cuvîntul cu prilejul acordării titlului de „Membru de onoare al Institutului regal de chimie” din Londra.

Academician doctor inginer Elena Ceaușescu — strălucit om de știință, ale cărui contribuții de excepțională valoare în domeniul cercetării științifice i-au adus o amplă recunoaștere internațională, numeroase foruri academice și universitare distigînd-o cu înalte titluri și distincții științifice — o viață închinată patriei și poporului, împlinirii politicii partidului, de ridicare a României pe noi trepte de progres și civilizație

țării diferitelor domenii de cercetare. „Oamenii de știință din țara noastră — aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt continuatorii unor vechi și bogate tradiții de gîndire și creație științifică, ai unei valoroase moșteniri lăsate de iluștrii înaintași care au adus o contribuție remarcabilă la îmbogățirea tezaurului științelor naționale, inclusiv a celei universale”. Savanți ca Dimitrie Cantemir, Ion Ionescu de la Brad, Victor Babeș, Constantin Istrati, Grigore Cobălcescu, Spiru Haret, Henri Coandă, Gheorghe Țițeica, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Constantin Parhon și alții alții au conferit, prin activitatea lor, un înalt prestigiu științei românești. O semnificativă mărturie a prețuirii de care știința noastră se bucură astăzi peste hotare sînt numeroasele prezențe românești la mari manifestări științifice internaționale sau alegerea multor oameni de știință români

ca membri ai unor academii sau alte instituții științifice din străinătate.

Evident, cel de-al XVI-lea Congres internațional de istoria științei, de la București, își va aduce partea lui de contribuție la o mai bună cunoaștere a trecutului, ca și a realizărilor și perspectivelor științei românești.

— **Ce ne puteți spune despre însemnătatea congresului pentru dezvoltarea istoriei științei?**

— Congresul își propune să fie un for pentru expunerea și dezbateră problemelor legate de stadiul actual al cercetărilor în domeniul istoriei științei și tehnicii, ca și al celor referitoare la progresul științei. Ne așteptăm la comunicări și rapoarte care să marcheze contribuții la dezbateră cercetărilor de istorie a științei.

Structura congresului oferă o gamă variată pentru o

abordare complexă a tematicii generale a acestei importante manifestări științifice, care este **Știință și tehnologie, umanism și pace**.

În cadrul congresului vor fi abordate diverse ramuri științifice legate de istoria tuturor domeniilor științei, dezvoltarea socială și știința, protejarea moștenirii culturale și naturale, precum și unele teme consacrate surselor primare privind istoria științei, rolului femeilor în dezvoltarea istoriei științei, creativității științifice etc.

În toate secțiile specialiștii români vor prezenta rapoarte și comunicări și vor sublinia, acolo unde este cazul, prioritățile științei și tehnicii românești, precizînd și prin această importantă manifestare mondială locul, rolul și contribuția românilor în istoria universală.

**Interviu consemnat de
Ioana URSU**

AMINTIRI

PETRU PONI

Petru Poni, memorialist. O realitate plină de îndreptăţire, căci, de-a lungul vieţii sale, marele savant, întemeietorul şcolii româneşti de chimie (azi una dintre cele mai prestigioase şcoli ştiinţifice din lume), a cunoscut multe evenimente, a participat la multe momente ale vieţii ţării şi — la anii senectuţii, cu puterea de selecţie şi analiză a omului de ştiinţă — a ştiut să discearnă faptele majore ale vremurilor pe care le-a trăit.

Născut în 1841 la Secăreşti, judeţul Iaşi, din părinţi săraci, a făcut şcoala elementară la Tg. Frumos, după care a venit la Iaşi „cu dorul în suflet să învâţ mai departe, să mă fac şi eu om”. Năzuinţa i s-a împlinit. După terminarea studiilor liceale — la Liceul Naţional sau la Academie, cum i se spunea acestei şcoli ieşene — cu profesori renumiţi, din toate teritoriile locuite de români: Simion Bărnuţiu, înflăcăratul orator al revoluţiei de la 1848 din Transilvania; August Treboniu Laurian, colaboratorul lui Nicolae Bălcescu la editarea Magazinului istoric pentru Dacia; Nicolae Ionescu, redactorul gazetelor unioniste Steaua Dunării şi L'Étoile du Danube.

În 1859 a plecat la Paris, făcând parte din prima generaţie de tineri pe care Principatele Unite îi trimiteau în străinătate, pentru ca ti-

nărul stat român să-şi formeze oamenii de ştiinţă de care avea atâtea nevoie. S-a specializat în chimie şi mineralogie, revenind în 1865 la Iaşi, cu numeroase idei şi experimente pe care dorea să le înfăptuiască spre folosul ţinţei şi al ţării. În 1866, datorită meritelor sale pe tărîmul cercetării, a fost primit profesor al Universităţii din Iaşi, afirmându-se la scurt timp drept unul dintre cei mai capabili oameni de ştiinţă ai naţiunii şi ajungînd — firesc — în 1879 în Academia română, al cărei preşedinte, în citeva rînduri, a fost.

Nu vom insista în chip deosebit asupra vieţii şi activităţii ştiinţifice a lui Poni. Cititorul le va regăsi în paginile ce urmează, povestite chiar de cel care le-a trăit şi înfăptuit. Menţionăm numai că s-a afirmat atît prin lucrări adresate unui public larg (manualele sale de Chimie şi Fizică, destinate şcolilor secundare, rămînînd multă vreme un model de carte şcolară), cît şi prin studii cu înalt conţinut ştiinţific, îndeosebi din domeniul mineralelor, petrolului etc.

Petru Poni a fost un slujitor devotat al ştiinţei şi învăţămîntului românesc, pentru al căror progres a acţionat necontenit. Dar tocmai această atenţie acordată învăţămîntului l-a

determinat să se ocupe și de viața politică. Într-o epocă în care multe din sectoarele administrative interne se aflau în milnile unor politicieni de meserie, prezența — la conducerea unui minister, în Parlament sau în Sena — a omului de știință, care cunoștea dinăuntru nevoile învățământului românesc era cu atât mai necesară. Socotindu-se la început un independent, mai târziu a devenit — sub influența prieteniei cu liderul Partidului Național Liberal, D.A. Sturdza — unul dintre fruntașii liberali ai vieții politice ieșene, membru al Senatului (ca ales al Universității); a fost în repetate rânduri (1891, 1895-1896 și 1918) ministru al Instrucțiunii, străduindu-se — în scurtele perioade când a deținut aceste portofolii — să ajute din toate puterile sale învățământul românesc.

Ca și în știință, Petru Poni s-a arătat în viața politică un iubitor de dreptate, de adevăr. Omul de știință — arăta el la o întrunire a Asociației profesorilor universitari, constituită la Iași în anii primului război mondial — „face parte dintr-o națiune și cea dinții și cea mai mare datorie pe care o are pe pământ este să lucreze la înălțarea și întărirea neamului din care face parte”. Această dragoste de dreptate l-a situat, ori de câte ori a fost confruntat cu asemenea situații, de partea maselor muncitoare, savantul ridicându-și glasul și în apărarea idealurilor comuniste ca în cazul articolului său din Tribuna Română, publicat la 21 mai 1859 și intitulat Comuniști.

Ce am voit să fac

Cînd, urcînd pe calea grea a vieții, ajungi pe culmea pe care viitorul îți este de aproape tărmurit, mintea ți se întoarce, vrînd-nevrînd, spre trecut. Obosit și nemaiputînd merge înainte, privești potocele pe care le-ai urcat. Întreaga ta viață îți trece pe dinaintea ochilor cu toate greutățile ce ai întîmpinat.

Nu am intenția să scriu toate aceste amintiri. Cea mai mare parte dintr-insele nu mă privește decît pe mine; acestea pot fi lăsate uitării. Sînt însă unele lucruri pe care, le-am văzut și la care trec pe deasupra persoanei mele; sînt, pe de altă parte, unele idei la realizarea cărora am consacrat activitatea mea; a acestea voiesc să le consemnez în lucrarea de față.

Academia

Am avut norocul să fiu crescut în școala care astăzi se numește Liceul Național

¹ Magazin istoric, nr. 3/1970.

[de la Iași] și care, pe atunci, se numea Academie. Acolo am ascultat cuvîntul cald și măiestru a lui Neculai Ionescu², care ne înălța inimile. Acolo am fost școlarul lui [August Treboniu] Laurian, [Simion] Bărnuț și atîtor alți ardeleni, adevărați apostoli ai românismului. Acolo am consacrat, la începutul carierei mele profesionale, doisprezece ani pentru a continua opera învățătorilor mei. Nu pot să-mi aduc aminte de această școală fără ca să fiu cuprins de o adîncă emoțiune. Ea este cea mai veche instituție de învățămînt secundar din Moldova; dintr-însa au ieșit aproape toți bărbații care, de la 1840 încoace, au lucrat la regenerarea noastră națională.

La 1852, copil sărac, am venit la Iași de la Tirgul Frumos, unde învățasem școala

Petru Poni s-a dovedit și un distins istoric, lucrarea Statistica răzeșilor rămîind printre cele mai remarcabile studii asupra acestor importante categorii sociale din țările române¹. Ideea realizării acestui lucrări s-a cristallizat în anii călătoriilor prin țară (Vrancea, Bucovina, Munții Rodnei, al Neamțului) făcute împreună cu unchiul său Ion Ionescu de la Brad, reputat agronom, om sincer preocupat de soarta țăranilor.

Petru Poni s-a decis către sfîrșitul vieții, în 1922 (a murit în 1925), să-și scrie amintirile, să arate generațiilor de după el „Ce am voit să fac” — cum își intitulează această scriere. O mică parte a acestor pagini — amintirile din anii de studii și din perioada cînd a fost profesor la Liceul Național — au văzut lumina tiparului în 1936 (în revista Înmănări ieșene, pp. 318-322 și 491-493).

Prezentăm, în continuare, cîteva fragmente din amintirile lui Poni, interesante și prin marea volum de informații și observații privitoare la istoria învățămîntului din România — în special, și la istoria românească — în general.

Pentru ușurarea lecturii, nu am marcat întreruperile în text. În transcrierea textului — manuscrisul original se află la Arhivele statului din Iași (mapa 168, 290 pp.) — am aplicat normele ortografice actuale, păstrînd însă particularitățile stilistice ale autorului.

D. IVĂNESCU,
Gh. DAVID

primară, „norma mică și norma mare” cu dorul în suflet să învăț mai departe, să mă fac și eu om. M-am prezentat lui Laurian; i-am spus ce voiesc. El s-a mitat lung la mine, pare că voia să vadă ce este în creierul meu și în inima mea. Mi-a pus cîteva întrebări, mi-a dat să fac o socoteală, m-a pus să scriu și să analizez cîteva fraze și, netezindu-și barba, mi-a zis: „Băiețule, ești primit în Academie, intern în clasa întii gimnazială”.

Ceasurile fericite ce le are omul în viață nu le uită niciodată. Așa, și acum, la adînci bătrînețe, am în mintea mea cuvintele lui Laurian, ca și cum le-aș fi auzit ieri. Laurian nu era profesor. El avea titlul de inspector general al Instrucțiunii și fusese înscădat de [Grigore Alexandru] Ghica Vodă să organizeze învățămîntul în Moldova. El îndeplinea și sarcina de director al Gimnaziului pe care îl înființase și care nu era încă complet. Era un om în adevăr extraordinar prin varietatea

² Nicolae Ionescu (1820-1905) profesor și om politic român. Susținător de seamă al cauzei Unirii; a redactat *Steaua Dunării* (1856) și *L'Etoile du Danube* (1857-1858), ultima la Bruxelles; era fratele mai mic al lui Ion Ionescu de la Brad și unchiul lui Petru Poni.

cunoștințelor sale. Cînd lipsea un profesor, el îi ținea locul. Erau zile cînd făcea cîte două și trei lecții deosebite. Într-o clasă explica trigonometria sau teoria funcțiilor, în alta făcea anatomia sau zoologia, în alta limba greacă, în alta latina. Eram

am ajuns și eu să fiu un bun profesor — după cum mi-au spus-o întotdeauna toți foștii mei școlari — aceasta lui Laurian și lui Bărnuț o datoriez.

Bărnuț a venit mai tîrziu. Gimnaziul era complet cu șapte clase. Se înființase și

toate cele, fără șir și fără ordine. Oricare însă ar fi fost subiectul conversației el știa să tragă dintr-însul învățămintele care rămîneau întipărite în mintea și inimile noastre.

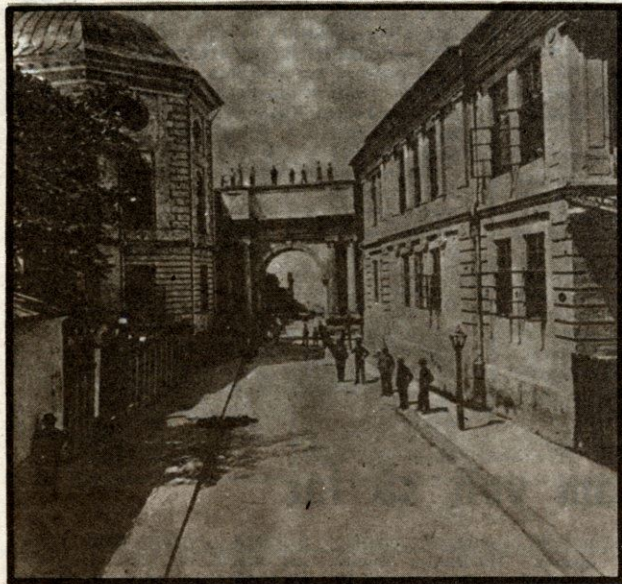
Chestiunea utilitarismului în educația și instrucția tinerimei nu luase încă naștere la noi. Învățătorii noștri ne făceau să tragem, de la izvoarele clasicismului antic, iubirea de patrie, de dreptate și libertate, înălțau aspirațiile noastre și sădeau în sufletele noastre sentimentul datoriei. Ei voiau să facă din noi, înainte de toate, oameni capabili de a lucra în mod dezinteresat la realizarea unui ideal.

Educația dată în această direcțiune [era] ușurată prin faptul că aproape toți școlarii erau interni. Trîind împreună, noi ne comunicam ideile noastre asupra învățăturilor ce ni se dăduse; le discutam adeseori cu aprinderea tineretii și sfîrșeam prin a ni le asimila.

Educația tinerimei dată în internate a fost criticată cu înverșunare de către unii pedagogi. Stau și mă gîndesc, cu liniștea și nepărtinirea bătrînelor, asupra anilor pe care i-am trăit în internatul Academiei și nu pot găsi nici una din învinuirile ce se aduc acestor instituțiuni.

Față de criticile acestor învățați pedagogi, îmi amintesc dragostea cu care era privit internatul nostru de bărbăți buni și înțelepți din timpuri cînd eram școlar. Dintre aceștia nu pot uita pe Grigore Cuza¹. El devenise ministru al Instrucțiunii publice. Deși bătrîn, îmbrăcat cu haine moldovenești, cu un antereu cam ponosit, cu șapcă cu cozoroc și cu ciubote pînă la genunchi, el era mai cult decît îți puteai închipui după înfățișarea sa. Știa franțuzește, nemțește, elinește și cunoștea capodoperele scrise în aceste limbi.

¹ Grigore Cuza (1796-1869), fratele postelnicului Ioan Cuza, tatăl domnitorului Unirii. Ispravnic de ținut, președinte de judecătorie, deputat în Adunarea obștească, el a prezidat adunarea de la Hotelul „Petersburg” din Iași (2 martie 1848) care a marcat începutul revoluției în Moldova. Ministru al instrucțiunii în 1851, elnd s-a aplicat o nouă lege a învățămîntului, a fost un unionist convins. A ocupat funcții publice și în perioada în care nepotul său, Al. I. Cuza, era domn.

Academia Mihăileană — prestigioasă instituție școlară a Iașilor secolului trecut

În p. 14: savantul în mijlocul unui grup de profesori și elevi la Școala de agricultură de la Tîghești

fericiți cînd ascultam o lecție făcută de el. Ni se părea că în creierii lui erau cristalizate toate cunoștințele omenești. Singurul lucru la care aspiiram era să devenim tot atît de învățați ca și dînsul.

Pe atunceea școlarii treceau, în cursul anului, două examene, unul iarnă și altul vară, la sfîrșitul anului școlar. Laurian asista la aceste examene la toate materiile și la toate clasele. El punea copiilor întrebări, el îi îndrepta cu blîndeță cînd, în răspunsurile lor, făceau cîte o greșală.

Laurian cunoștea pe fiecare școlar și știa care e valoarea lui, care sînt calitățile și defectele lui. De aceea, el izbutea ușor să corijeze micile păcate ale copilăriei, fără să aibă recurs la pedepse. Dacă

anul întîi de universitate, cu facultățile de filozofie și de drept. El explica, în clasa a șaptea gimnazială, psihologia și logica, în Facultatea de litere — estetica, etica și metafizica, iar în Facultatea juridică — dreptul natural.

Dintre toți profesorii noștri, Bărnuț era adevăratul nostru învățător și conducător. Prin marea lui erudițiune, el ne dădea știința. Prin bunătatea și viața lui de ascet, prin sfaturile pline de blîndeță, de o adîncă convingere și o mare înțelepciune, el ne arăta care sînt datoriiile noastre.

Duminicile și sîrbătorile, el ne primea, în mica sa odăită și acolo, ceasuri întregi, vorbeam nu ca școlarii cu profesorul lor, ci ca copiii cu bunul lor părinte. Vorbeam despre

În toate duminicile și sărbătorile, el poftea la masă, din fiecare clasă, câte doi școlari care aveau notele cele mai mari la învățătură și purtare. Cîntea ce ne făcea ministrul era răsplata cea mai mare la care puteam aspira prin munca ce ne dădeam.

El îngrija de noi ca de copiii lui. Cînd primea de la moșile mănăstirești vinaturi, burdufe de brînză, putine cu lapte acru, el trimitea toate aceste bunătăți la internat, pentru ca „să aibă, zicea el, bieții băieți cu ce să se facă [nu] numai oameni învățați, ci și zdraveni și voinici”.

Joile după-amiază nu se țineau clase. Cînd era vreme bună, ne duceam cu toții pe șesul Bahluiului și acolo făceam cite o oină monstră. De multe ori, în mijlocul jocului, Cuza apărea între noi. Cu poalele anterului ridicare la brîu, ca și cum ar fi vrut să ieie parte la joc, el îndemna pe cei de la bătaie să lovească puternic mingea, iar pe cei de la pasare să o prindă. „Haide băieți, striga el, cînd e vorba de carte să învățați din toată inima și cînd e vorba de joacă să vă jucați tot din toată inima!”

Foarte deseori, Cuza venea dis-de-dimineată la internat. Cînd suna clopoțelul de la sculare el era în dormitorii, umbla printre paturi, ne îndemna să ne sculăm, să ne spălăm, să ne îmbrăcăm cît mai repede și să ne apucăm de învățat. „Lenea, ne zicea el, este pricina tuturor răutăților”.

El venea apoi în repetitorii, vorbea cu cîțiva școlari din fiecare clasă, ne întreba ce lecții avem și dacă le-am învățat, cerceta caietele noastre și ne demonstra cu blîndețe cînd găsea că nu sînt curate și ținute în regulă. Pe unii din noi, care fuseseră poftiți la masă, îi cunoștea și le zicea pe nume. Aceasta ne făcea mare plăcere.

Un călugăr, părintele Isaiia Duhu¹, era prieten bun al lui Cuza. El venea în toate duminicile la masa ministrului împreună cu școlarii, cei mai buni din Academie. A-

mîndoi bătrîni vorbeau de filozofie, de descoperirile cele mai nouă făcute în știință, de operele literare cele mai însemnate.

Băieții îi ascultau cu respect și se întrebau în mintea lor, cum se putea ca oameni cu un aspect așa de simplu să fie așa de învățați.

Părintele Duhu nu era numai un om cult în toată puterea cuvîntului; el era totodată și foarte bun. În modesta lui locuință el ținea cite unul sau doi copii, cărora, din sărăcia sa, le dădea tot ce le trebuia pentru ca să urmeze la școală. Desigur, pentru aceasta îl ajuta și Cuza.

Duhu era predicator la Mitropolie. De multe ori ceream voie să mergem să-l ascultăm. Vorbea foarte frumos. În predicile lui, el lovea, citeodată fără cruțare, cucoanele care veneau la biserică nu ca să se roage lui Dumnezeu, ci ca să-și arate toaletele și obraji înfrumusețați cu sulimanuri. Una din predicile lui o termină, se zice, cu această apostrofă: „Haide, duceți-vă la Bahlui și vă spălați ghelele cu care v-ați mînjit obraji”.

Sorbona

La 1859 — după ce am terminat gimnaziul și anul întîi de universitate — am căpătat o bursă pentru a mă duce la Paris, ca să mă specializez în fizică și chimie.

Am plecat din Iași împreună cu colegii mei G. Cernătescu² și Al. Odescu³. La Giurgiu ne-am întîlnit cu alți colegi din București, care se duceau tot la Paris, cu Sergiu⁴, cu Gr. Ștefănescu⁵, cu Gr. Păucescu⁶.

Pare că mă văd în mijlocul lor, pe vaporul care plutea de-a lungul Dunării, spre Baziaș și Budapesta. Cîtă speranță în inimile noastre ti-

nere; cîtă încredere în viitorul nostru și al neamului nostru! Mergeam ca să căpătăm știința, în atitea ramuri deosebite, pentru a o transplanta în patria noastră.

La Sorbona, învățămîntul științelor, și în special cel al fizicii și al chimiei, lăsa de dorit. Erau profesori eminenți, învățați care își făcuseră un renume mondial prin lucrările și descoperirile lor. În cursurile ce făceau însă ei nu expuneau decît partea elementară a științei. Erau cursuri de vulgarizare, însoțite de experiențe frumoase și bine reușite, destinate de a atrage, și pot zice de a distra, un numeros auditoriu. Îmi aduc aminte cît am fost de surprins cînd, asistînd la prima lecție de chimie, în urma unei experiențe, sutele de persoane care se îngrămădiseră în vastul amfiteatru al bătrînei Sorbone, prinse de un adevărat entuziasm, au început să aplaude, iar bătrînul profesor Balard⁷, care în tinerețe descoperise bromul și stabilise analogia între metaloizii halogenici, acum, ca un tenor de operă, înclina capul în semn de mulțumire.

Fără îndoială că și aceste cursuri își aveau menirea lor. Printr-însele se răspîndea știința în marea masă a poporului. Cîți tineri nu au ieșit din ele cu dorul de a învăța și cîți din aceștia nu au devenit, prin lucrările lor, frunți în învățatul lumii? Și eu am învățat multe din aceste cursuri. Din ele însă nu puteam să învăț știința în întregimea ei și nici măcar ceea ce ni se cerea pentru examenele ce eram dator să trec.

Fizica și chimia se predau în mod admirabil în Școala normală superioară. Această școală însă prepara corpul didactic francez secundar și superior; într-însa erau priimi, în urma unui concurs riguros, numai studenții francezi. Cu multă greutate puteam căpăta caietele acestor cursuri. În alte școli înalte se făceau cursuri fără importanță. Așa, la Collège de France am ascultat lecțiunile lui Berthe-

(Continuare în p. 43)

¹ Evocat de Ion Creangă în povestirea *Popa Duhu*.

² Viitor profesor de istorie la Universitatea din București.

³ Al. Odescu — viitor profesor la Iași.

⁴ Dimitrie Sergiu (1834-1891), profesor de științe fizice și chimice la Liceul „Matei Basarab”, ulterior și la Facultatea de medicină; director general al serviciului sanitar.

⁵ Grigore Ștefănescu (1838-1911), profesor de mineralogie și geologie la Universitatea din București.

⁶ Grigore Păucescu (1842-1897), avocat și om politic român, viitor ministru.

⁷ Antoine-Jérôme Balard (1802-1876), chimist francez, descoperitor al sodiului, extras din apa de mare.

MĂRTURII EPIGRAFICE

DACII LA ROMA

G. CARETONNI

În ziua de 23 octombrie 1980, la Academia di Romania din Roma, profesorul italian G. Caretonni a susținut o conferință avînd ca temă prezența dacilor în capitala Imperiului roman. Folosind numeroase izvoare arheologice, îndeosebi epigrafice, profesorul italian a relevat existența la Roma a unui mare număr de daci, precum și rolul jucat de ei în viața economică și militară a marelui oraș antic. Prezentăm, în cele ce urmează, cîteva fragmente din această conferință — în fapt, un autentic studiu asupra relațiilor antice daco-romane.

G.D.

Cucerirea unei părți a Daciei de către romani în epoca lui Traian și crearea unei noi provincii a imperiului au încheiat, printr-o legătură stabilă, o stare de raporturi care se înfripase de mai mult de două secole între Roma și zona extrem-orientală a Europei.

Rezistența dacilor, acel mîndru popor danubian, fusese, după cum se știe, îndelungată și curajoasă. Diversele triburi geto-dacice (ramură nordică a tracilor din Peninsula Balcanică) ce trăiau în Carpați și în orașele grecești de pe coasta Mării Negre fuseseră adunate într-o mare formațiune statală în cursul secolului I înainte erei noastre de către regele Burebista care, în conflictul ce-l opunea pe Cezar lui Pompei, se aliase cu cel din urmă. Lui Burebista i-au succedat o serie de conducători care au făcut expediții și incursiuni pe teritoriul Imperiului roman în cursul secolului I e.n. În timpul lui Domițian, regele dac Duras a cedat tronul nepotului său Decebal; acesta, profitînd de armistițiul temporar cu romanii, s-a pregătit temeinic pentru înfruntarea decisivă cu puterea romană, care a început sub domnia lui Traian,

în 101 și a dus, în două campanii militare, la cucerirea, în 106, a unei însemnate părți a Daciei.

Dacă luăm în considerație evenimentele ce au avut loc în Dacia, în urma războaielor lui Traian, ne uimesc două fenomene: rapida asimilare a latinității de către populația indigenă și conservarea tenace a acestei latinități de-a lungul secolelor următoare, după aproape un secol și jumătate de participare directă la viața Imperiului roman. Dacia a rămas ca o insulă puternic ancorată a Occidentului într-o lume îmbibată de limba și obiceiurile grecești ale capitalei Orientului — Bizanțul. Contribuția fundamentală și determinantă a fost aceea a populației geto-dacice care nu a întîrziat să intre în armată și în aparatul administrativ al provinciei, onoare și privilegiu pe care Roma le acorda celor ce arătaseră că știu să lupte vitejește, chiar împotriva armatelor romane. Mai tîrziu, cînd au început în mod oficial să facă parte din lumea romană, preferințele dacilor s-au îndreptat cu precădere către activitatea militară, înrolîndu-se în garda imperială — *pretorienii* și în *equites singulares* (garda

călare). În aceste corpuri militare, dacia au servit ani îndelungați, iar odată cu lăsarea lor la vatră, pe care o obțineau după un oarecare număr de ani (la început 16, apoi 26 și mai tîrziu, 28) primeau ca recompensă *ius connubi* (dreptul de locuire) și *ius civitatis* (dreptul de cetățenie); în mod deosebit era rîvnit acesta din urmă, deoarece dreptul deplin de cetățenie li considera egali cu cetățenii romani. Așa se face că garda călare, instituită de Traian, a ajuns în sec. III e.n., să fie constituită cu precădere din iliri și traci, aleși dintre soldații care îndeplinseseră patru ani de serviciu și se distingueau prin curaj în război. În afară de garda de onoare, pretorienii erau folosiți în serviciile poliției citadine; erau la dispoziția prefectului pretoriului, încă de la înstituirea acestora, adică din epoca lui Augustus. Tabăra pretorienilor din Roma era situată în locul unde se află în prezent noua Bibliotecă națională, în unul din punctele cele mai înalte ale orașului. Cea a cavaleriei a fost descolpită în apropiere de San Giovanni, în Lateran. Cea mai mare parte a pietrelor funerare care amintesc ostași ce au aparținut

nut gârziile imperiale au fost adunate în zona Esquilinus, între cele două tabere. Studierea inscripțiilor aflate pe aceste pietre funerare este de deosebit interes, deoarece, cercetându-le pe acelea care se referă la militarii daci, putem obține știri care aduc lumină asupra duratei serviciului lor militar (în general, mai mare de 20 ani), asupra componenței familiei și asupra numelor proprii, originare din Dacia.

În mulțimea pestriță care umplea străzile și piețele Romei antice (se consideră că încă de la începutul imperiului populația orașului depășea un milion de locuitori) dacii se remarcă prin costumul lor caracteristic: pantaloni lungi înnoțați la glezne, tunică scurtă cu mâneci, acoperământul de cap în formă de căciulă (bonetă conică). Pe Columna lui Traian apar astfel, bărbos și cu plete lungi, dar e de crezut că în clima mai temperată a Mediteranei și acest obicei s-a simplificat. Femeile îmbrăcau, după cum se observă pe Columna lui Traian și pe metopele de la Adamclisi — o cămașă lungă plisată la gât și pe piept, cu mâneci scurte.

Cea mai mare parte a inscripțiilor de care aminteam mai înainte sînt din sec. III. De la Caracalla¹ încoace, aceste inscripții țin în mod deosebit să amintească patria de origine a defuncțiilor. După nume se indica originea *natione Thrac* (trac), *Bessus* (populație a actualei Bulgarii), *Dacus*. Printre cele mai vechi mărturii scrise despre dacii veniți la Roma se numără cea a lui *Lucius Avilius Dacus*, al cărui nume e sculptat pe un fundament de marmură din anul 70 e.n. (anterior decii cuceririi Daciei), găsită în sec. XVI în apropiere de Arcul lui Septimius Severus, în For. Etnicul *Dacus* a fost folosit și ca nume de familie. O inscripție de acest gen a fost găsită pe Via Flaminia, unde în timpul imperiului se pare că au fost găzduiți ostatici de stirpe regală sau

nobilă. Este vorba de inscripția sepulcrală pentru Zia, văduvă a regelui costobocilor, *Dieporus*, pusă de nepoții ei *Natoporus* și *Drilgisa*, descoperită în timpul Renasterii (și apoi pierdută). Costobocii² au locuit în zona Carpaților nordici și au rămas independenți pînă la sfîrșitul sec. II e.n., ca și alte multe triburi geto-dacice.

Prezența la Roma a dacilor, în cohorțele gârziilor imperiale, este dovedită și de numeroasele inscripții săpate pe plăcile de marmură dedicate împăraților, lungi liste ale numelor soldaților, împărțiți în cohorte. Alături de nume sînt indicate locurile de origine: *Aurelius Valerianus Drobeta-Turnu Severin*), *Antonius Bassinass Zermizegetusa*, *Titus Lempronius Augustus Apulum (Alba Iulia)*. Savantul român Mateescu a efectuat în 1923 o atentă cercetare în legătură cu soldații de origine tracă amintiți în inscripțiile din Roma, descoperind peste 200 nume, dintre care aproximativ 120 dovedesc că soldații respectivi erau originari din Dacia; dintre aceștia 15 proveneau chiar din vechea capitală a lui Decebal — *Sarmizegetusa*. La ostenții din garda călare se indică mai rar localitatea de proveniență; în schimb e frecventă indicația generică a poporului: *natione Dacus*. Printre cei originari din *Sarmizegetusa* există un oarecare *Claudiano*, centurion din Cohorta a VI-a care, împreună cu alți cinci colegi, promovăți concomitent cu el tribuni ai cohortei, închinase o dedicație împăratului Caracalla.

Se știe că în epoca antică viața era relativ scurtă; rar se atingea vîrsta de 50 ani. Cazul lui *Iulius Secundinus, natione Dacus*, pretorian rechemat în serviciu, care a atins frumoasa vîrstă de 85 ani este cu atât mai relevant! Militarii daci care își satisfăceau serviciul la Roma aveau, ca și alți provinciali, sanctuare unde-și adora divinitățile. În mod deosebit era venerat „cavalul trac” pe care îl găsim

adesea reprezentat pe stele funerare și care pare să fi avut vreo două sanctuare la Roma. Mulți soldați daci au murit — cum observă *Forni* — în timpul efectuării serviciului militar la Roma; alții s-au reîntors în orașul de origine, unde au fost investiți cu însărcinări publice. Unii au preferat, însă după lăsarea la vatră, să rămînă în capitala romană, integrîndu-se în cel mai divers amalgam de popoare care s-a întîlnit într-un oraș antic.

Încă din ultima fază a perioadei republicane³, dacii au fost prezenți la Roma, împreună cu ilirii și alte popoare din Peninsula Balcanică. Au practicat aici diverse îndeletniciri, în special pe aceea de gladiator; știm, de pildă, că la sărbătorirea triumfului de la *Actium* (31 î.e.n.), în arene au luptat daci și suebi. Meseria de gladiator corespundea spiritului combativ înnăscut al dacilor, dragostei lor pentru lupta individuală.

În apropierea Amfiteatrului se aflau cazărmile și terenurile de exerciții ale gladiatorilor: mici arene după modelul Amfiteatrului, cărora le era dat numele de „*ludus*”. Se cunosc numele a patru dintre aceste „*ludus*”: *Dacicus*, *Gallicus*, *Magnus*, *Matutinus*, două dintre ele luîndu-și deci numele de la naționalitatea gladiatorilor care le frecventau: *Dacicus* și *Gallicus*. Existența unui edificiu care purta titlul de „*Dacicus*” demonstrează așadar că un număr considerabil de daci exercitau profesiunea de gladiator.

Știrile epigrafice ajunse la noi asupra vieții dacilor la Roma sînt mărturia unei existențe liniștite, petrecută mai ales în serviciul militar, desfășurată într-un mod exemplar. Nu există mărturii asupra participării lor la viața politică a orașului care li găzduia.

În românește de Petruța RĂDEȘIU

¹ Autor al unei constituții (anul 212 e.n.) prin care se acorda drept de cetățenie romană tuturor locuitorilor imperiului; vezi *Magazin istoric*, nr. 2/1974.

² *Magazin istoric*, nr. 3/1976.

³ Perioada cuprinsă între anul 44 î.e.n. (moartea lui Cezar) și 31 î.e.n. (instaurarea principatului lui Augustus).

SCÂNTEIA

TIPOGRAFIILE SCÂNTEII ILEGALE

T. PINTEAN

Acum, la aniversarea a 50 ani de la apariția primului număr al zîrului *Scînteia*¹, organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român; se cuvine să ne înțoarcem gîndul la nobila activitate a acelor care, cu o exemplară abnegație și spirit de sacrificiu, au redactat, tipărit și difuzat această prestigioasă publicație, ce a preluat și a dus mai departe tradițiile de luptă ale presei democratice și revoluționare din țara noastră, avînd un rol de primă însemnătate în răspîndirea cuvîntului partidului în rîndul maselor muncitoare din România.

Timp de aproape 10 ani *Scînteia* a apărut în condițiile în care partidul comunist se afla în adîncă ilegalitate, orice activitate a sa fiind supravegheată și urmărită în permanență de organele represive. În aceste împrejurări, munca — inclusiv pregătirea și difuzarea materialelor de propagandă a partidului — trebuia astfel organizată încît să se asigure maximum de securitate. Redacțiile și tipografiile unde se elaborau și se tipăreau aceste materiale, între care și *Scînteia*, erau stabilite, de regulă, în cartiere mîrginașe, în case aflate la intersecția unor străzi, ori în locuri aglomerate, dar cu posibilități multiple de evacuare. Tipografiile îndeosebi aveau un regim deosebit de sever în ceea ce privește regulile de conspirativitate. Ele erau amenajate în pivnițe și în subsolurile caselor. Pentru atenuearea zgomotelor, în timpul zilei, ușile și ferestrele erau ermetic închise. Noaptea, în cele mai multe cazuri, se lucra la lumina unui

opaîț sau a unei lumînări. Deosebit de aspre erau condițiile de lucru în sezonul rece, cînd cele cîteva persoane care alcătuiau aparatul tehnic trebuiau să suporte, ziua și noaptea, frigul cumplit al iernii, deoarece existența unei sobe de încălzit ar fi putut trăda prezența lor în acel loc. În aceste condiții se lucra luni și chiar ani de zile. Aprovizionarea cu alimente era asigurată de proprietarul casei și familia lui, care făceau parte din mișcarea revoluționară sau se numărau printre simpatizanții acesteia.

Unul din tipografiile *Scînteii* ilegale, referindu-se la munca în tipografia din București, str. General Solomon nr. 5, relatează: „Spre a ne feri de ochii agenților siguranței, care, zi și noapte, căutau înnebuniți sediul tipografiei, nici unul dintre noi nu a pășit timp de 1 an și 3 luni dincolo de pragul încăperii”.

În primii ani de apariție, *Scînteia* a fost tipărită cu un utilaj deosebit de modest. Ulterior, datorită eforturilor partidului pentru utilizarea tipografiilor ilegale, s-a folosit o tehnică mai avansată, între care mașini de tipărit „Boston”, o mașină de acest fel putînd fi văzută astăzi la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România. În decursul activității, s-au putut procura, de asemenea, hîrtie și cerneală de calitate mai bună.

Printre sediile pe care partidul le-a folosit pentru tipărirea și depozitarea zîrului se numără casa din str. Lt. Constantin Zlă-

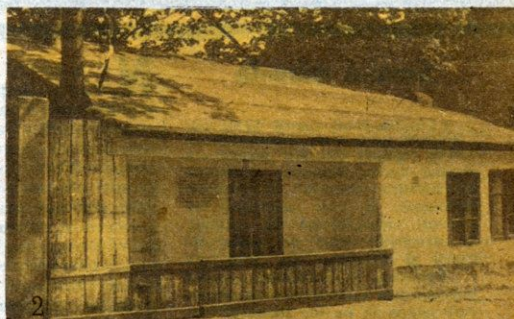
¹ Magazin istoric, nr. 8/1971.

tescu nr. 1 (fosta Sirbească), unde la 15 august 1931 a apărut primul număr al *Scînteii* ilegale; în lunile iulie-septembrie 1932, ziarul s-a tipărit la tipografia din str. Ecoului nr. 5, această activitate continuînd, după unele mărturii, în str. Principatele Unite nr. 21. În perioada 1937-1940, tipografiile *Scînteii* s-au aflat în modestele căsuțe din străzile prof. Mihai Ciucă nr. 5, Petre Ispirescu nr. 65, și Soldat Cîndea nr. 27, unde în 1939-1940 au fost tipărite și revista *Lupta de clasă*, numeroase manifeste și broșuri care chemau masele largi populare la luptă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea suveranității și independenței țării. Aici, se pare, a fost scrisă de mină cu tuș și multiplicată sub formă de foi volante și *Scînteia* din 30 august 1940, care mobiliza masele la acțiune împotriva Diktatului de la Viena. De redactarea, tipărirea și difuzarea *Scînteii* sînt legate și locuințele din str. Mocanului nr. 1, unde între 1934 și 1938 a funcționat redacția ziarului, ca și cele din str. Antim nr. 4 (etajul V), unde s-a aflat un depozit de păstrare a ziarului și tipografia, din str. Lt. Constantin Zlătescu nr. 29, unde au fost imprimate ultimele două numere ale publicației, în septembrie-octombrie 1940.

Difuzarea ziarului și a celorlalte publicații de partid se făcea, de asemenea, cu multă grijă pentru respectarea regulilor de conspirativitate. Publicațiile tipărite — ambalate în pachete similare celor destinate alimentelor, în cutii de conserve, în mici coșulețe compartimentate — erau preluate de o singură persoană (legătura de partid), care le transporta în depozite tainice, amenajate în acest scop. De aici erau preluate de celulele și organizațiile de partid, U.T.C., Ajutorul roșu etc. din fabrici, instituții, cartiere, străzi. *Scînteia* era difuzată astfel în rîndurile muncitorilor, era citită și comentată în ședințele organizațiilor respective sau la locul de muncă, cînd împrejurările permiteau acest lucru. De această activitate de difuzare a *Scînteii* ilegale și a altor materiale de propagandă amintesc și numeroase case din orașele de provincie, Iași, Cluj, Piatra Neamț, Craiova, Timișoara, Constanța etc.

Pe multe din casele pe care le-am amintit se află astăzi, prin grija organelor de partid și de stat, a Institutului de studii istorice și social-politice, plăci memoriale, care evocă, în stilul lor concis, momente din glorioasa și eroica luptă dusă de partidul comunistilor.

Case în care au funcționat redacția și tipografia ziarului *Scînteia*: str. Lt. Constantin Zlătescu (1), str. Ecoului nr. 5 (2), str. Soldat Cîndea nr. 27 (3) și str. Mocanului nr. 1 (4)

august
1931

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică mărunță

● Cronică a lunii august 1931 conținează numeroase manifestări ce relevă legături ale țării noastre cu diverse state. România găzduiește al XIII-lea Congres Internațional studențesc, la care participă 230 studenți, reprezentând 34 națiuni. În discursul rostit de cunoscutul istoric al războiului din 1916-1918 C. Kiriljesen, se subliniază „marea importanță a acestor reuniuni anuale, care adună la un loc tineretul universitar din diferite țări, contribuind astfel la marea mișcare de apropiere între popoare. Idealul suprem al omenirii este astăzi pacea și pentru aceasta este nevoie de o colaborare internațională. Tinerimea universitară va trebui să poarte la viitor făclia păcii”. Referindu-se la acest congres, Alexandru Sahia scrie, în ziarul *Dimineața*: „Gîndesc acum, avînd în fața mea adunarea aceasta rară, că peste un șir de ani soarta lumii întregi va fi în mîinile lor. Va face această generație, generație încercată și coplărită în groaza războiului, să se schimbe fața lumii? Va face ea să se încrusteze în cursul neîntermit al vremii o epocă rară de înțelepciune și pace?”

● Ziarele reproduc aprecieri elogioase din publicații italiene despre lucrări ale lui N. Iorga traduse în Italia.

● Săptămînalul *Vremea* anunță întoarcerea lui Mircea Eliade, plecat în urmă cu trei ani în India pentru studii: „Materialele de istoria religiilor adunate în călătoria de studii vor fi comorile pe care ni le va aduce și pe care le așteptăm de la spiritul neliniștit și aventuros al lui”. Aceeasi revistă își anunță cititorii despre înalțarea în țară a lui Petru Comarnescu care, timp de doi ani, se aflase în S.U.A., unde desfășurase o prodigioasă activitate de popularizare a valorilor culturale românești

Nr. 1, anul I., 15 august 1931. Avem în față primul număr al *Științei* ilegale. Un ziar de format mic, ușor de împăturit și transportat, condiție de primă însemnătate pentru o publicație conspirativă. Ca formă, el poartă amprenta grelelor condiții ale muncii ilegale în care își desfășoară activitatea partidul comunistilor. Este paginat simplu, pe două coloane. Cele opt pagini ale sale sînt dactilografiate și trase la gestetner. Titlul este desenat printre razele unui soare, ce are în centru stema partidului comunist, seceră și ciocanul. De o parte și de alta, se văd un muncitor și un țăran, amîndoi avînd mîna dreaptă întinsă către soare. În dreapta, deasupra titlului, cunoscuta lozincă: *Proletari din toate țările, uniți-vă!* În mijloc, sub titlul ziarului, precizarea: *Organul Comitetului Central al partidului comunist*.

Primul număr al *Științei* este editat în perioada în care masele muncitoare suportă tot mai greu efectele crizei economice. Clasele dominante, cu sprijinul statului burghez, caută să iasă din criză fără a-și micșora cu nimic profiturile, încercînd să arunce toată povara neajunsurilor pe umerii celor ce muncesc: „*Științea*, organul central al partidului comunist — se spune în editorialul acestui număr — apare într-o situație extrem de încordată... partidul comunist are sarcina colosală de a pregăti, organiza și conduce lupta pentru ieșirea revoluționară din criza actuală”.

Preocuparea pentru soarta maselor muncitoare răzbate din fiecare pagină a ziarului. Un amplu articol este consacrat situației cefeștiștilor, muncitorilor din Valea Jiului și Valea Prahovei, greu loviți de criza economică. La C.F.R., scrie, între altele, ziarul, dacă se compară salariile de acum cu cele din 1926, lucrătorii din ateliere primesc cu 75 la sută mai puțin. Ca termen de comparație, se ia producerea unei piese pentru care, dacă în 1926 muncitorul era plătit cu opt lei, în 1931 primește numai doi lei. Orelle de muncă au fost urcate la 16 pe zi. În ultimele trei luni, arată ziarul, au fost concediați mii de muncitori și funcționari săraci, fără a primi nici un ajutor din partea statului sau a comunei. La toate acestea se adaugă mutările lucrătorilor și funcționarilor dintr-un loc în altul, amenzile. În aceeași situație se găsesc și muncitorii mineri și petroliști. În Valea Jiului, „scăderea salariilor a ajuns pînă la 60 la sută”. Șomajul, concedierile au luat, de asemenea, proporții alarmante, orele de muncă în mină fiind de 12-13 pe zi, în condițiile în care — cum precizează ziarul — lucrătorii sînt subalimentați.

Științea nu se limitează însă numai la dezvăluirea condițiilor grele în care trăiesc oamenii muncii. Ea cheamă la luptă, mobilizează masele. În calea noii ofensive a patronilor, arată ziarul, muncitorii sînt hotărîți să opună contracofensiva lor de luptă comună.

Imagine
din avion
a Capitalei,
în urmă
cu 50 ani

Deosebit de semnificativ pentru orientarea tematică a acestui prim număr al *Scintei* este și articolul *Situația țărănimii și sarcinile partidului*, în care se spune între altele: „Una din problemele cele mai importante pentru mișcarea revoluționară de la noi este problema țărănească”. Remarcând că și în România criza agrară se adâncește din zi în zi, articolul dezvăluie silniciile de tot felul la care sînt supuși oamenii muncii de la sate: execuții forțate pentru plata impozitelor către stat și a datoriei către bănci și cămătări, vânzări silit de obiecte casnice, unelte de muncă și pămînt. „Țărăimea săracă și mijlocie poate să-și apere interesele sale numai în alianță frățească cu muncitorimea de la orașe. Toate organizațiile noastre de partid trebuie să înceapă o muncă specială pentru organizarea și conducerea luptei țărănimii sărace și mijloace de toate naționalitățile din România, prin crearea de comitete țărănești”.

Apariția *Scintei* reprezintă, cum apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu, un „moment de seamă din istoria mișcării revoluționare din România”. De la primul său număr, ziarul se afirmă ca o puternică forță combativă și mobilizatoare. Pe aceste poziții va rămîne, în anii grei ai ilegalității, ca și în perioada de după eliberarea patriei de sub dominația fascistă, mereu la postul său de luptă, slujind cu credință, sub steagul partidului, interesele vitale ale poporului.

Tabloul neajunsurilor pe care le suportă masele muncitoare este întregit și de știrile și comentariile altor ziare — de diverse nuanțe — ale vremii, care, ca și în lunile precedente, se opresc asupra dificultăților de ordin economic. Răsfoind paginile presei de acum 50 ani¹, poți înțelege și mai bine cît de justificată este chemarea partidului comunist adresată masele pentru ieșirea revoluționară din criză.

Un reflex al crizei sînt și întîrzierile cu care se plătesc salariile. Iată ce scrie, de exemplu, *Universul* din 13 august: „Din diferite părți ale țării, continuăm să primim plîngeri că nu se achită salariile la timp. Ce este și mai trist, cei mai nedreptați aparțin categoriilor remunerate mai slab și reduce numai la cîștigul profesional, ceea ce înseamnă că neplata la vreme îi expune direct la lipsa existenței.

Întîrzierile intervenite în plata salariilor nu se pot datora numai lipsei de fonduri la momentul trebuincios. Dacă ar fi așa, faptul s-ar produce — sau ar fi mai drept să se producă — și în alte rînduri de remunerați ai statului, nu numai în cele mai modeste. Cum se explică, însă, că dintre aceștia rămîn neplătiți la timp pentru munca lor umilă dar devotată, pe cînd dintre miniștri și subminiștri, secretari generali, directori de toate clasele, întreg aparatul orașelor principale, fără să mai vorbim

Cronică mărunță

● Un grup de „ofțeri români, elevi ai Școlii de război susiți în excursiune în Cehoslovacia”, sînt primiți de președintele Masaryk, la castelul din Zidlochovice, în Moravia.

● Printre oaspeții care vizitează Capitala, în august 1931, se află un grup de studenți italieni, doi medeci militari din S.U.A. (cărora li se acordă „Coroana României”, în gradul de mare comandor), o delegație reprezentînd asociațiile feminine din aceeași țară, scriitorul polonez Emil Zegadłowicz, autorul unui antolog de poezie românească, cuprinzînd versuri de Vasile Alecsandri, Mihail Eminescu, Tudor Arghezi, Lucian Blaga, Octavian Goga, N. Iorga, A.I.A. Philippide etc.

Dar să urmărim, în continuare, alte fapte și întîmplări cotidiene din august 1931.

● Lămurire. Pentru spulberarea versiunilor lansate de răuvoitori, aduce la cunoștința generală că am desființat bazarul din cauza nerentabilității și a impozitelor grele și intru-eit n-am făcut comerț pe compt propriu, ci numai concesionar de consignațiuni, rog a se lua notă că nu am avut și nici nu am nîci un creditor. Proprietarul bazarului „Fel de fel”. (1 august)

● Rezultatul general al bacalaureatului 1931. S-au prezentat, la cele 82 comisii, în total 9.361 candidați și au reușit 6.496, ceea ce reprezintă un procent de 68,83 la sută. Este cel mai mare procent de reușii de la înființarea bacalaureatului (în 1882) și pînă azi. (2 august)

● A apărut revista *Cinema nr. 177*. Din sumar: Cinematograful la sate; Filmul sovietic, cinematograful ideli; Din tainele descenderilor animate; Perechile comice ale ceranului; Logodnica prînzului — viața misterioasă Greta Garbo, după note autentice. (2 august)

● Alături de reportajul scris, își face tot mai mult drum, în timpul din urmă, reportajul radiofonic. Acesta

¹ Vezi începutul acestor cronici în *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

august
1931

Nicolae Iorga
cu primul ministru
al
Greciei
B. Venizelos,
aflat în vizită
în România

Instrumente de cordă
cu electricitate

Violoncel
electric,
inventie
a unui
student român

Cronică mărunță

din urmă ne pune în contact cu viața într-un mod în care reportajul scris nu are posibilitatea s-o facă. Grație microfonului vagabond, care pătrunde în toate colțurile lumii, putem asista, chiar în clipa în care se petrece evenimentul, la cele mai interesante și mai de seamă scene de actualitate. O analiză interesantă se găsește în ultimul număr al revistei Radio și radiofonie. (4 august)

● O interesantă inovație. Cutille poștale atașate la vagoanele tramvaie. Dimineața constată „că cutille poștale nu sînt fixate bine în fața, deoarece cetățeanul care vrea să-și pună scrisoarea în cutie, din imprudență, poate fi lovit de tramvaiul ce pornește din stație. Motivul important care a determinat societatea tramvaieilor de a așeza astfel cutille este că valmanul să poată cîntări oricînd că scrisoarea a fost pusă în cutie de către cetățean”. (5 august)

● Ministerul Instrucțiunii a luat dispoziții ca, începînd de la 1 septembrie, nimeni să nu mai locuiască în localul sau dependințele teatrelor naționale, în afară de întendentul lor. Același minister aduce la cunoștința parlamentarilor că accesul lor în minister a fost fixat pentru zilele de luni, miercuri și vineri. În restul săptămînii, deputații și senatorii nu pot pătrunde în minister. (6 august)

● Pregătiri pentru deschiderea sesiunii la Teatrul Național. Se repetă Burghuzul gentilom, de Molière; plesa va fi reprezentată într-un cadru extrem de fastuos, însoțită de divertismente. Din distribuție: I. Sărbul, A. Pop Marțian, I. Fintescu, I. Mantu, N. Brancimir, Tanzi Cutava, Sonie Cluceru. (7 august)

● O delegație a vînzătorilor ambulanți s-a prezentat ieri la Ministerul de Industrie și comerț cu un memoriu relativ la introducerea balanțelor cu brațe. (8 august)

● Din ediția completă a operelor lui Marx și Engels a apărut la Mos-

de parlamentari, care nu pleacă acasă fără diurnele anticipate pe tot timpul vacanței, nici unul nu își încasează drepturile fără promptitudine precisă, cu tot complectul avantajelor cunoscutelor¹.

A doua zi, același ziar publică următoarea notă intitulată: *În timp ce nu se plătesc salariile. O somație a Camerei, în care se spune între altele: „Primim următoarele: Președinția Adunării Deputaților roagă cu insistență, și pe această cale, pe toți d-nii foști deputați în legislatură 28 decembrie 1928-30 aprilie 1931 să binevoiască a restitui cît mai neîntîrziat, la direcțiunea chesturii Adunării Deputaților, suma primită pe nedrept, ca indemnizație fixă pe timpul de la 1 iunie-15 octombrie 1931. Așadar, comentează ziarul, onorabili parlamentari național-tărăniști, deși dizolvați în mai, au reușit totuși să încaseze indemnizațiile pînă la 15 octombrie 1931! Somați să restituiți banii însușiți pe nedrept, profitorii se fac că n-au. Astfel, în timp ce salariile atîtor vrednici slujbași ai statului rămîn cu lunile neplătite pe trecut, foștii parlamentari național-tărăniști și-au luat indemnizațiile pe șase luni înainte!”*

Criza bîntuie cu furie în întreaga lume capitalistă, ceea ce suscită numeroase comentarii și considerații dintre cele mai semnificative. Într-un amplu articol, *Adevărul* din 25 august scrie: „Sînt mulți aceia care, urmărind întîmplările din Occident și din Orient, recunosc temeinicia celor ce încercăm să demonstrăm de doi ani cititorilor acestui ziar. Anume: că criza care bîntuie acum Europa, lumea civilizată, nu e un incident în dezvoltarea capitalismului, ci sfîrșitul unei faze a evoluțiunii economice. Dar sînt și alții care nu vor să creadă aceasta, cărora semnele vremii nu li se par încă destul de precise, care uită că în trecut nu a existat întotdeauna forma economică a capitalismului și că nu există nici un motiv care să îndreptățească credința că tocmai capitalismul este termenul final al progresului economic uman”.

Constatări de acest fel întîlnim și în zierele cu tendințe mai conservatoare. Într-o suită de articole despre criza capitalismului, apărute în *Universul*, autorul, deși încearcă să liniștească cercurile patronale, afirmînd că „nu există nici o primejdie ca societatea noastră să evolueze către socialism sau comunism”, observă că „nu trebuie însă să negăm evidența. Capitalismul trece printr-un moment de groază. În toate țările din lume este o depresiune morală și o depresiune economică. 20 milioane de șomeri, reprezentînd 100 milioane de suflete, stau cu brațele încrucișate. Mare parte din acei care lucrează, lucrează numai 3-4 zile pe săptămînă. Uzinele stau închise, mașinile ruginesc.

¹ Pentru a ușura lectura, nu am marcat cu puncte de suspensie intreruperile de text în extrasele preluate din zările respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Participanți
la Congresul
internacional
studentesc

În portul
Constanța,
cu prilejul
Zilei Marinei

dobânzile, amortismentele lor, rod la baza lui capitalul investit în ele și cu el și ideea de capitalism.”

În august, Camera și Senatul sînt în vacanță. Guvernul însă continuă să pregătească numeroase proiecte de legi care vor fi supuse aprobării în toamnă, la deschiderea forurilor legiuitoare. Vor rezolva ele, aceste legi, problemele importante ale țării? Ziarele continuă să fie sceptice și sarcastice: „O să fie bine! afirmă *Adevărul* din 9 august. D. Argetoianu s-a retras la Sinaia. Nu vrea să mai asculte nici un raport, nu vrea să fie tulburat de nici o vizită, refuză orice audiență. Președinția de consiliu, vestindu-ne aceste grave hotărîri, printr-un comunicat, ne-a lămurit că d. Argetoianu lucrează și are nevoie de liniște. Vom avea la toamnă ședințe memorabile. D. Argetoianu va fixa un destin nou nației. Domnii de la Jockey Club vor aplauda ușor și elegant, așa cum șade bine unor oameni bine crescuți. Va fi foarte frumos și foarte decorativ. Dar lumea e lipsită de înțelegere și tipă: *mizeria e mare, nu mai merge nimic! Unde sînt faimoasele soluții?* D. Argetoianu zîmbește misterios și oarecum compătimitor pentru atîta orbire. D-sa are aerul să spună: *Las-că știu eu. Dar n-aveți nici o grijă. O să fie bine. Și asta ține așa, de aproape 4 luni. În laboratorul său misterios de la Sinaia, d. Argetoianu combină formule magice. D. Argetoianu lucrează: Ssst... tăcere... Nu-l deranjați.*”

Într-adevăr, sună destul de bizar acest ordin trimis de Inspectoratul General al Jandarmeriei tuturor organelor sale județene din țară și în care este vorba, ca să parafrazăzăm titlul unui articol din *Universul* cu data de 28 august, despre batista de mătase, jandarmi și țărani: „*Magazinul Central* — se spune în ordinul respectiv, pe care ziarul îl reproduce — a confecționat batiste de mătase imprimate cu figura M.S. Regele. Inspectoratul General, preocupat de datoria de a răspîndi cît mai mult această imagine, a hotărît în limita posibilităților cumpărarea restrînsă și dotarea pentru unitățile de jandarmi cu acest neprețuit obiect, care la îndemîna jandarmului să fie pururea imboldul spre mai bine. Ordinul cere fiecărui jandarm să poarte cu fală aceste batiste și să îndemne cît mai mulți din frunții satelor să simtă datoria de a le avea și purta în zi de sărbătoare.

Ce-i lipsește chelului? — comentează ziarul. Tichia de mîrgăritar. Ce-i lipsea jandarmului nostru rural? Batista de mătase, reglementară, obligatorie! O batistă de mătase fină, simbolică și dinastică (?), avînd imprimat într-un colț figura M.S. Regele Carol II. Să fie o glumă de prost gust? Să fie oare ideea vreunui libretist de operetă-bufă, care ar vrea să modernizeze... jandarmii lui Offenbach? În vremurile grele prin care trecem, cînd ne zbatem în plină criză economică și financiară, cînd țărănul nu-și

Cronica mărunță

cova volumul final al corespondențelor din anii 1868 pînă la 1883. Un alt volum va cuprinde Ideologia germană. Această operă din manu- scrisele postume este publicată pentru prima dată complet aici. În sfîrșit, un alt volum va întruni operele și scrierile din anul revoluției (mai 1846 pînă în martie 1848 și care se încheie cu Manifestul Comunist. (Dimineața, 10 august)

● Astă seară ne întîlnim cu toții la grădinița Jignita să ne distrăm la frumoasa revistă Hallo Baby, care are un succes formidabil. Marele artist american Iakob Reichtzeit realizează cea mai reușită creație, recoltînd aplauze la scenă deschisă. (10 august)

● 100 lei! Atît vă costă o consultație serioasă la marele profesor Medium, autorizat de Onor Minister! Se poate și prin corespondență română, franceză, germană, italiană, ungară, arabă. (10 august)

● Luni 10 august 1931, în Capitală sînt înregistrați 45 nou-născuți.

● Au început, la Teatrul Liric, repetițiile în vederea viitoarei stagiuni a Operei Române. Cea dintîi premieră va fi Prințul Igor de Borodin. Interpretarea acestei capodopere a muzicii rusești este încredințată d-lor Jan Atanasiu, Gh. Folescu, Gh. Niculescu-Basu ș.a. Opera va fi condusă de Eg. Massini. A doua premieră, după toate probabilitățile, va fi Fata din Far West, de Puccini. În această operă va apare la București celebra noastră compatriotă Florica Cristoforeanu, de la Scala din Milano. (12 august)

● Unlucna inventatorilor din România a ținut ieri o nouă ședință. D. căpitan Crăciunescu a expus o nouă granață de exerciții; d. Schrameo o barcă cu pedale; d. Bărsan o in-

august
1931

O inovație
a P.T.T.:
cutii poștale
pe tramvaiele
bucureștine

Cronică mărunță

venție practică. Cunoscutul inventator T. Brumărescu, care a participat la ședință, a arătat perfecțiunile aduse mașinii sale de tăiat papura din bălți, arătând în același timp că din Hysa de concurs a oficialității invenția sa n-a putut fi pusă până acum în valoare. (12 august)

● Primăria Municipiului București aduce din nou la cunoștința comercianților ambulanți că, pentru a nu mai tulbura liniștea publică, le este interzis de a mai striga pe străzi cît îi ține gura, anunțînd publicului mărfurile ce vind. (13 august)

● Magistratul n-au voie să joace cărți. Un ordin al Ministerului de Justiție. (14 august)

● Cit despre televiziune, să fim liniștiți! O invenție ca aceasta nu se pune așa de ușor la punct. (Dimineața, 15 august)

● A apărut Cum ne putem îmbogăți, sfaturi trase din activitatea lui Ford și Rockefeller. Prețul 20 lei. (17 august)

● La 18 august apare Almanahul Argus 1931, „înfățișînd aspectele vieții economice, industriale și financiare”.

● I.G. Duca, șeful Partidului Național-Liberal, s-a retras din Consiliul de administrație al Băncii generale a Țării Românești. (Lupta, 19 august)

● De curînd s-a terminat turnarea unui film sonor românesc extrem de prețios pentru motivele muzicale reținute: Lăzărețul, Paparudele, Cîmpoșul. Taraful. (19 august)

● Sîcă Alexandrescu a fost invitat să conducă repetițiile plesii Gheorghe Lazăr, de N. Iorga. (19 august)

● C. Notara despre George Enescu care împlinește 50 ani: „Ridicînd muzica românească la nivelul celor apusene și-a cîntat țara todeauna, brăzdînd larg drumul urmașilor săi români într-o creație muzicală, pe care i-a încurajat și recompensat,

poate vinde grîncele, iar guvernul e nevoit să restrîngă cheltuielile spre a realiza economii, chiar prin suprimarea unui număr însemnat de școli, Inspectoratul General al Jandarmeriei confecționează în ateliere militare batiste de mătase pentru jandarmi și propune portul lor pînă și țăranilor! Te pomenești că mîine vor fi obligați jandarmii și țăranii să-și parfumeze batistele lor de mătase cu... *Coty* original, furnizat de inspectoratul jandarmeriei!”

În august 1931, se împlinesc 15 ani de la intrarea României în război de partea Antantei, pentru realizarea năzuinței seculare de unitate a poporului nostru, și 14 ani de la începutul istoricelor bătălii purtate de armata română la Mărăști, Mărășești și Oituz¹. Au loc festivități aniversative consacrate acestor mari momente din istoria poporului nostru. O emoționantă întîlnire se organizează, cum scrie *Universul* din 8 august, la Mărășești, unde se află mausoleul ridicat (construcția lui începuse în 1923) în memoria celor căzuți în eroicele lupte din vara anului 1917, „Orașul împodobit cu placarde comemorative și drapele a îmbrăcat haine de sărbătoare. Bărbați, femei și copii cu cocarde și legături tricolore, mulți în port național, se îndreaptă spre «Mausoleul Neamului». Cît vezi cu ochii căruțe cu boi și cai, poposite la umbra pomilor, fac dovada aportului adus de țăranii satelor din împrejurimi, care vin în fiecare an la aceste serbări mărețe pentru proslăvirea celor zece mii eroi, care dorm somnul lor de veșnică odihnă și cu al căror singe a fost stropit pămîntul sfînt al Mărășeștilor”.

Și fiindcă sîntem în domeniul evocărilor ce amintesc de măreția înaintașilor să reținem și articolul *Pe urmele dacilor. O excursie la grupul de cetăți de la Costești*, apărut în același ziar din 11 august, sub semnătura istoricului Silviu Dragomir. Autorul relatează, între altele, că „între descoperirile arheologice mai noi, pe care le-a realizat știința românească, nici una nu impresionează în așa măsură ca cetatea de la Costești. Acum cîteva zile am vizitat-o și eu invitat de d. Al. Lapedatu, președintele secției din Ardeal a Comisiei monumentelor istorice, la excursia științifică, în care am fost călăuziți de colegul D.M. Teodorescu, săpătorul mîiestru al acestor rămășițe neprețuite de veche civilizație apusă. Jocul plin de semnificație al destinului a vrut ca descoperirile aceste de-o covîrșitoare importanță să se facă tocmai cînd frontierele vechiului imperiu al lui Burebista au fost restabilite [adică după 1 Decembrie 1918]. Sîntem însă, în ce privește săpăturile, abia la începutul lor. Ele au fost

¹ *Magazin istoric*, nr. 7-8/1980.

Crisa economică
provocă
furturi
în lumea bancară:
cazul băncii
Bercowitz

Desen
apărut în
ziarul Adevărul

— Bărbatul meu a fost un premergător al timpurilor; încă de acum patru ani a dat faliment.

întrerupte de doi ani, din lipsă de fonduri. Când se vor găsi mecenai noi, d. Teodorescu le va continua, desigur, cu aceeași pricepere și cu mai multe nădejdi de revelații neașteptate. Căci e sigur că avem de-a face cu un sistem de fortificații neobișnuite, ridicate de daci. Este mai mult ca probabil că aici a fost Sarmizegetusa dacilor și că, prin urmare, aici se va fi petrecut ultimul act din dramatica luptă a lui Decebal, pe care romanii l-au răpus numai după ce au cucerit, cum spune Dio Cassius, *munte după munte*¹.

Tot ceea ce apărea o supoziție a fost ulterior, îndeosebi în ultimele două decenii, demonstrat sub raport științific. Săpăturile arheologice efectuate pe un plan larg, au dat la iveală mărfuri de mare forță evocatoare ale strălucitei civilizații a strămoșilor noștri¹.

Ca să străbați — în urmă cu 50 ani — zona Șerban Vodă era o adevărată aventură. „Ne-a fost aproape imposibil să intrăm cu mașina, căci e fără șosea, numai gropi, coclauri și găuri” notează un reporter al ziarului *Dimineața*. În Bucureștii de acum cinci decenii se întâlneau numeroase locuri, străzi și cartiere în care lipsa de confort edilitar este mai mult decît evidentă. Dar se remarcă și preocupări de îmbunătățire a lucrurilor. *Adevărul*, cu data de 23 august, publică o largă informație despre lucrări ce se execută în diferite cartiere: „pavagii, canal, lumină, alinieri, squaruri și grădini etc. La toate acestea se adaugă lucrările febrile din Dealul Mitropoliei, care vor înfrumuseța mult partea locului. Bucureștii se transformă cu o rapiditate uimitoare — în raport cu mijloacele de care dispun — într-o așezare civilizată, agrementată de felurite opere de urbanistică națională. Mai menționăm ștrandurile și bazinele realizate prin cartiere.”

Ample lucrări se desfășoară pentru modernizarea Gării de Nord. Într-un interviu cu șeful gării, *Universul* din 20 august relevă că la încheierea lucrărilor respective, această mare poartă a Capitalei va avea în loc de 10 linii, 16, „cite opt pentru plecare și sosirea trenurilor”. Ca urmare a îmbunătățirilor aduse, capacitatea maximă a stației va spori la aproximativ 500 trenuri, în 24 ore, „care vor putea pleca și scși în și din diferite direcțiuni”, față de 200 trenuri pînă atunci. Se execută lucrări de modernizare a peronoanelor, ca și a locurilor de acces al călătorilor în și din gară spre Calea Griviței și B-dul Dinicu Golescu, se construiește, sub acoperișul stației, în locul fostelor capete de linii care s-au desființat, un imens hol, unde se vor instala, după necesități, diferite birouri de utilitate publică.

¹ Magazin istoric, nr. 1,5,6,8/1978, 3,6,7,9/1979, 1,2,5,6/1980.

Cronică mărunță

a cîmentat muzicii românești culte o existență definitivă în concertul universului muzical”. (20 august)
● Lucrări de renovare a Camerei Deputaților. O inovație fericită este și introducerea de băi pentru uzul parlamentarilor. Se pun perdele noi, iar tronul regal, care era mîncat de molii, a fost din nou tapizat. (21 august)

● Alaltăieri d. ministru (al Instrucțiunii) Nicolae Iorga a dat ordin telefonic, de la Sinaia, ca toată corespondența Ministerului Instrucțiunii, care urma să fie expediată în acea zi, să i se trimită în întregime, la Sinaia, pentru a fi controlată de d-nea personal. În consecință, toată corespondența ministerului a fost încercată în sacii sigilați și expediată”. (22 august)

● Pleacă în lună? Numeroși savanți consideră apariția aerorachetelor ca o posibilitate a călătoriei interplanetare. Frumos record, nu-l așa, un voiaj în lună sau în Marte! Vehiculul tip al recordului interplanetar va fi petarda, un cilindru în care explodează un gaz. (23 august)

● Pavilionul din Cîmpigiu pentru cura cu apa minerale rămîne des-nis toată luna septembrie. (28 august)

● Statul chirișas. Sub acest titlu Victor Slăvescu, fost secretar general al Ministerului de finanțe, publică în *Viitorul* un tablou sugestiv al chiriilor pe care le plătește statul pentru diferite imobile ocupate de serviciile sale. D. Slăvescu a avut răbdare să extragă din cele 1000 articole bugetare cheltuielile privitoare la chiriile. Total: 401 993 645 lei. (29 august)

● Pentru a veni în ajutorul elevilor lipsiți de mijloace, Ministerul Instrucțiunii a dat dispozițiuni tuturor școlilor de meserii din țară să se lucreze în atelierele lor șaboti de lemn care vor fi oferți pe prefuri mici drept încălziminte elevilor săraci. (29 august)

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioan LĂCUSTĂ, Ioana URSU
Seleția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Al XV-lea Congres internațional de științe istorice

FEMEIA ÎN SOCIETATE

Una dintre cele patru mari teme înscrise pe agenda celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice (București, august 1980) a fost Femeia în societate. S-a vorbit despre educație, rol social al femeii, familie, maternitate, capacitate de decizie, s-a subliniat necesitatea emancipării totale a femeii, expresie a evoluției istorice și imperativ al societăților raționale, s-a dezbătut locul pe care l-a ocupat, îl ocupă și îl va ocupa „jumătatea cea mai pașnică a omenirii”: femeia. Tema a prilejuit dezbateri ample, confruntări vii de păreri, multe dintre ele în dezacord, din care s-au desprins prețioase concluzii.

Din amplul dialog purtat pe această temă de echipa de redactori al Magazinului istoric cu delegații străini la reuniunea de la București, redăm gândurile unora dintre ei, care, după cum se va vedea, nu sînt întotdeauna la unison.

MARIA GROZA, adjunct al ministrului afacerilor externe, vicepreședintă a Consiliului Național al Femeilor din R.S.România:

Includerea temei **Femeia în societate** printre marile teme dezbătute la un astfel de prestigios forum internațional, cum este Congresul internațional de științe istorice, s-a impus ca urmare a accelerării, pe plan mondial, a procesului de emancipare și integrare socială a femeii — rezultat al profundelor transformări petrecute în lume în epoca noastră.

Ampluarea și amplitudinea pe care le înregistrează condiția femeii în lumea contemporană, — evident, cu o gamă mare de diferențieri determinate de nivelul diferit de dezvoltare economică și socială, de structuri și obiceiuri diferite, specifice unor țări, regiuni sau categorii de țări — explică și interesul crescând al guvernelor statelor, al opiniei publice, specialiștilor, oamenilor de știință pentru studierea, sub cele mai diferite aspecte, a locului și rolului femeii în societate și familie, preocupare concretizată în numeroase lucrări, eseuri, studii publicate, îndeosebi în a doua jumătate a secolului nostru, și, mai cu seamă, în cel de-al șaptelea deceniu al său, precum și în dezbaterile organizate în frecvente reuniuni guvernamentale sau neguvernamentale, pe plan național, regional sau internațional.

Condiția și rolul femeii în decursul istoriei nu pot fi detașate de evoluția și succesiunea

formațiunilor social-economice, a vieții culturale și spirituale a popoarelor, a obiceiurilor și practicilor existente. Ele înregistrează în zilele noastre o dinamică puternică, confirmînd cele spuse de secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în mesajul adresat Conferinței Mondiale O.N.U. a Anului internațional al femeii, și anume că: „femeile se impun tot mai evident ca o puternică forță socială, joacă un rol esențial alături de bărbați, în viața economică, politică și socială, în accelerarea progresului material și spiritual al popoarelor, a întregului proces de înnoire a societății”.

Lupta pentru afirmarea femeilor în toate domeniile de activitate, în economie, știință și cultură, în întreaga viață socială constituie o necesitate obiectivă a dezvoltării istorice, o componentă a luptei generale a omenirii pentru progres și civilizație, pentru pace și colaborare internațională, pentru o nouă ordine economică mondială, care să permită dezvoltarea tuturor popoarelor, în primul rînd a celor rămase în urmă. În același timp, acțiunea însăși a popoarelor, a forțelor progresiste din întreaga lume pentru realizarea dezideratelor vitale ale omenirii atrage tot mai mult masele de femei, din ce în ce mai conștiente de răspunderea ce le revine față de prezentul și viitorul umanității.

Parte firească și întrinsecă a omenirii, femeia a fost de-a lungul istoriei un factor activ

— evident mai puțin recunoscut — a avut aportul ei în evoluția societății și nu a făcut, decât în mică măsură, obiectul unei atenții speciale din partea cercetătorilor, a istoricilor. De aceea, cercetării științifice îi revine consacrarea, în viitor, a unor studii mai aprofundate în acest domeniu în diferite țări și epoci și, mai cu seamă, în epoca contemporană, din care să se poată desprinde și învățăminte pentru viitor în folosul progresului; acest lucru îl așteptăm și de la istoriografia și cercetarea științifică românească care, trebuie să recunoaștem, în ultimii ani, au realizat unii pași — poate încă prea timizi și modești — pe linia acestui deziderat.

În sec. XX, problema inegalității între bărbat și femeie a devenit atât de stringentă, încât cercetătorii au pornit de la originile ei, dezbătându-se de dogme. Am citit și eu, ca oricare altul, lucrările lui Engels pe această temă. Le-am găsit interesante. Nu trebuie să căutăm cu orice chip modele ideale în „vîrstă de aur”, nu trebuie să ne gîndim cu nostalgie la un trecut minunat, pe care să încercăm a-l recăpăta. Cred că avem suficiente probleme actuale a căror răspundere trebuie să ne-o asumăm. Referindu-mă la rolul femeii în societățile africane, pot să spun că este un subiect pasionant din punct de vedere istoric. S-au făcut multe afirmații false în acest sens. Femeia nu e sclava bărbatului. În anumite civilizații africane, ea este cu mult mai egală cu bărbatul, sub aspect economic vorbind, decât în multe țări europene, ceea ce nu înseamnă totuși deloc că are o soartă de invidiat.

Prof. JEAN DEVISSE, Universitatea din Paris, președintele Societății franceze pentru istoria teritoriilor de peste mări:

În teza mea de doctorat, avînd ca subiect un moment din istoria evului mediu, am scris cît de eronat a fost judecat rolul femeii în societate, cît de insuficient și inechitabil era tratat el în societățile antice europene. În schimb, remarc efortul real făcut de societatea carolingiană pentru a restabili egalitatea teoretică a femeii cu bărbatul, sub raport spiritual, nu însă și material. Această egalitate teoretică a avut, se pare, importante consecințe în secolele care au urmat perioadei carolingiene.

VLADIMIR TERENTIEVICI PAȘUTO, șef de secție la Institutul de istorie al U.R.S.S., membru corespondent al Academiei de științe a U.R.S.S.:

Această importantă temă nu-și trage seva numai din realitățile contemporane, ci din întreaga existență istorică a umanității. Din putem decât să ne mirăm noi înșine că atîta timp ne-am declarat mulțumiți cu moștenirea limitată a vechii istoriografii bisericești și

laice și nu ne-am creat propriile lucrări de amploare, generale, despre rolul în istorie al femeii. Ca medievist, văd această problemă sub cîteva unghiuri: istorico-sociologic (cauzele inegalității femeii), istorico-ideologic (femeia în ultimele secole ale păgînismului și în perioada timpurie a claselor), metodologic-critic (locul femeii în etica bisericească și în practica politică), social (în antiteza țărancă-orășancă sau, mai la adîncime, țărancă, slugă, călugăriță, pe de o parte, boieroaică, prințesă, stareță, pe de alta), în sfîrșit, comparativ-istoric (femeia unei țări europene între contemporanele de pe continent).

JOSÉ ANTONIO DEL BARRIO, Departamentul de istorie a Americii, Barcelona, Spania:

Consider că această temă, care, fiind la începutul abordării ei pluridisciplinare, nu a fost pregătită cu suficientă maturitate, va trebui prezentată la Congresul din 1985 de pe poziții științifice mai elaborate, cu date concrete despre exploatarea femeii de-a lungul istoriei și despre căile eliberării ei. Tot în 1985, istoria ar trebui să demonstreze cu obiectivitate necesitatea ca femeia să fie prezentă cu adevărat în toate fenomenele sociale, să fie egală cu bărbatul sub aspect numeric și calitativ. Nu ajungem la eliberarea femeii vorbind despre acest subiect, ci militînd pentru ca o parte din posturile ocupate în majoritate de bărbați să fie preluate de femei.

Prof. univ. dr. WERNER CONZE, fost președinte al Asociației istoricilor din R.F. Germania:

Țin să remarc că o trăsătură caracteristică a acestui congres constă în aceea că a abordat foarte multe probleme actuale. Este un congres care nu s-a limitat doar la istorie de anticariat, la cutare duce din vremuri vechi, care a făcut cutare sau cutare lucru, ci s-a ocupat de probleme ale istoriei moderne, una dintre ele fiind locul și rolul femeii în societate, istoria poziției sociale a femeii. Este un fapt care merită salutat, deoarece poziția femeii în societate n-o privește numai pe ea, ci societatea în ansamblul ei, cu atît mai mult cu cît femeia are un rol bine determinat în familie, iar familia este o instituție de cea mai mare importanță, deoarece aici este locul în care — în primul rînd — crește și se educă generația tînă, chemată să preia responsabilitățile sociale.

JORUNN BJØRGUM, cercetătoare la Departamentul de istorie al Universității din Oslo, Norvegia:

Cred că această temă este însemnată din două motive. În primul rînd, pentru dezvoltarea

tarea istoriei ca știință. Fără prezentarea și explicarea rolului și funcției femeilor în societate este imposibil să obținem un tablou veridic al societății. Munca femeilor a fost necesară întotdeauna pentru funcționarea mecanismului oricărei societăți. În al doilea rând, acest subiect este important pentru eliberarea femeilor. A cunoaște și a înțelege evoluția poziției femeii în societate sînt două procese necesare pentru găsirea celei mai bune strategii în eliberarea viitoare a femeii.

Prof. dr. RADE PETROVIĆ, Universitatea din Sarajevo, președintele Comitetului iugoslav de științe istorice:

Femeile constituie o parte însemnată a frumuseții lumii. Cred că îmi împărtășești părerea. Totuși, nu cred că rolul femeii în societate trebuie studiat separat de ansamblul evoluției istorice. Înglobînd toate elementele specifice dezvoltării femeii, societatea devine mai complexă și mai unitară.

Prof. DONNCHADZ O'CORRAN, de la Universitatea Cork, Republica Irlanda:

Tema este de o importanță vitală; ea ar fi trebuit tratată cu maximă seriozitate și la o înaltă cotă științifică. Din păcate, nu s-a întîmplat așa în toate comunicările și unii participanți la această temă ar trebui să-și facă nițelul autocritica. De asemenea, m-a izbit nefavorabil insuficienta prezență a femeilor, în calitate de raportoare, coraportoare sau experte.

Prof. GEORGES CASTELLAN, Institutul de studii politice din Paris, Franța:

Totdeauna unui bărbat îi este greu să vorbească despre rolul femeii. Mă bucur totuși că tema figurează pe ordinea de zi a congresului. Nu însă fără a regreta puțin că sînt obligat să vorbesc despre ea, pentru că, de fapt, nu există nici un motiv să împărtășim omenirea în două. Omenirea înseamnă bărbați și femei care, în viziunea mea, sînt absolut egali în drepturi. Că fiecare are specificul lui este un fapt de netăgăduit și tocmai de aceea cred că e bine să vorbim despre rolul femeii, pentru că societățile noastre au fost multă vreme predominant masculine, rolul femeii fiind ignorat în trecut. Istoricii trebuie să repună femeia în drepturile sale, să evidențieze marelui rol pe care l-a jucat în istorie, căci, în afara cadrului juridic sau instituțional, mai există realitatea cotidiană, în care femeii îi revin sarcini esențiale.

ELOY BENITO RUANO, de la Facultatea de filozofie și litere din Oviedo, președintele Asociației de științe istorice din Spania:

Ca medievalist, pot dovedi prin scrierile mele că femeia a avut o prezență și o activi-

tate constante de-a lungul secolelor. Desigur că, atunci, în trecut, ea a fost mai puțin liberă și mai puțin activă decît în vremea noastră, dar studierea rolului ei ca obiect al istoriei este pasionantă și uneori îți oferă informații absolut surprinzătoare despre amploarea și multitudinea de semnificații pe care le-a avut implicarea femeilor într-un eveniment sau altul. Repet însă că abia prezentul se dovedește a marca începutul emancipării definitive a femeii.

Prof. STEPHEN FISCHER-GALAȚI, director al Centrului de studii slave și est-europene de la Universitatea din Colorado, S.U.A., editor al publicațiilor Eas European Quarterly și East European Monographs:

În raport de mutațiile economice care au loc în lumea contemporană, prezența femeii în societate este extrem de importantă. Epoca pe care o străbătem cere participarea la viața economică a tuturor membrilor societății. Patriarhatul și chiar societatea de consum dispar rapid și, odată cu ele, întregul nostru mod de viață, inclusiv caracterul tradițional al familiei, care suferă schimbări radicale. Ca o consecință a acestor transformări, se schimbă și condiția socială a femeii.

Dr. WALE OYEMAKINDE, Universitatea din Ibadan, Republica Federală Nigeria:

Este o idee bună aceea de a se înscrie ca temă pe agenda acestui congres rolul femeii în societate. În lume, probabil că sînt mai multe femei decît bărbați. Ele creează viața și au o mare responsabilitate în modelarea destinului copilului.

Dr. PIET FONTAINE, profesor de metodologie și didactica istoriei la Institutul pedagogic și didactic al Universității din Utrecht, Olanda:

Aplaud cu entuziasm ideea de a discuta la un congres internațional tema **Femeia în societate**. Dar aș atrage atenția că mai sînt încă grupuri sociale neglijate de istorie, în afara femeii. De pildă, copiii, familia și... oamenii. Da, oamenii. Nu este o glumă. Pînă acum am tot citit istoria unor bărbați iluștri (și a cîtorva femei), a bisericii, a statelor, a unor partide, a Renașterii, a marxismului ș.a.m.d., dar nici o istorie a oamenilor mărunți, bărbați și femei.

Prof. univ. SANTIAGO JOSÉ POLITO BELMONTE, Buenos Aires, Republica Argentina:

Dincolo de lozincile feministe ale începutului de secol, rolul femeii a crescut, nu fără lupte sau fără rezistențe, pînă în zilele noastre, în care, fără a se fi depășit încă multe din tabuurile proprii condiției sale, femeia s-a în-

corporat tuturor activităților profesionale. Pretinsa egalitate a sexelor, atât de prost interpretată adesea, nu poate fi niciodată, nici biologic și nici mental, o egalitate totală, ci ea se referă la egalitatea de oportunități în îndeplinirea funcțiilor sale, pentru care femeia ne aduce totdeauna un punct de vedere deosebit, nu opus celui al bărbaților, ci complementar acestuia, cu care modul uman de a acționa s-a îmbogățit. Este neluând, de exemplu, că în îndeplinirea funcțiilor politice, în secolul acesta, femeia a dat dovezi de participare matură, imprimând acestor sarcini caracteristici proprii condiției sale de femeie, mamă-soție-camaradă.

Prof. dr. HORST GLASSL, Universitatea din München, R.F. Germania:

Din păcate, rolul femeii în istorie a fost până acum foarte neglijat. Era timpul ca tema aceasta să fie dezbătută într-un congres internațional al istoricilor. Să sperăm că începutul făcut la București va stimula cercetările viitoare pe această temă.

Prof. DOMENICO DEMARCO, Italia, vicepreședinte al Comitetului internațional de științe istorice:

Dezbaterile pe tema femeii în societate, care au avut loc pentru prima oară într-un congres internațional al istoricilor, au fost bine primite și au trezit mult interes. Femeia a ocupat întotdeauna un loc important în viața activă a societății, dar rolul ei a rămas în umbra narațiunii istorice. În epoca contemporană, participarea femeii la activitatea socială a devenit mereu mai puternică și mai evidentă.

Prof. VALERIA SELUNSKAIA, Universitatea din Moscova, U.R.S.S.:

Raportul general *Femeia în societate* a fost interesant îndeosebi prin referirile sale istoriografice. Cercetătorii sovietici au prezentat un coraport, oferind un tablou istoric al modului în care problema femeii s-a rezolvat în U.R.S.S. Ei a coroborat cu date statistice și sociologice poziția femeii sovietice în societatea socialistă dezvoltată. Avem motive să fim mândri. Realizările noastre sînt evidente. Dar acum ne interesează viitorul: cote superioare ale egalității reale dintre bărbat și femeie, o împletire armonioasă între sarcinile profesionale ale femeii și poziția sa socială, în familie și în educația copiilor.

JARDAR SEIM, cercetător la Institutul de istorie al Universității din Oslo, Norvegia:

Cu cîteva excepții, rolul femeilor în societate a fost neglijat în scrierile istorice. Astăzi, lucrurile sînt pe cale de a se schimba.

Bărbații-istorici, care vor să cunoască cît mai adînc trecutul, ar trebui să fie la fel de interesați de aspecte ale activității femeilor în istorie. În aceeași măsură în care femeile-istorici manifestă interes pentru aceste probleme. În final, trebuie să integrăm istoria femeilor în istoria generală. Dacă, deocamdată, o studiem ca o disciplină separată, facem acest lucru numai din rațiuni practice, pentru că importanța ei nu este încă pe deplin recunoscută.

Prof. dr. WALTER MARKOW, R.D. Germană:

Includerea unei astfel de teme pe ordinea de zi a congresului a fost o idee strălucită și n-ar trebui ca preocupările istoricilor în această direcție să se limiteze numai la atât. În țara mea, 87 la sută dintre femei sînt active pe plan profesional, dar — mă întreb — apar ele în lucrările de istorie într-o proporție mai mare de 8 la sută? Mă indoiesc.

Dr. ABDELHADI TAZI, directorul Institutului universitar de cercetare științifică, membru al Academiei Regale din Maroc:

Încă de cînd am luat cunoștință de temele congresului, în urmă cu doi ani, acest subiect mi-a atras în mod deosebit atenția. A înscris tema *Femeia în societate* între subiectele dezbătute la un congres a fost o idee justă și sănătoasă. De ce? Pentru că cea mai mare parte dintre evenimentele la scară mondială, dacă le analizăm foarte precis, poartă amprenta femeii, amprentă pe care nu o putem contesta. De aceea nouă, istoricilor, ne revine sarcina să studiem tot ce privește această problemă și să ne preocupăm de poziția femeii în societate.

Prof. RAYMOND McNALLY, de la Boston College, S.U.A.:

Aș vrea ca noi, bărbații, să cunoaștem mai multe despre femeile din trecutul istoric al omenirii. De exemplu, mi-ar place să știu cine a fost prima soție a lui Vlad Țepeș, de unde era ea originară și cum arăta. Sau cine a fost cea de-a doua soție a domnitorului român, cea cu care Țepeș s-a căsătorit la Budapesta, în timpul șederii sale acolo, în urmă intervențiilor lui Matei Corvin. Eu am mai multe studente înscrise la examenul de diplomă, cu teme legate de rolul femeii în istorie.

Prof. dr. JOHANNES IRMSCHER, R.D. Germană:

Ca specialist în probleme ale culturii antice aș vrea să reamintesc că poziția femeii în istorie a preocupat și pe unii gânditori din anti-

chitate. Mă gândesc, de exemplu, la tragediile lui Euripide, care, pentru prima oară, au pus în centrul atenției figuri importante din rândul femeilor. În literatura Bizanțului, deși acolo soția avea o poziție subordonată, întâlnim figuri feminine remarcabile, ca împărăteasa Irina [790, 797-802], care a avut un rol important în politica bizantină, fiica de împărat Ana Comnena¹, ale cărei lucrări pe teme de istorie ocupă unul din locurile cele mai importante în istoriografie.

Prof. MACK THOMSON, director executiv al Asociației americane de istorie (A.H.A. = American Historical Association):

Aprob apăsător înscirarea printre temele congresului a rolului femeilor în istorie și sper că interesul pentru acest subiect va fi prezent și la congresul din 1985. Asociația americană de istorie a contribuit la reuniunea de la București cu un important eseu pe această temă: **Burse acordate recent în S.U.A. pentru studierea istoriei femeilor.** Nădăjdum că măsura va constitui un stimul și pentru apariții similare în alte părți ale globului.

Dr. HÜNER TUNCER, Turcia:

Din păcate, prezența femeilor în istorie a fost neglijată pînă în prezent. Iată de ce apreciez foarte mult includerea acestui subiect pe agenda congresului. Eu intenționez să fac un studiu despre rolul femeilor în aparatul administrativ al Imperiului otoman. Am în vedere femeile-sultani Hürrem-Sultan și Kösem-Sultan, dar și multele femei care au luptat cot la cot cu bărbații lor în războiul turc de independență din anii 1919-1923. În general sînt extrem de rare cazurile cînd în cărțile de istorie sînt menționate femeile, ceea ce reprezintă o greșală care trebuie remediată în timp util.

¹ Magazin istoric, nr. 4/1971.

Prof. ZOFIA LIBISZOWSKA, Universitatea din Łódź, R.P. Polonă:

Printre marile teme ce s-au discutat în sesiunea plenară a unui congres mondial al istoricilor s-a inclus, pentru prima oară, rolul femeii în societate. E un subiect imens; s-a luat deja hotărîrea să fie limitat la evenimentele decisive care au marcat situația femeii și mișcarea feministă în timpul industrializării și al noii societăți post-industriale. Deci este vorba despre procesul intrării femeii în cîmpul muncii, despre angajarea ei ca muncitoare, ca salariată, în aparatul administrativ sau în învățămînt etc. și apoi despre mișcarea femeilor pentru drepturi politice și pentru poziția lor socială. Raportul general a atins toate aceste aspecte, mergînd chiar mai departe.

Puterea foarte importantă pe care o reprezintă nu numai mișcarea feministă, ci și lupta femeilor pentru schimbări sociale se simte tot mai accentuat în ultima vreme. De exemplu, în Statele Unite, femeile au organizat în sec. XIX mișcarea de abolire a sclaviei; ele au ridicat problema egalității în drepturi nu numai pentru ele, ci și pentru minorități, afirmîndu-se astfel ca o putere esențială atît în rezolvarea problemelor ce le privesc direct, cît și în viața națiunii. Cred că femeile sînt foarte interesate de această temă, dovadă și prezența lor la congres din toate colțurile lumii: Japonia, Mexic, Brazilia, Coreea de Sud, China, numeroase țări europene.

Aici, la București, s-au născut noi obiective de urmărit în acest domeniu. La San Francisco s-a pus pentru prima dată în discuție organizarea unei sesiuni pe tema femeii. Acolo s-a propus, dar aici, la București, s-a realizat.

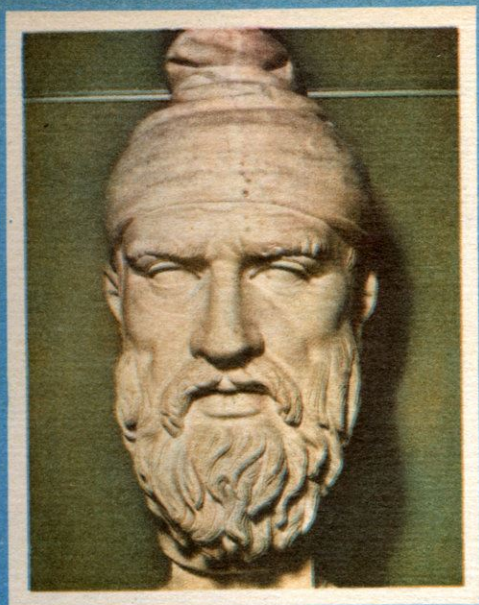
Interviuri realizate de:
Cristian POPIȘTEANU, Florentina DOLGHIN,
Ana-Maria ȘERBĂNESCU, Ioana URSU,
Valeriu BUDURU, Gheorghe DAVID, Ioan LĂCUSTĂ

PLANSELE NOASTRE

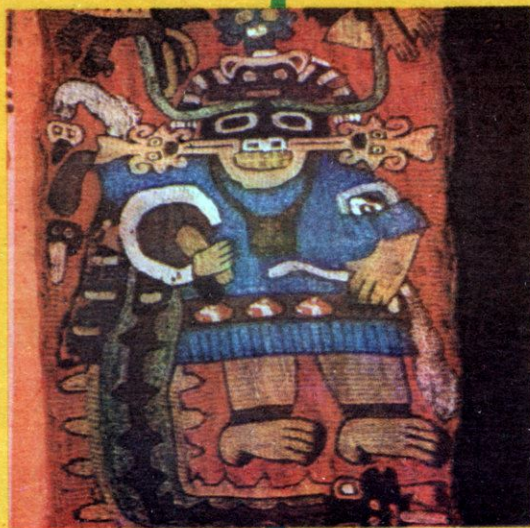
① Dacii — prezență activă în viața capitalei Imperiului roman. Arcul de triumf al împăratului Constantin cel Mare (307-337), pe care se află numeroase sculpturi înfățișîndu-i pe daci; sus: cap de dac — sculptură aflată în colecțiile Vaticanului; o replică a ei se găsește și în Muzeul de istorie al R.S. România (**Dacii la Roma**, p. 18)

② ③ Cultura precolumbiană a indienilor din Peru este una dintre cele mai originale din lume. În imagini: Sărbătoarea Soarelui, reconstituire a uneia din principalele serbări incașe (stînga sus); vase din ceramică și o țesătură reprezentînd o divinitate (**Incașii se răscoală**, p. 54)

④ Gravură din sec. XVI, simbolizînd reunirea cantoanelor elvețiene (**Legămîntul de la Grütli**, p. 33)

Confederația elvețiană are 690 ani

LEGĂMÎNTUL DE LA GRÜTLI

Prof. dr. ARTHUR MOJONNIER

Fragmentele selecționate din lucrarea Histoire de la Confédération, a istoricului A. Mojonnier, și reproduse în acest număr al revistei, cu titlul și subtitlurile noastre, analizează un eveniment decisiv pentru poporul elvețian și de mare însemnătate pentru evoluția Europei Centrale de după veacul XIII: încheierea, în august 1291, în luminișul Grütli din preajma Lacului celor Patru Cantoane, a unui pact prin care reprezentanții regiunilor forestiere Uri, Schwyz și Nidwald, așa-numitele „Waldstätten” (Țările Pădurii) se leagă să-și acorde apărare și sprijin reciproc. Acest pact, modest în aparență dar, de fapt, extrem de bogat în semnificații, reprezintă actul de naștere al Confederației elvețiene.

Cine erau oamenii de pe platoul străjuit de înălțimile somptuoase ale Alpiilor? Helveții, de neam celtic, se statorniciseră pe platou și în văile transalpine în epoca de mi-

grațiune a cimbrilor și teutonilor (sec. II î.e.n.). Istoria — cel puțin cea scrisă — nu pare a-l fi luat, la început, în seamă. Despre el începe să se vorbească abia în sec. I î.e.n., când romanii le supun așezările. Cezar, ilustrul strateg al antichității, și-a dat de îndată seama de valoarea Alpiilor ca redută naturală. Și într-adevăr această redută s-a dovedit eficientă până prin sec. V, când zona a fost ocupată de alamani și de burgunzi, pentru ca un secol mai târziu să apară aici și francii. Localnicii au început atunci să urce în munți pentru a se apăra. Așa s-au născut muntenii elvețieni, neînduplecați în conservarea patriarhalelor lor datini, plini de dîrzenie în luptă cu o natură prea puțin clementă și neîngheuncheați de nici o tentativă de subjugare. Organizați în comunități țărănești de-a lungul văilor, ei trăiau din exploatarea zestrei forestiere abundente și din creșterea vitelor

pe care, de cum venea primăvara, le urcau la munte în căutare de pășuni mănoase.

Nici intrarea acestor Waldstätten în componența Imperiului romano-german nu le-a modificat prea mult modul de viață. Distanța mare față de capitala imperiului, dificultățile de acces făceau ca autoritatea suzerană să fie aici mai mult teoretică, datinile și mai ales autonomia la care țineau atât de mult nefiindu-le prea afectate. Lucrurile s-au schimbat însă din temelii atunci când au intrat în scenă Habsburgii. Setoși de putere și înăvufire, aceștia și-au făcut efectiv resimțită dominația, instituind un sistem înrobitor de dijme, pe care le storceau cu ajutorul unor administratori hrăpăreți și nemiloși, detestați de mîndrii elvețieni, născuți și crescuți în firească neatințare. Și atunci s-a produs fenomenul bogat în consecințe ulterioare: oamenii aceștia au fost instinctiv împinși spre încheierea unor alianțe pentru a-și prezerva neştirbit dreptul la viață liberă. Prin Pactul din 1291 (care, dealtfel, relua criteriile unuia mai vechi), locuitorii din Waldstätten puneau piatra de temelie a unui edificiu politic întemeiat pe ideea independenței naționale și a demnității. Acest edificiu avea să-și afirme perenitatea, rezistînd, veac după veac, în pofida tuturor încercărilor.

Și încercări au fost numeroase. Chiar la două decenii după legămîntul din 1291, „conjurații” celor trei cantoane au fost nevoiți să întreprindă cea dintîi acțiune comună de apărare împotriva trupelor ducelui Leopold de Austria. Bătălia de la Morgarten (15 noiembrie 1315)¹, din care trușaul Habsburg a scăpat — cum scrie un cronicar — „pe jumătate mort de spaimă și uimire”, avea să demonstreze neînfricarea și forța acestor țărani uniți în apărarea inestimabilului bun al neatințării. După Morgarten, cei din Waldstätten și-au reinnoit, dealtfel, pactul de aju-

tor reciproc. Noul tratat nu mai era redactat în latină, ca cele precedente, ci în limba germană, pentru a fi înțeles de toți locuitorii chemați să la cunoștință de el în cadrul unor „Landsgemeinden” (adunări populare), care s-au păstrat pînă în zilele noastre, pentru a dezbate cele mai importante probleme. Biruința de la Morgarten a adus locuitorilor din jurul Lacului celor Patru Cantoane un prestigiu care a determinat apariția unor noi aliați. Primul „recrut” a fost Lucerna. Urmat Zürich, Glarus, Berna... În rîndul confederațiilor au apărut și locuitori vorbind alte limbi.

Confederația a triumfat împotriva tuturor dificultăților. Dragostea comună de libertate, voința fermă de independență au fost și rămîn liantul indestructibil al unei națiuni cu patru limbi (germana, franceza, italiana și retoromana), al unui stat cu 22 cantoane (dintre care trei împărțite în cîte două unități administrative autonome), fiecare cu specificitatea lui. Acest liant și-a vădit vigoarea în toate momentele de cumpănă ale istoriei elvețiene. El a determinat cunoscutul succes al coloanei a cincea nazistă, care căuta să aște sentimente șovine în sinul elvețienilor de limbă germană: i-a determinat pe cei din cantonul Ticino să răspundă la cîntecele de sirenă ale fasciștilor lui Mussolini cu formula fără replică „Liberi e svizzeri” (Liberi și elvețieni). Marele bărbat politic Giuseppe Motta, pe care Elveția i-a dat Ligii Națiunilor în epoca dintre cele două războaie, spunea: „În ochii mei Grütli nu este numai acel luminis pierdut în care strămoșii noștri s-au înfîlțit pentru a pecetui străvechiul lor legămînt de alianță; Grütli reprezintă idealul uman al solidarității, al dreptății, al libertății și neatințării, un ideal cu atât mai măreț cu cît el a fost conceput de către inimi și suflete de oameni simpli”.

O libertate nesigură

Familia Habsburgilor² era originară din Alsacia. Werner II, landgraful Alsaciei Superioare în 1135, era strămoșul regelui Rudolf de Habsburg. Familia sa poseda un modest teritoriu în Argovia, la confluența râurilor Reuss și Aar. Lăcomia, iscusința și lipsa de scrupule le-au sporit posesiunile. Habsburgii au devenit stăpîni pe comitatul Zürichului, au început să exercite o influență hotărîtoare în Schwyz, Nidwald și Obwald, unde și-au cumpărat drepturi și bunuri, acaparînd și titlul ereditar de landgraf în Argovia. Aceasta e sor-

ginta conflictelor care aveau să-i opună, timp de secole, pe Habsburgii locuitorilor din văile Alpilor. Rudolf, întemeietorul marii puteri a acestei familii, a continuat cu rapacitate să-și sporească domeniile, după ce a devenit, în 1273, rege al Germaniei. Visul lui era să realizeze un stat asemănător celui de pe vremea carolingianului Lothar Ier, care să se întindă din Alsacia pînă în Italia, înglobînd Elveția, Stiria și Austria. Toate acestea afectau situația celor din Argovia și Elveția centrală. Habsburgii își întindeau tentaculele, micii seniori feudali erau depozdați de privilegii, tensiunea și opoziția creșteau. Era epoca în care opoziția comunită-

ților față de puterea monarhică centralizatoare începea să se generalizeze, conducînd spre ideea federalizării, a unor asocieri bazate pe adeviziunea tuturor locuitorilor. Trebuie subliniat că, dacă, în vechime, romanii reușiseră să asimileze Retia și Helvetia în administrația lor statală, în schimb nici alamanii, nici burgunzii n-au izbutit mai tîrziu să creeze aici un stat durabil. La rîndul lor, Habsburgii aveau să întîmpine aceeași opoziție.

„Țările Pădurii” nu s-au unit, desigur, de la o zi la alta. La început, fiecare își vedea de ale ei, încercînd să rezolve cu forțe proprii problemele ce i se puneau. Unicele elemente comune erau concepțiile economice și sociale, alături de dîrza voință a acestor locuitori de a trăi

¹⁻² Magazin istoric, nr. 8/1978; 8/1971.

² Rege al Germaniei între 840-843 și împărat (840-855).

liberi de orice servitute. În această direcție, o cale sigură pentru ei era aceea de a redobândi statutul de directă dependență de imperiu, întrucât astfel puteau scăpa de pretențiile seniorilor feudali, pe de o parte, iar pe de altă parte — dată fiind slăbiciunea și departarea autorității centrale — obțineau în fapt o largă autonomie. În sprijinul revendicării lor, localnicii din Waldstätten evocau străvechiul lor privilegiu de a fi fost proclamați coloni ai unui teritoriu imperial. Cu prețul unor grele sacrificii financiare, locuitorii din Uri și-au răscumpărat acest statut, obținând, la 26 mai 1231, așa-numitul „Act de eliberare”. Documentul le dădea un considerabil avans asupra celorlalți viitori membri ai Confederației. Aceștia au început să-și revendice și ci autonomia. În această epocă a izbucnit marea luptă dintre Frederic II¹ și Italia papală, care a dat naștere celor două partide opuse: guelfii și ghibellini². Țărani elvețieni s-au împărțit și ei, potrivit intereselor proprii, în cele două tabere. Când conflictul a condus la război în toată regula, locuitorii din Schwyz au luptat sub steagul împăratului. Drept recompensă, ei au primit chiar pe cîmpul de bătălie de la Faenza, în decembrie 1240, o scrisoare imperială de eliberare.

Dar libertatea Elveției era nesigură; antagonismul dintre „Țările Pădurii” și Habsburgi era latent. Apariția pe scena istoriei a lui Rudolf III de Habsburg, mare acaparator, avea însă să schimbe multe. Dobîndirea de către el a unor proprietăți și drepturi esențiale în regiunea Lacului celor Patru Cantoane a însemnat începutul unei exploatare metodice a bogățiilor, grele sarcini fiscale pentru localnici, silnicii și umilințe de tot felul. Autonomia țăranilor din Wald-

stätten era știrbită lent, dar inexorabil, pe măsură ce puterea seniorială a Habsburgilor sporea. În primăvara anului 1273, contele Gottfried, senior de Brünig, a murit lăsîndu-și văduva înglodată în datorii. Rudolf III, care nu pierdea niciodată vreo ocazie de a-și extinde posesiunile, a cumpărat toate proprietățile răposatului, devenind astfel stăpîn necondiționat și peste Waldstätten.

Certificatul de naștere

Umbra Habsburgilor se întindea acum peste toată Elveția centrală, cînd, brusc, în vara lui 1291 s-a răspîndit veste morții împăratului. Drept consecință imediată adversarii Habsburgilor au început să se declare pretutindeni. Fără îndoială, ostilitatea aceasta nu era un fenomen spontan și de dată recentă. Nemulțumirea mocnea de mult. Locuitorii din regiunea Brünigului încheiaseră, încă din 1275, un tratat de alianță defensivă cu cei din Berna. Cetățile alsaciene se răsculară sub conducerea orașenilor din Colmar. Către 1280, Friburgul și Ūtchlandul refuzaseră să plătească dările. Peste tot se constituiau alianțe și înțelegeri. Actul din 1273, prin care Rudolf cumpărase domeniile văduvei datornice, experiențele și dezamăgirile acumulate apropiaseră tot mai mult unele de altele comunitățile din văile Alpilor. Mai presus de orice ele doreau autonomie. Moartea lui Rudolf crea condiții prielnice pentru o acțiune concertată în această direcție. Fruntașii cantoanelor Uri, Schwyz și Nidwald au înțeles importanța momentului. Legămîntul lor, încheiat în august 1291, este pentru prima dată relatat în *Cartea albă de la Sarnen*, redactată în sec. XV. Documentul descrie amănunțit importantul eveniment, adăugînd la nararea faptelor legenda lui Wilhelm Tell, ca și ample relații despre distrugerea de către confederați a unor fortificații senio-

Comunitățile din jurul Lacului celor Patru Cantoane, revolute de știrbirea drepturilor și uzanțelor de care se bucuraseră în trecut, au folosit împrejurarea că împăratul murise și tronul era vacant, pentru a-i izgoni pe detestații administratori ai Habsburgilor și a le distruge castelele. Confederații cereau restabilirea condițiilor în care trăiseră înainte de domnia lui Rudolf, întemeindu-și revendicarea de autonomie pe vechile drepturi. Uri se bizuia pe „Scrisoarea de eliberare” obținută în 1231 și reconfirmată chiar de Rudolf în 1274; Schwyz dispunea de privilegiul acordat de Frederic II pe cîmpul de luptă de la Faenza; Nidwald s-a alăturat alianței fără drepturi sau garanții anterioare.

Istorică întâlnire între fruntașii celor trei Waldstätten pentru a pecetlui legămîntul a avut loc în august 1291. Documentul adoptat constituie certificatul de naștere al Confederației elvețiene. El reia de fapt cuvînt cu cuvînt un act mai vechi, „Antiqua Confœderatio”, care statua o primă alianță. Potrivit celor afirmate de cercetători, această primă alianță ar fi fost încheiată în epoca Hohenstaufenilor sau la începutul verii lui 1273, cînd acțiunea de unire a forțelor ar fi putut reprezenta o ripostă la actul de cumpărare a domeniilor văduvei contelui Gottfried, act încheiat de Rudolf pe spinarea celor din Waldstätten. Fapt este că, la Grütli, în 1291, cele trei comunități se angajau să-și respecte necondiționat obligațiile de intrajutorare stabilite încă din trecut. Nici o excepție nu era admisă, nici în favoarea imperiului, nici a unui prinț oarecare. Se preciza totodată că nici o împrejurare nu va putea fi invocată de vreuna din părți, pentru a-și refuza ajutorul în caz de război. Cele trei comunități se legau în același timp să-și acorde sprijin reciproc în asigurarea ordinii pe plan intern.

În lumina experiențelor negative din epoca de partici-

(Continuare în p. 43)

¹ Este vorba despre Frederic II Hohenstaufen, împărat al Sfîntului imperiu roman de națiune germană (1220-1250), rege al Germaniei (1212-1250) și al Regatului celor două Sicilii, sub numele de Frederic I (1198-1250).

² Guelfii — partizanii papei; ghibellini — cei al împăratului. Conflictul, izbucnit în Germania, a divizat lumea germanică și cea Italiană din sec. XII, pînă în sec. XV.

PRIMUL PORTRET AL LUI

DIMITRIE CANTEMIR

DUPĂ BĂTĂLIA DE LA STĂNILEȘTI

Dr. CONSTANTIN REZACHEVICI,
Institutul de istorie „N. Iorga”

În galeria reprezentărilor învățatului principe Dimitrie Cantemir s-a adăugat, în ultimul timp, o gravură (56,2 × 42,10 cm) aflată la Moscova, foarte probabil prima reprezentare a domnitorului după sosirea sa în Rusia, în urma înfringerii de la Stănilești (1711). Este o reprezentare cu totul deosebită, cu caracter alegoric, singura în care Dimitrie Cantemir este înfățișat călare și care a fost executată chiar în timpul vieții învățatului principe. Chiar dacă nu este necunoscută în România — cum crede prezentatorul ei, G. Ciorănescu în *Südost-Forschungen*, din München — gravura este, totuși în mică măsură știută de specialiștii români și, cu atât mai mult, de publicul larg.

Variante ale gravurii pe care o prezentăm, aflată într-un număr mic de exemplare și considerată de specialiști, pe drept cuvânt, o raritate, au mai fost prezentate cititorilor din țara noastră, gravura ca atare, nefiind chiar necunoscută în România. Un fragment al ei, avînd în centru figura lui Dimitrie Cantemir, replică mult îndepărtată de gravura originală, avînd și o legendă eronată, a fost publicată de N.A. Bogdan *Orașul Iași. Monografie istorică și socială, ilustrată* (Iași, 1913). Jumătate de veac mai târziu, în volumul *Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini*, alcătuit de Scarlat Callimachi, Vladimir Block și Elena Georgescu-Ionescu (București, 1963) a apărut o nouă reproducere a acestei gravuri, de asemenea fragmentară și după un desen de slabă calitate, care se abate de la model, mai cu seamă în ceea ce privește chipul lui D. Cantemir.

Iată însă cum se înfățișează gravura recent menționată. În centrul imaginii se vede Dimitrie Cantemir, călare, cu capul descoperit, purtînd plete, barbă și mustăți, după obiceiul moldovenesc, obicei la care n-a renunțat decît după 1719, în ultimii ani ai vieții. Echipamentul său e cel al unui comandant de oști: semiarmură de culoare închisă, brăzdată de o eșarfă împodobită cu efigia țarului Petru

I și mantie tivită cu blană. Calul poartă un frumos valtrap, coburi pentru pistoale cu însemnele heraldice ale domnului; scările șei sînt de tip oriental.

Personajele care-l urmează pe principe sînt, desigur, principalii săi colaboratori, care l-au însoțit în Rusia; e posibil ca una din cele trei figuri bine individualizate, care apar în urma lui Dimitrie Cantemir, poate chiar aceea aflată în plan apropiat, purtînd un scut pe spate, să fie marele hatman Ion Neculce, viitorul cronicar, ce a jucat un rol însemnat în cadrul evenimentelor politice-militare încheiate prin bătălia de la Stănilești.

Ruperea relațiilor cu Imperiul otoman este sugerată și de reprezentarea în planul inferior a două steaguri turcești, a firmanului de investitură a domnului, a unui coif otoman, pe care, cu un gest larg, domnul îl aruncă la pămînt, și a altor arme otomane. Întinse sub picioarele calului lui Dimitrie Cantemir. Deducem că este reprezentat distinct blazonul domnului, ale cărui elemente figurate, datînd din perioada august 1712-1716, permit plasarea cu destulă precizie a gravurii respective în intervalul amintit, mai probabil în prima parte a acestui interval. Blazonul cuprinde capul de bour între doi dragoni înaripați, ale căror cozi susțin simbolurile puterii, sceptorul și spada, în jurul cărora sînt înscrise inițialele semnificînd calitatea lui Dimitrie Cantemir de principe al Imperiului rus. Textele desfășurate pe care e reprezentat par a fi extrase din lucrările învățatului domn. Oricum, în cercul din partea dreaptă a imaginii este reprezentată biblioteca domnului, avînd deasupra capul de bour.

Petru I nu apare în această gravură alegorică: în schimb, Rusia e înfățișată sub chipul unei femei încoronate, oferînd lui Dimitrie Cantemir și însoțitorilor săi o ramură de măslin în semn de pace și cheia sau cheile ospitalității. În spatele ei se află o panoplie

Iată gravura care-l înfățișează pe Dimitrie Cantemir, executată chiar în timpul vieții înodăturii principe

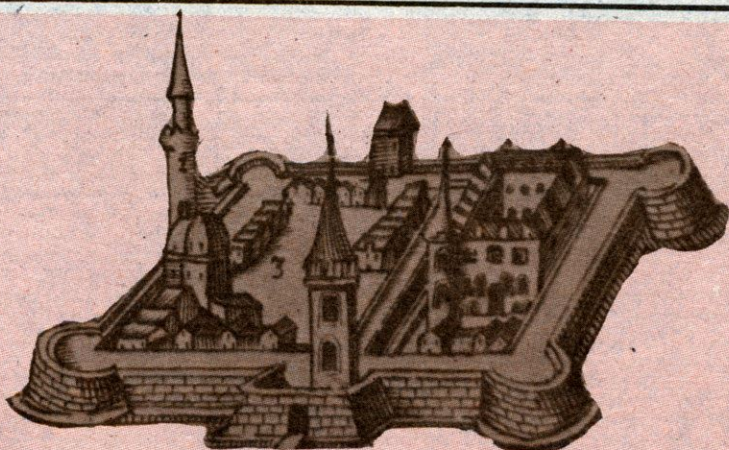
cu arme și steaguri, iar, sub picior steagul suedez al lui Carol XII. La stînga, în planul superior, e desfășurat stindardul imperial al lui Petru I, iar lîngă el, cu valoare simbolică, figurează Sf. Dimitrie și profetul Moise. Orientarea procreștină a lui Dimitrie Cantemir e subliniată și de încadrarea sa în razele crucii ca și de coroana de lauri care i se oferă după părăsirea stăpînirilor Porții. Drept cheazăluire a respectării obligațiilor luate de țarul Petru I față de domnul Moldovei, un personaj feminin înfățișează acestuia fragmentul unui document, probabil Tratatul de la Luck (1711)¹.

Într-un cerc, în colțul din stînga gravurii se află numele gravurilor: Ivan Feodorovici Zubov și Grigorii Pavlovici Tencegorski, artiști de seamă ai epocii. Gravura lor de care ne ocupăm, a apărut, semnificativ, în fruntea tezei de doctorat în teologie susținută la Moscova, la 26 iulie 1712, de către călugărul român Lavrentie din Brașov, călugăr care a desfășurat apoi o susținută activitate la mănăstirea din Horezu și la tipografia de pe lîngă Episcopia Rîmnicului. Sosirea în Rusia a lui Dimitrie Cantemir, a constituit un eveniment de seamă al vremii, care justifică plasarea reprezentării sale în fruntea unei teze de doctorat susținută în afuul următor de un român transilvănean.

¹ Magazin istoric, nr. 10/1973.

DIMITRIE CANTEMIR

LA TIMIȘOARA

ION HAȚEGAN,
Muzeul Banatului — Timișoara

Figură enciclopedică la întretărirea veacurilor XVII-XVIII, autor al unei opere nemuritoare, Dimitrie Cantemir a fost, pînă la urcarea sa pe tronul Moldovei, și un mare călător. În primul rînd, prin Moldova și Țara Românească, dar pașii l-au purtat și prin alte ținuturi românești.

O împrejurare l-a adus și în părțile Banatului — ținut pe care l-a străbătut de la vest spre est și apoi spre sud. Deși cunoscută, această călătorie nu a suscitat decît rareori comentarii.

Cunoștințele pe care Cantemir le avea despre Banat datau înainte de această vizită. Trăind la Istanbul și fiind preocupat de istoria turcilor și a imperiului lor tricontinental, marele învățat s-a informat și despre importanța strategică a cetății Timișoara, care, alături de Belgrad, constituia cheia de boltă

a stăpînirii acestora la Dunărea de Mijloc (cetatea se afla sub stăpînirea otomană încă din anul 1552). În celebra lucrare *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, găsim date inedite pentru perioada respectivă despre situația acestei cetăți. Astfel, autorul cărții arată că la 1688 un inginer militar cretan, Andrea Cornaro, ajuns prizonier la turci, refăcuse fortificațiile cetății Belgrad, după care fusese trimis la Timișoara pentru aceleași scopuri. Cornaro a executat și planurile privind regularizarea rîului Bega, care curgea prin mijlocul orașului; despre rîu, Cantemir știa că vara seacă și, din această pricină, orașul duce lipsă de apă. Autorul nu ne spune cît anume a lucrat Cornaro în orașul de pe Bega și nici dacă a reușit să aplice planurile. Probabil că nu, deoarece canalizarea rîului s-a terminat abia pe la mijlocul sec. XVIII.

In imagine: Cetatea Timișoara; gravură din sec. XVII.

Cantemir vorbește și de ajutorul în oameni și saci cu făină trimis de marele vizir de la Belgrad la Timișoara, asediată încă din 1686 de trupele imperiale austriace; cei 500 spahii, cu câte doi cai și tot atâția saci de făină, au ajuns cu bine în cetate. În acel moment s-a declanșat o cumplită răscoală a trupelor de ieniceri de aici, înăbușită cu greu de Kogea Gialer pașa, comandantul otoman al cetății Timișoara.

Călătoria lui Cantemir în Banat a avut loc în anul 1696, în timpul luptelor austro-otomane, pe care le descrie cu multe amănunte. În *Istoria creșterii și descreșterii Imperiului otoman*, el arată că, după intrarea în Banat a trupelor imperiale conduse de principele elector al Saxoniei, Friedrich August, și asedierea Timișoarei, în ajutorul cetății a venit însuși sultanul Mustafa IV. Cu oastea acestuia a sosit și tânărul învățat român, aflat în acea vreme la Istanbul. Imperialii s-au retras într-un loc situat la vreo opt ore de mers de Timișoara, întărindu-se într-o tabără. La sfatul lui Emerich Thököly, principele Transilvaniei, care participa la campanie ca aliat al sultanului, otomanii și-au întărit și ei tabăra cu șanțuri și valuri de pământ, lucru neobișnuit în practica militară turcească. Trupele imperiale au declanșat un atac de noapte prin mlaștinile din apropiere, atac care, datorită măsurilor amintite, a fost respins cu ușurință. Pierderile au fost totuși mari de ambele părți, printre morți aflându-se și pașa de Timișoara, Mustafa. După aceste tatonări reciproce, cele două armate s-au retras din Banat.

În anul următor, luptele au reizbucnit, bătălia hotărâtoare având loc la Zenta, în august 1697, la care au participat sultanul Mustafa IV, Eugeniu de Savoia (viitorul cuceritor al Timișoarei, la 1716) și Dimitrie Cantemir. Dintre contemporanii cunoscuți, trebuie remarcată prezența lui Luigi Ferdinando de Marsili¹, viitor autor și el, ca și Cantemir, al unei istorii a turcilor. (În timp ce voievodul Moldovei s-a ocupat de toată istoria otomană, cel de-al doilea a scris doar despre evenimentele petrecute în secolul său). La bătălie, Cantemir a participat în tabăra otomană, iar Marsili în cea imperială.

În lucrarea amintită, Cantemir ne dă o serie de detalii despre înfrângerea armatei otomane la Zenta. Astfel, el ne arată că cea mai mare parte a conducătorilor otomani au pierit, iar cei rămași în viață, în frunte cu sul-

tanul, au fugit de pe câmpul de luptă. Bătălia s-a dat la trecerea Tisei, sultanul fugind spre răsărit, prin cîmpia bănațeană și ajungând în aceeași seară pe un loc mai ridicat, unde în 1696 se desășuraseră lupte. Aici, spre a nu fi recunoscut, sultanul și-a schimbat hainele, s-a închinat lui Allah, mulțumind pentru că a scăpat cu viață și apoi a plecat în goana calului spre Timișoara unde, odată ajuns, s-a ascuns în castel, ordonând pașei de aici să țină secretă sosirea sa și să închidă porțile cetății chiar și în fața propriilor trupe care vor ajunge aici.

Cu resturile armatei otomane, s-a apropiat și Cantemir de Timișoara, fără a pătrunde însă în interiorul cetății. Soldații s-au răspîndit în jur, după adăpost și hrană, căci proviziile rămăseseră pe malul Tisei. Problema cea mai grea o reprezenta lipsa de apă potabilă, întrucît Banatul era bîntuit de secetă. Pentru un strop de apă, zice Cantemir, soldații se băteau cumplit și doar cei puternici și învingători reușeau să o obțină.

Mica suită a lui Dimitrie Cantemir s-a adăpostit într-o vie din apropierea orașului, privind cu călm forțata otomanilor. Călmul era determinat de faptul că oștenii moldoveni descoperiseră din întîmplare, un puț cu apă rece. Localnicii apucaseră să-l astupe, dar unezeala pămîntului îi trădase existența. Puțul scăpase atenției soldaților turci, deoarece cortul lui Cantemir era instalat chiar deasupra-i; moldovenii au putut, așadar, aștepta în liniște apariția sultanului. Într-o dimineață însă, pe cînd un slujitor ducea bucatărilor obișnuita ulcea cu apă pentru pregătirea hranei, un soldat otoman a observat vasul, l-a smuls din mîna slujitorului, pe care l-a amenințat cu iataganul, a băut apa, apoi împreună cu mai mulți tovarăși de-ai săi au pornit cu mare larmă spre cortul „ghiaurului”. Dîndu-și seama de situație, Cantemir și-a mutat repede cortul și, la reproșurile otomanilor, le-a răspuns că a ținut ascunsă fîntîna întrucît găsise în ea... cadavrul unui „ghiaur” și nu voise ca oștenii Profetului să-și spurce sufletul bînd apă dintr-o asemenea fîntînă. Acum, fiind deja curățată, o pune cu plăcere la dispoziția lor. Comentînd, mai tirziu, această mică viclenie, Cantemir arăta că astfel a reușit nu numai să scape nevătămat, dar a mai și obținut mulțumirile musulmanilor.

Peste trei zile s-a arătat, în sfîrșit, și sultanul, care și-a regrupat cu chiu și vai oștile rămase și a pornit spre Belgrad, străbătînd Banatul spre sud-vest, pe lîngă cula Vișeuțului și mlaștinile de la Alibunar.

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

500 TITLURI ÎN 12 ANI

EMILIA CARABA

„Domnilor, în câte exemplare credeți d-voastră că s-au vândut lucrările acestea? Tot în calendarul acesta (Calendarul muncii pe 1909) am aflat că România muncitoare a vândut anul trecut broșuri în număr de 26 730 și eu cred că nici o carte, cu toată impunerea de guvern, de ministerele nici o carte scrisă în românește n-a putut să aibă răspîndirea aceasta de 26 730 de exemplare. Se laudă și au dreptate“.

Cuvintele acestea fac parte din cuvîntarea rostită de Nicolae Iorga, în ședința din 16 decembrie 1909 a Camerei Deputaților, care dezbată un proiect de lege privind asociațiile muncitorești. Le-am reprodus pentru că ele

reflectă într-un mod deosebit de pregnant amplul ecou pe care activitatea mișcării socialiste, inclusiv pe plan editorial, o avea în rîndul maselor populare.

La fel de semnificative în această privință sînt și alte sublinieri cuprinse în cuvîntarea amintită. Adresîndu-se deputaților, Iorga întreba, referindu-se la forța de penetrație a ideilor socialiste: „Domnilor, la această stare de spirit nu avem de propus decît legea de astăzi?... Este o înțelepciune politică aceasta: vezi că fierbe înăuntru și capacul se mișcă, iar d-ta vii ca un foarte cuminte bărbat de stat și apeși deasupra capacului; nu te gîndești că trebuie, ori să împiedici de a fierbe, ori, dacă apa tot fierbe, zbori cu capac cu tot“.

Preocupare statornică

Încă de la apariția sa, mișcarea muncitorească și socialistă din România a înscris ca una din principalele sale preocupări difuzarea pe scară largă în rîndul oamenilor muncii a literaturii socialiste. Răspunzînd interesului crescînd pe care masele muncitoare îl arătau față de socialismul științific, militanții de frunte ai mișcării s-au ocupat de traducerea, editarea și difuzarea unor lucrări de bază ale clasicilor marxismului, ca și de elaborarea de lucrări proprii, consacrate aplicării socialismului științific la realitățile românești. Alături de presă și celelalte forme ale propagandei scrise, cartea a devenit în mișcarea revolu-

ționară din țara noastră unul din importante instrumente de afirmare a ideilor înnoitoare. „Numeroasele cercuri socialiste, presa și literatura socialistă din ultimele decenii ale secolului trecut — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au răspîndit în rîndul maselor populare idealurile nobile ale dreptății și libertății și au pregătît condițiile pentru formarea primului partid al clasei muncitoare din țara noastră“. Aceeași activitate a continuat și în deceniile următoare, cartea fiind unul din mijloacele prin care mișcarea muncitorească, socialistă și comunistă, a continuat să se înscrie cu fermitate în mișcarea de idei a epocii, să militeze neobosit pentru pace și socialism, să-și exprime concepțiile și poziția față de marile probleme ale dezvoltării țării.

În procesul de elaborare și răspîndire a cărții revoluționare, un rol cu totul deosebit a revenit Cercului de editură socialistă, de la înființarea căruia se împlinesc, în august, anul acesta, 75 ani. Cercul a luat ființă printr-o hotărîre a Conferinței sindicatelor și a cercurilor socialiste din 13-15 august 1906. Scopul acestei prime „edituri politice“ puse în slujba clasei muncitoare, era, cum se arată în hotărîrea amintită, să editeze — alături de *Calendarul muncii* — o gamă largă de lucrări, începînd cu „broșuri de propagandă elementară și momentană, lucrări beletristice cu un caracter social ori socialist“ și pînă la „scrieri de economie politică, sociologie, socialism științific, toate scrise în spiritul concepției

Manifestul Comunist

KARL MARX U. FRIEDRICH ENGELS

BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

KARL MARX

CAPITALUL

BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

Friedrich Engels

Originea Familiei,
a Proprietății private
și a Statului

BIBLIOTECA SOCIALISTĂ

FRIEDRICH ENGELS

ORIGINELE
SOCIALIZMULUI ȘTIINȚIFIC

V.I. LENIN

DEMOCRATIA BURGHEZĂ
DICTATURA PROLETARĂ

C. DOBROGEANU GHEREA

Concepția Materialistă a Istoriei

BIBLIOTECA ROMÂNIA MUNCITORE

DR. IGATIERA ARON

FEMEIA ÎN LUPȚĂ
SPRE EMANCIPARE

Universala Nouă Universală

BIBLIOTECA ROMÂNIA MUNCITORE

EDIȚIA I

SA FIE LUMINA

SPRE TĂRMUL
DREPTĂȚII

Cîteva din lucrările editate de socialiștii români
de-a lungul anilor

materialiste a istoriei". Toate acestea pentru a aduce „cît mai multă claritate și conștiință” în mișcarea muncitoarească, pentru a transforma „revolta instinctivă și momentană” în „revoltă conștientă și tragică, îndreptată în acord cu ideile noastre împotriva regimului capitalist”.

De remarcat că, în aceeași hotărîre, se prevedea, în spiritul concepției pe care clasa muncitoare a avut-o întotdeauna despre relațiile frățești ce trebuie să domnească între toți oamenii muncii din țara noastră, indiferent de naționalitate, că „tovarășii care duc propagandă printre păturile de muncitori ce nu cunosc limba română, pentru mai marele succes al activității lor, sînt autorizați a scrie și tipări în limba accesibilă acestor muncitori”. Cercul urma, de asemenea, ca „în toate evenimentele sociale care privesc clasa muncitoare” să editeze și să răspîndească manifeste și foi volante.

În raportul asupra activității sale pe perioada iulie 1907-decembrie 1908 se sublinia, de asemenea, preocuparea editurii de a tipări și lucrări destinate țărănimii, prin care să se facă cunoscute locuitorilor de la sate „idealurile noastre de eliberare pentru întregul popor”.

Activitatea cercului și în general munca de editare și răspîndire a cărții s-au bucurat de o deosebită atenție din partea conducerii mișcării socialiste și sindicale, a fost analizată în cadrul congreselor, stabilindu-se de fiecare dată măsurile convenite. La Congresul Partidului Social-Democrat și al sindicatelor, de exemplu, care a avut loc în zilele de 31 ianuarie-2 februarie 1910, la București, a fost prezentat și raportul „Presa și editura mișcării”. În Statutul general al P.S.D., votat la congres, a fost inclus

un articol special referitor la Cercul de editură, în care se preciza, între altele, că această activitate va fi condusă de „trei tovarăși aleși de congres și puși sub controlul Comitetului Executiv și al C.G.S.R.”. Referindu-se, în cuvîntul său, la activitatea editorială, M. Gh. Bujor scotea în evidență rolul cărții în munca politică și în „misiunea de civilizare și cultură a socialismului”. În același timp, Gh. Cristescu, în raportul *Organizarea și propaganda sindicală*, subliniind că știința, cultura reprezintă „averea cea mai bună” a mișcării, cerea ca în ansamblul propagandei socialiste să se acorde o deosebită atenție cărții.

În anii următori, în cadrul forurilor de conducere ale mișcării socialiste a fost, de asemenea, analizată pe larg activitatea desfășurată în domeniul editării și difuzării cărții, pentru a da posibilitate muncitorimii de a cunoaște, cum se menționa în raportul Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat prezentat la Congresul partidului, care a avut loc la 6-8 aprilie 1914, — „prin crearea unei literaturi socialiste originale sau traduse” —, „teoria și practica partidului socialist și a mișcării muncitoare”.

„Ca și partidul,
ca și sindicatele,
ca și ziarul”

Într-o notă adresată cititorilor și aflată pe o copertă a celei de-a doua ediții a lucrării lui C. Dobrogeanu-Gherea, *Ce vor socialiștii români?*, reeditată în anul 1918, există următoarea apreciere cu privire la activitatea editurii: „Format de către partidul so-

cialist și funcționând sub controlul său, Cercul de editură socialistă are menirea să împrăști în valuri mari lumina socialismului științific și a culturii intelectuale în general, în masele largi ale poporului. Editând broșuri mici, pe înțelesul tuturor, abecedere ale primelor învățături socialiste, manuale de popularizare sau lucrări mai cuprinzătoare, de studii, C.E.S. își are aceeași importanță covârșitoare ca și partidul, ca și sindicatele, ca și ziarul".

O apreciere care-și găsește deplina acoperire în rezultatele dobândite. Analizând, volum cu volum, cărțile cu conținut socialist apărute în primele două decenii ale veacului nostru, culegând informații despre munca editorială desfășurată în acest domeniu, se conturează un tablou deosebit de semnificativ. În cei 12 ani de existență (editura și-a continuat activitatea până în anul 1920, între 1916-1918, din cauza războiului, munca a fost întreruptă) au fost tipărite, de către Cercul amintit și de alte edituri ale mișcării socialiste, lucrări ce însumează aproximativ 500 titluri, cu o arie tematică extrem de cuprinzătoare.

Firește, în aceste preocupări, un loc de prim plan l-au ocupat traducerea, tipărirea și răspândirea lucrărilor menite să facă cunoscute tezele fundamentale ale socialismului științific. Au apărut astfel, în traduceri, 30 ediții din lucrări principale ale lui Marx, Engels, Lenin. Printre acestea se află *Manifestul Partidului Comunist*, în mai multe ediții, alte lucrări ale lui Marx și Engels, ca *Muncă salariață și capital*, rezumate și capitole din *Capitalul*, *Originea familiei*, *a proprietății private și a statului*, capitole din *Anti-Dühring*, lucrări ale lui Lenin, ca *"Stingismul"* — *boala copiiloriei comunismului*, *Democrația burgheză și dictatura proletară* etc., etc. Lor li s-au adăugat numeroase alte lucrări — traduse sau originale — de explicare a învățăturii

marxiste, schițe biografice ale întemeietorilor socialismului științific.

În ansamblul lucrărilor tipărite, un loc important — aproape 300 ediții — l-au ocupat, firește, cele consacrate direct țării noastre, ceea ce ilustrează în mod convingător efortul neconținut al socialistilor români de a aborda teoria marxistă în strinsă relație cu realitățile țării. Este vorba despre analize — unele de mare originalitate și profunzime științifică — privind temeiurile istorice și perspec-

au expus poziția mișcării socialiste în mari probleme ale țării, ca lupta pentru unirea românilor, pentru apărarea independenței și suveranității statului, demonstrând că, prin activitatea și țelurile sale, mișcarea socialistă, partidul clasei muncitoare nu se puteau plasa decât în fruntea forțelor care promovau și apărau statornic interesele fundamentale ale poporului român. Prin intermediul cărții, mișcarea socialistă, partidul și-au spus, de asemenea, cuvântul în problemele păcii și războiului, au abordat, în lumina principiilor clare și juste, problema națională, au desfășurat o largă și susținută acțiune pentru drepturi și libertăți democratice.

Pe lista editărilor din această perioadă se găsesc și cărți cu conținut filozofic și militant, ateist, lucrări literare, povestiri, romane și volume de poezii cu caracter progresist, educativ, piese de teatru, cu conținut muncitoresc, aparținând celor care au plătit cu ani de închisoare lupta pentru libertate și progres, culegeri de innuri și marșuri muncitorești, biografii ale unor mari scriitori și ale altor mari cărturari ai lumii, broșuri de explicare a unor noțiuni științifice și de combatere a ignoranței și superstițiilor, sfaturi cu privire la apărarea sănătății etc. Continuând tradițiile progresiste ale culturii românești, mișcarea socialistă a desfășurat, prin intermediul cărții și o largă acțiune de luminare a maselor. Din acest punct de vedere este interesant de remarcat și străduința depusă de autorii multora din aceste lucrări de a le redacta într-o formă cât mai accesibilă maselor de cititori.

Roadele acestei intense activități „de cultură și adevăr”, cum se exprima M.Gh. Bujor, desfășurate cu „multă voință, energie și convingere”, la care și-au adus contribuția militanți de seamă ai mișcării, editori

Una dintre modalitățile publicistice folosite de Cercul de editură socialistă din București a fost tipărirea cărților postale ilustrate, cu portrete de fruntași ai mișcării muncitorești din România și din alte țări. Iată un asemenea exemplu (din colecția profesorului doctor docent Marin Volculescu), reprezentându-l pe Cristion Racovski; cartea postala poartă semnăturile autografe ale lui Cristion Racovski, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Dimitrie Voinoș și C.G. Coslă-Foru

tivele mișcării socialiste în țara noastră, rolul mișcării și al partidului, în organizarea și mobilizarea clasei muncitoare, în activitatea sindicatelor, în lupta țărănimii pentru pământ și o viață mai bună, în acțiunile de emancipare a femeii. O serie de lucrări

și tipografi s-au concretizat și în tirajele mari în care au apărut și s-au difuzat cărțile și broșurile respective. De regulă, aceste tiraje s-au înscris între 1500-15 000 exemplare, cifre remarcabile pentru perioada respectivă. Broșura *Trăiască votul universal*, de exemplu, s-a tipărit în 15 000 exemplare. În decurs de numai un an și jumătate, în perioada iulie 1912-decembrie 1913, cum rezultă dintr-o dare de seamă a Cercului de editură socialistă — au fost distribuite peste 100 000 cărți și broșuri cu conținut socialist, din care 76 000 tipărite de cercul respectiv, iar restul de alte edituri în colecțiile „Lumen” și „Biblioteca pentru toți”.

Intensa activitate editorială desfășurată în primele două decenii ale veacului nostru, alături de alte forme de promovare a ideilor înaintate ale gânditorilor și militanților socialiști, în slujba idealurilor de eliberare socială și națională, a fost o expresie elocventă a continuității mișcării socialiste, a activității politice și ideologice desfășurată de clasa muncitoare, de partidul ei. Cartea a continuat astfel să contribuie din plin la răspândirea ideilor socialiste în rândul maselor largi populare, la pregătirea teoretică a cadrelor, a membrilor de partid, ca și a celor din rândul sindicatelor. Ea a contribuit la atragerea și mobilizarea muncitorilor în rândurile partidului și sindicatelor, explicând, lămurind, arătând rosturile și idealurile mișcării revoluționare, calea spre dezrobirea de exploatare a întregului popor. Cartea socialistă și-a adus astfel o remarcabilă contribuție la pregătirea condițiilor politice, ideologice și organizatorice care au făcut posibilă transformarea partidului socialist în partid comunist — moment istoric de importanță capitală în mișcarea revoluționară din țara noastră.

AMINTIRI: PETRU PONI

(Urmare din p. 17)

lot¹ asupra sintezei în chimia organică și pe acelea ale lui Regnault² asupra metodelor de măsură în fizică; la Grădina plantelor, lecțiunile lui Daubrée³ asupra sintezei mineralelor și a rocilor.

Una din marile lipsuri în învățământul superior al științelor în Franța era aceea a laboratoarelor, în care studenții să poată face lucrări practice.

Programul de licență cerea candidaților să știe să facă vreo zece, cincisprezece [experiențe] de fizică, cam tot atâtea de mineralogie, și ceva mai multe de chimie. Aceste operații le învățam într-un număr restrâns de ședințe. Aparatele erau aranjate mai dinainte. Un prepaiator ne explica modul de a opera. Unul din studenți făcea operațiunea.

Este evident că, cu asemenea lucrări practice, nu puteam deveni nici fizician, nici chimist, nici mineralog. Trebuia să caut aiurea învățământul care lipsea la Sorbona.

Fizica am lucrat-o în cabinetul de fizică al Liceului „Saint-Loius”, sub conducerea unui tânăr agregat al învățământului secundar.

Mineralogia am făcut-o cu un preparator de la Grădina plantelor. La chimie, unde aveam intenția să mă specializez, am lucrat doi ani în laboratorul privat al lui F. Pisani, unul din cei mai însemnați analiști din Franța. Acest învățământ privat trebuia să-l plătesc din mica mea bursă.

¹ Marcellin Berthelot (1827-1907), chimist și om politic francez; autor de lucrări asupra sintezei organice și a termochimiei.

² Victor Regnault (1810-1878), fizician francez, autor de remarcabile lucrări asupra fluidelor și a densității și căldurii specifice a gazelor.

³ Auguste Daubrée (1814-1896), geolog și mineralog.

LEGĂMÎNTUL DE LA GRÜTLI

(Urmare din p. 35)

pare la luptele dintre guelfi și ghibelini, comunitățile prevedeau excluderea cu desăvîrșire a arbitrajelor străine și măsuri contra oricăror forme de imixtiune din afară. Eventualele dispute dintre confederații trebuiau rezolvate de ei înșiși. Orice delict armat, crimă, jaf sau incendiare se pedesneau în urma unei judecăți comune. Este de menționat că, prevăzînd toate aceste reguli de natură să asigure mai bine desfășurarea tihnită a rînduieilor din interior, confederații aveau totodată grijă să nu modifice vechile datini ale fiecăreia dintre comunități. Față de „Antiqua Confoederatio”, legămîntul din 1291 conținea doar o singură prevedere în plus. Acest unic dar remarcabil adăos se referea la jurisdicție. „Antiqua Confoederatio” stipulase deja că judele fiecărei văi trebuie recunoscut de localnici. Noua prevedere stabilea în mod expres că orice jude străin sau care și-ar fi cumpărat funcția nu va fi acceptat de către confederații. Semnificația acestei prevederi este deosebită. În 1274, împăratul Rudolf rezervase exclusiv trimișilor imperiali exercitarea justiției în instanțe. Uri avusese a se apăra împotriva unui jude străin; Schwyz contra unuia care, cumpărîndu-și funcția, nu se bucura de încrederea locuitorilor. Revolta puternică împotriva jurisdicției senioriale este, de altfel, ilustrată deosebit de plastic de legenda lui Wilhelm Tell, popularul erou din Uri¹. Această legendă sintetizează starea de spirit a demnilor locuitori din văile Alpilor într-o epocă în care numai trimisul stăpînirii putea judeca principalele pricini. Dar luînd poziție, prin clauza înscrisă în legămîntul de la Grütlî, împotriva acestei situații, confederații își manifestau, de fapt, opoziția contra oricărei dominații străine.

**Introducerea, versiunea
românească și notele de
Leon SĂRĂȚEANU**

¹ Magazin istoric, nr. 12/1977.

RĂZBOIUL „MINTILOR ISTEȚE”

ÎMPOTRIVA NAZISMULUI (II)

NICOLAE MINEI

În primăvara anului 1942, R.V. Jones și colaboratorii săi au izbutit să deoace¹, într-un răstimp relativ foarte scurt, o nouă invenție germană în materie de radar, care folosea o modulație de frecvență super-sonică. Ca urmare, seria de bombardamente întreprinsă de Luftwaffe în aprilie 1942 asupra Londrei și altor centre ale Angliei, serie cunoscută de britanici sub numele *Baedecker*, a fost curmată repede din cauza gravelor pierderi pe care le sufereau avioanele germane.

Tot în primăvara și vara lui 1942, Jones, a prins de veste despre un sistem de detectare cu raze infraroșii, pe care Abwehrul proiecta să-l folosească, de pe teritoriul spaniol, pentru a urmări traficul navelor britanice, comerciale și militare, prin strâmtoarea Gibraltar, pentru a le da apoi pradă U-Booturilor. Când dosarul cu probe despre intențiile spionajului german a fost complet, Anglia a făcut demersuri diplomatice pe lângă guvernul de la Madrid și a reușit să-l convingă să refuze germanilor permisiunea de a monta instalațiile respective.

În aceeași perioadă, echipa lui Jones anihilează efectele diferitelor noi sisteme de radar introduse de hitleriști: *Anna*, în nordul Franței (unde un rol important îl joacă patriotul francez Yves Rocard, profesor la Sorbona, tatăl actualului fruntaș socialist Marcel Rocard) și așa-numita *linie Kammerhuber*. Aceasta era for-

mată dintr-o vastă rețea de proiectoare dirijate prin radar și instalate pe litoralul de nord-vest al Europei, în calea bombardierelor britanice. Grație promptei intervenții a lui Jones, întregul sistem de apărare nocturnă al hitleriștilor se prăbușește.

În paralel, echipa de cercetători de sub conducerea autorului elaborează *Oboe*, un nou procedeu de radio-navigație pentru bombardierele britanice, care funcționează prin modulațiile de severnă emise de două stații radio-terestre. După obișnuitele întîrzieri, provocate de rutina comandamentelor militare, sistemul este aplicat cu mare succes, mai ales în cadrul unui raid efectuat în decembrie 1942, când sînt distruse numeroase stații de control germane ale vînaătorii de noapte, aflate pe teritoriul Belgiei.

În general, vara anului 1942 se dovedește deosebit de fructuoasă. Grupul de savanți în frunte cu Jones intră în posesia unui detector radar aeropurtat de tip *Lichtenstein*, capturat ca urmare a eroismului echipajului unui bombardier Wellington. Tot atunci începe marea luptă pentru introducerea în practică a procedurii de derutare a radarului inamic, denumit în limbaj de cod *Window* („Fereastră”): era vorba de lansarea unor spanuri metalice în cantitate mare, destinate să reverbereze ecouri radio identice cu cele produse de avioane. Inovația întîmpină opoziția înverșunată a diferitelor foruri și personalități britanice, care se temeau că

germanii vor folosi aceeași metodă pentru a reduce sau suprima cu desăvîrșire eficacitatea stațiilor de radar de pe cuprinsul Angliei. Temerea era cu atît mai absurdă cu cît riscurile unor raiduri de bombardament hitleriste deveniseră aproape inexistente, ca urmare a angajării întregii Luftwaffe pe frontul antisovietic.

Totuși, abia după o nouă înfrînire cu Winston Churchill, în iulie 1943, și datorită intervenției personale a primului ministru, se hotărăște introducerea în practică a sistemului *Window*. Prima sa aplicare, în vara anului 1943, în cadrul unor bombardamente asupra orașelor Hamburg și Essen, este încununată de un foarte mare succes. Pierderile britanice se reduc considerabil iar la Hamburg are loc faimoasa „furtună de foc”, care a produs pagube imense, un mare număr de victime și o serioasă panică în rîndul clicii hitleriste de la conducerea celui de-al treilea Reich.

Între timp, problemele ridicate de apa grea din Norvegia s-au accentuat. Distrugerea fabricii de la Rjukan, operație în care R.V. Jones a avut cuvîntul hotărîtor, s-a desăvîrșit la cel de-al doilea raid întreprins acolo de aviația britanică. Simultan, Anglia inițiază cele dintîi cercetări în vederea construirii unei bombe atomice, în cadrul proiectului denumit *Tube Alloys*², și încep pregătirile pentru aducerea la Londra a fizicianului danez Niels Bohr,

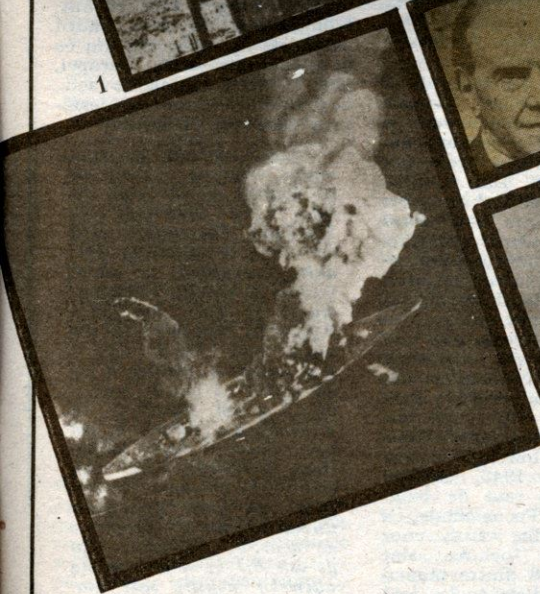
¹⁻² Magazin istoric, nr. 7/1981; 8-9/1975.

2

3

4

Savantul R.V. Jones a adus o contribuție importantă la crearea sistemelor de radio-navigație britanice și la anihilarea celor germane. În imagini: 1) Radar englez pentru combaterea raidurilor aviației naziste; 2) Baza de lansare a armelor V-1 și V-2; în punctele A și B se văd două V-2; 3) Avioane britanice atacă obiective din Germania hitleristă; 4) La 15 septembrie 1944, bombardierele engleze dau lovitura de grație cuirasatului german Tirpitz, scufundându-l

aflat la Copenhaga, sub ocupație germană¹. Un episod — deopotrivă dramatic și amuzant — îl oferă colaborarea lui Jones cu Secret Intelligence Service. El trimite unor cola-

boratori ai săi, din rîndul mișcării de rezistență franceză, cîteva zeci de aparate de radio-emisie și recepție, care parvin la destinație prin intermediul unui colaborator voluntar al Intelligence Serviceului, escroc și asasin lon-

donez cu un bogat cazier judiciar. Acesta reușește să păcălească pe comandantul unei garnizoane germane, dar continuă prin a trăda Gestapoului pe cîțiva luptători antifasciști și sfîrșește sub gloanțele poliției franceze.

¹ Magazin istoric, nr. 11/1980.

R.V. Jones a confecționat, el însuși, în cea de-a doua jumătate a anului 1942, un radar centimetric, cu lungime de undă sub 10 cm, pe care aviația britanică avea să-l folosească cu succes în bombardamentele sale terestre și împotriva submarinelor germane ridicate la suprafață, începând din martie 1943. În lupta împotriva submarinelor, dealtfel, una dintre sarcinile sale a fost de a ascunde cât mai mult cu putință hitleriștilor faptul că deplasările lor erau urmărite prin interceptarea și decriptarea mesajelor transmise de mașina de codat *Enigma*. În îndeplinirea acestei misiuni, echipa lui Jones a dobândit un deplin succes. Dealtfel, decriptarea mesajelor transmise prin *Enigma* a contribuit și ea, în mod masiv, la distrugerea submarinelor germane, lui Jones revenindu-i misiunea de a împiedica statul major al marinei militare hitleriste să afle despre această decriptare.

Tot în toamna anului 1942, Jones a colaborat îndeaproape cu comandantul-șef adjunct al aviației de bombardament britanice, vicemareșalul aerului Robert H.M. Saundby, căruia îi face un portret plin de haz:

Saundby avea un delicios simț al umorului, așa cum mi-a dovedit, de exemplu, cu faimoasa lui teoremă conform căreia orice pisică are trei cozi. Pentru a ajunge la această concluzie, el pornea de la două premise: 1) o pisică are mai multe cozi decât nici o pisică; 2) nici o pisică nu are două cozi.

În plus, era un admirabil pescar amator, fiind înaintea de război președintele Asociației pescarilor cu undița din Marea Britanie. Dar preocupările lui nu se reduceau la atât. Un coleg al său mi-a povestit că într-o seară, comandantul-șef al aviației de bombardament îl convocase de urgență pe Saundby, dar că acesta era de negăsit. Nu se afla nici în camera sa și nici la popotă, dar santinelele de la poartă afirmau sus și tare că el nu părăsise cantonamentul. S-a întreprins o

căutare frenetică, întreruptă pe neașteptate de apariția unui caporal care, luând poziție de drepți în fața comandantului-șef, i-a declarat gîfîind: „Vă rog să mă iertați, dar l-am găsit pe dl. comandant-șef ad-junct. E într-un copac și nu putem să-l dăm jos!”

Ce se întîmplase? Pe Saundby îl pasionau fluturii de noapte și zărise unul care se cocofase pe ramura unui copac. Se urcase după el, dar, ajuns aproape de vîrf, constătuse, pe de o parte, că arboarele se clătina în mod primejdios sub considerabila lui greutate și că, pe de altă parte, nu vedea unde să pună piciorul și nu se mai putea da jos. Au fost necesare două ore de eforturi susținute pentru a-l recupera pe temerarul entomolog.

La Londra au început să sosească pe atunci primele vești despre Peenemünde și despre rachetele pe care naștiții le pregăteau acolo împotriva Angliei. Dar numirea lui Duncan Sandys¹ ca „unic anchetator”, care patronează pe toți consilierii științifici din domeniul informațiilor, se dovedește un factor negativ, deoarece cabinetul lui capătă prioritate asupra laboratorului lui Jones. Acestaiese însă învingător dintr-o confruntare cu Sandys privitoare la interpretarea unor fotografii luate de aviația de observație britanică la Peenemünde. După o ședință la Churchill, în ziua de 29 iunie 1943, englezii întreprind un raid de bombardament în Peenemünde, cu care prilej, din cauza unor deficiențe de ochire, sînt uciși peste 600 dintre muncitorii străini aflați acolo, față de numai 130 membri germani ai personalului.

La o nouă ședință cu Churchill, în august 1943, se dezbate problema unei noi invenții germane, intitulată F.Z.G.-76. Sub acest apelativ se ascundea avionul fără pilot, pe care Luftwaffe îl pregătea, în vreme ce armata de uscat nazistă se ocupa cu elaborarea rachetei. Unul dintre aceste avioane a fost găsit și fotografiat de patrioții danezi în

largul Peninsulei Jutland. Imaginea lui a parvenit la Londra, împreună cu numeroase detalii suplimentare furnizate de către mișcarea de rezistență franceză. Inaugurînd colaborarea cu americanii, englezii au obținut ca Flota aeriană 8 a Statelor Unite să atace rampele de lansare a avionului fără pilot, care avea să fie cunoscut sub numele de arma V-1. Americanii au adus o importantă contribuție tehnică și industrială la munca desfășurată de Jones, după ce o inspecție ordonată de Washington s-a declarat de acord cu modul cum lucrează el și cei cinci colaboratori ai săi.

În toamna anului 1943, sistemul *Window* mergea atât de bine încît, într-un rînd, însuși Göring a fost păcălit, trimițîndu-și în mod inutil avioanele de vînătoare din ce în ce mai la răsăritul Europei, pînă la Plzen, în Cehoslovacia, deși raidul britanic se desfășura deasupra Ruhrului.

Prima aplicare a sistemului Window a avut loc în noaptea de 24 spre 25 iulie 1943. Obiectivul era Hamburg. Am urmărit clipă de clipă desfășurarea raidului, ascultînd la cîteva posturi de recepție radioemisiunile germane. Din cauza depărtării prea mari, nu am auzit mare lucru, dar a fost suficient pentru a ne da seama că atacul mergea bine. M-am culcat pe la 4 dimineața pentru a mă trezi imediat după înăpoierea bombardierelor. Din cele 791 avioane participante la raid pierdusem numai 12, adică o proporție de doar 1,5 la sută, față de cele 6,1 la sută — media ultimelor noastre șase atacuri asupra Hamburgului. Se poate conchide, așadar, că Window a salvat în acea noapte 70 pînă la 80 bombardiere și că cel puțin 300 oameni își datorau viața noului procedeu.

În noaptea următoare, fin-ta atacului a fost orașul Essen din regiunea Ruhrului. De data aceasta, radio-ascultarea noastră s-a dovedit mult mai rodnică. Raidul a debutat destul de normal. Exact la un minut după miezul nopții, unul

¹ Magazin istoric, nr. 6/1980.

dintre bombardierile britanice a fost doborât: ca totdeauna, primul avion nu era protejat de Window și devenea astfel mult mai vulnerabil. Curînd însă, am interceptat transmisiile stațiilor de control terestre ale nazistilor, copleșite de o perplexitate din ce în ce mai mare. Unul dintre controloari a pierdut contactul cu avionul său vreme de 18 minute, cerîndu-i mereu, dar zadarnic, să-și semnaleze identitatea (denumită în cod Rolf-lise) prin balansarea aripilor de la stînga la dreapta, ceea ce trebuia să ducă la o întrerupere a ecoului de radar. M-am delectat ascultîndu-l pe controlor cum devenea din ce în ce mai exasperat. Nici măcar atunci cînd a strigat, cu o voce de stentor, „Sofort Rolf-lise machen“ [Execută imediat Rolf-lise], nu a obținut nici un rezultat. Pe un alt controlor l-am auzit strigînd: „Rupe contactul, bombardierile sînt mult prea multe!“.

Unul dintre piloți se plîngea că stația sa de control nu-i poate spune nici măcar dacă britanicii vin dinspre nord sau dinspre sud. Toate acestea demonstau că Window izbutise să deruteze complet inamicul, lucru care s-a reflectat și în pierderile noastre: deși sensibil mai mari decît cele din ajun, ele se cifrau la numai 23 din 705 avioane, adică la 3,3 la sută.

Echipa a consacrat acum mult timp și multe eforturi pentru a combate avioanele de vîinoare germane care atacau bombardierile britanice și americane. Capturarea întîmplătoare a documentelor de zbor ale unui pilot nazist le-a permis englezilor să-și trimită, printr-un subterfugiu, propriile avioane de vîinoare printre cele germane, semînd confuzie în rîndurile lor și determinîndu-le să tragă unele în altele. În aceste ultime luni ale anului 1943, englezii continuau să bombardeze noaptea, printr-un covor de bombe care acoperea întreaga zonă vizată, în timp ce americanii atacau ziua, încercînd să se limiteze la obiective precise, cu caracter industrial sau militar, dar suferînd pierderi mari. Nici bri-

tanicii nu o duceau mult mai bine: după calculele autorului, șansele echipajelor de a supraviețui unui ciclu de 30 ieșiri erau de aproximativ 20 la sută. Primejdia creștea în raport direct proporțional cu distanța la care era situat obiectivul, aviatorii britanici trebuînd adesea să străbată nu mai puțin de 800 mile în spațiul aerian german.

Pentru a cruța cît mai multe dintre viețile compatrioților săi, Jones recurge la tot felul de stratageme: contraface vocile controlorilor de zbor germani, inclusiv pe cele ale femeilor, recrutate în dispărare de cauză de Luftwaffe, ordonă suprimarea oricăror convorbiri radio dintre participanții la raiduri, obține anularea unui vechi ordin al comandamentului britanic, punînd astfel capăt emiterii continue a semnalului de identificare a fiecărui avion etc., etc. Din documentele intrate în posesia Aliatilor după război, reiese că Göring însuși a adus un omagiu fizicienilor britanici, deci implicit lui Jones, pentru tururile de forță realizate în această perioadă. Un aport de seamă în reușita bombardamentelor aliate îl aduce intrarea în uz a avionului de vîinoare american Mustang. Ceea ce nu împiedică totuși ca, la 30 martie 1944, englezii să sufere, în cursul unui raid asupra orașului Nürnberg, cele mai grave pierderi din tot timpul războiului — 96 aparate din cele 795 trimise în raid.

Pentru a compensa întîrzierea cu care avea să intre în funcțiune arma secretă V-1 (avionul fără pilot), nazistii au declanșat, la 21 ianuarie 1944, o nouă serie de bombardamente asupra Londrei și a altor localități din Anglia, serie pe care britanicii au supranumit-o *Baby Blitz*, folosind un nou sistem pentru ghidarea bombardierelor lor — Funkel Gerat 25 A. Jones a reușit să-l contracareze foarte repede, astfel încît apărarea britanică a putut doborî numeroase avioane inamice și seria de bombardamente a luat sfîrșit în aprilie 1944.

O deosebit de importantă sarcină a revenit echipei conduse de Jones în vederea pregătirii debarcării aliate în Nor-

mandia. Împreună cu colaboratorii săi a întocmit un veritabil catalog al stațiilor de radar germane de pe coastele Franței și Belgiei. În martie 1944, în urma unei precise localizări realizată de acest colectiv, bombardierile britanice au putut nimici stația de radar *Wassermann 3*, de lîngă Ostende. Multe alte asemenea posturi de detecție au fost nimicite, dar, pentru a camufla zona debarcării, Aliatii au trebuit să atace pentru fiecare stație din fișia de litoral prevăzută pentru desant cîte două stații din afara ei. Pentru a da impresia că debarcarea va avea loc la est de Normandia, englezii au folosit din plin procedeul *Window*, precum și simulatoarele *Moonshine*, au distrus stațiile inamice de bruiaj și au scos din funcțiune 40 din cele 47 stații radar germane.

Primele „bombe zburătoare“ V-1 care au căzut asupra Londrei în noaptea de 12 spre 13 iunie 1944, adică exact la data prezisă de Jones, i-au impus acestuia și colaboratorilor săi noi eforturi de contracarare a armii nazistilor. La 15 iunie, în decursul a 24 ore, nazistii au trimis 200 bombe, dintre care 11 au căzut în cartierele cele mai aglomerate din Londra. Jones a recomandat folosirea agenților nazisti din Anglia — pe care Berlinul îi credea liberi, dar care se aflau în realitate în mîinile Intelligence Serviceului — pentru furnizarea de informații false, care să ducă la dereglarea tirului inamic. Herbert Morrison, membru laburist al guvernului britanic, s-a opus acestei sugestii, pe motiv că „ar contraveni planurilor providenței“. Jones a trecut însă peste această obiecție și a reușit să-și impună punctul de vedere. Așa cum avea să se dovedească ulterior, nazistii au dat prioritate rapoartelor agenților lor, în dauna elementelor furnizate de aparatele de radioemisie instalate la bordul „bombelor zburătoare“ și au scurtat tirul, crușînd astfel Londra de mari pagube și numeroase victime. Înelătoria a prins cu atît mai ușor, cu cît recunoașterile aeriene germane, care fuseseră întrerupte încă de la 10 ianuarie 1941, au interpretat drept efecte ale „bom-

bei zburătoare" urmele bombardamentelor din 1940.

În aceeași vară a anului 1944, Winston Churchill a format Comitetul Crossbow, menit să studieze și să preîntâmpine atacurile cu V-1 și V-2, comitet în cadrul căruia Jones răspundea de toată munca de informații în legătură cu cele două arme. În această calitate, el a fost factorul principal al declanșării unei serii de bombardamente asupra rampelor de lansare și depozitelor de „bombe zburătoare“. Și tot lui i se datorează faptul că artileria antiaeriană britanică a fost mutată din interior pe litoral, devenind astfel capabilă să lovească avioanele fără pilot înainte ca vinătoarea britanică să intre în acțiune. Rezultatul a fost o creștere sensibilă a eficienței, trecându-se de la doborârea a 50 de V-1 pe săptămână la 170 pe săptămână. Demn de remarcat este însă bilanțul pe care-l face autorul asupra ansamblului operațiunii cu „bombe zburătoare“: concluzia lui este că, pe plan economic, germanii au ieșit avantajați față de englezi, care au cheltuit mult mai mult pentru apărare decât cheltuiseră inamicii lor pentru atac.

După raidurile de la Peenemünde, naștii au deplasat hălele de fabricare a armei V-2 (pe care ei o numeau racheta A-4) la Blizna, într-un lagăr S.S. situat la 170 mile sud de Varșovia. Mișcarea de rezistență poloneză a aflat despre acest lucru în vara anului 1944 și a început să studieze traiectoria noilor proiectile, trimițând Londrei informațiile corespunzătoare. O asemenea rachetă a căzut întimplător în Suedia și englezii au doblând acest eșantion, pe baza unui schimb cu guvernul de la Stockholm. Între timp, Jones descoperise că germanii foloseau combustibili lichizi, intrând în contradicție cu mai toți experții britanici, care erau de părere că un asemenea lucru nu este cu puțință. Ferm convins de dreptatea lui, fizicianul a avut curajul să-i țină piept și lui Churchill cu ocazia unei ședințe convocată de primul ministru la 18 iulie 1944. O îndrăznească operațiune de recuperare a unei asemenea rachete în Po-

lonia, cu ajutorul unui avion decolat de la Brindisi și cu larga colaborare a patrioților polonezi, a permis specialiștilor englezi să analizeze cu de-amănuntul mecanismul rachetei, în iulie 1944.

În ciuda abundenței de date de care dispunea acum, Jones s-a lovit de o puternică barieră de neîncredere la colegii și superiorii săi atunci când a recomandat măsuri de preîntâmpinare a bombardamentelor cu V-2. Lucrurile au mers atât de departe, încât, la un moment dat, el a fost pe punctul să-și înainteze demisia. Ceea ce l-a reținut la post pînă la urmă a fost însă căderea primei rachete explozive, la 7 septembrie 1944, exact în ziua când Duncan Sandys anunțase, la o conferință de presă, că Londra se afla la adăpost de orice pericol. Făcînd un sumar al ravagiilor provocate în capitala britanică de bombele V-2, Jones nu uită să sublinieze că două orașe belgiene — Liège și Anvers — au avut mult mai mult de suferit decît Londra.

Autorul relevă că germanii mai pregătiseră și ceea ce el numește o armă V-3, care putea să fie ori o bombă planor cu rază lungă de acțiune, ori un avion fără pilot, reprezentînd o perfecționare a lui V-1, ori un avion-sinucigaș, de tip Kamikadze, ori o rachetă cu două etaje menită să bombardeze Statele Unite, ori un fel de tun multiplu, capabil să tragă la mare distanță.

Mulțumită activității lui Jones și colaboratorilor săi, începînd din iunie 1944 bombardamentele aliate asupra Germaniei au devenit mult mai eficiente și au înregistrat incomparabil mai puține pierderi. Un exemplu frapant l-a oferit ziua de 6 octombrie, cînd, din 949 avioane trimise în raiduri, numai 13 au fost lovite de vinătoarea și artileria antiaeriană a germanilor. Apogeul triumfal al sistemelor de radio-navigație puse la punct de către fizicienii britanici l-a reprezentat scufundarea cuirasatului Tirpitz, la 12 noiembrie 1944, într-un fiord norvegian. Mulțumit, pe bună dreptate, de roadele activității sale, autorul nu uită

să atragă atenția însă că omenirea în general și Aliații în special au avut mare șansă că sfîrșitul războiului a survenit înainte ca hitleristii să pună la punct avionul cu reacție Junkers-288 și proiectilele teleghidate.

În perioada imediat post-belică, Jones a interogant, printre prizonierii de război germani, pe cei care li fuseseră adversari direcți în domeniul radio-comunicațiilor, al aviației, al serviciului secret etc. Acest lucru i-a permis să-și clarifice unele nelămuriri pe care le mai avea și să-și dea seama de profundul respect pe care l-i purtau foștii inamici.

Dintre generali germani, scrie Jones, *Wolfgang Martini*, care condusese serviciul de transmisiuni din *Luftwaffe*, era persoana cu care voiam cel mai mult să discut, deoarece, încă din 1933, se ocupase de tot ceea ce privea radarul și semnalizările în cadrul aviației militare germane. Mă întrebam cum aveam să interoghez un general, dar am constatat că era o treabă foarte ușoară, întrucît și el voia să mă chestioneze pe mine. Avea o memorie excelentă și își amintea de diferite incidente care îl nedumeriseră. De exemplu, m-a întrebat imediat de ce eșuase în încercarea de a bruia, în 1942, radarurile noastre de pe insula Malta. I-am furnizat explicația: germanii aveau obiceiul să urmărească emisiunile britanice pe care le bruiau și să considere bruiajul eficient atunci cînd emisiunile încetau; ideea mea fusese de a continua să emitem o bună bucată de vreme, în ciuda bruiajului, convingîndu-l astfel pe inamic că nu renunșase în intențiile sale. Explicația mea l-a umplut pe Martini de un amuzament amestecat cu ciudă.

Un alt incident care, după spusele lui, îl mirase, avusese loc în toamna anului 1944. Atunci intrase în funcțiune o stație foarte puternică de bruiaj a naștilor, pe colina Feldberg de lângă Frankfurt. Peste numai câteva zile noi reușisem să bombardăm turnul stației respective. Cum de ne

1 Magazin istoric, nr. 11-12/1974.

descurcaserăm atât de bine și atât de repede? Nu i-am putut oferi pe moment o lămurire completă, fiind vorba de un secret militar. Poziția exactă a stației de bruiaj fusese determinată prin conjugarea datelor obținute de două posturi de radio-goniometrie britanice. Deindată ce aflasem situația geografică a turnului, îmi dădusem seama că era vorba de colina Feldberg și ordonasem raidul de bombardament. Martini mi-a mărturisit că promptitudinea noastră îl uluise în așa măsură, încât ceruse o anchetă din partea Curții marțiale, temându-se să nu aibă de-a face cu o trădare.

Pe generali germani îi surprinseseră corectitudinea informațiilor noastre și Martini, așa cum era și firesc, dorea să știe cum ajunsesem la acest înalt grad de precizie. Din cele spuse de el reieșea că, ori de câte

ori se loviseră de vreo nouă problemă creată din partea noastră, născuții înfrînșaseră cite un comitet cu sarcina de a duce investigațiile și de a decide asupra măsurilor ce trebuiau luate. Exact așa se întâmplase și la noi în 1943, când se iscase o panică în legătură cu perspectiva unor bombardamente cu rachete germane. Din experiența noastră constatasem că activitatea comitetelor se desfășura mult mai lent și mai puțin rodnic decât cea a indivizilor care primeau sarcinile corespunzătoare, mai ales când era vorba de oameni cu experiență și căvora li se acorda libertate de mișcare.

Deși în toamna anului 1944 fusese promovat director al secției de informații din Ministerul aerului, purtând răspunderea tuturor investigațiilor științifice și tehnice, Jones a solicitat și obținut în 1946 postul de profesor de filo-

zofie a naturii la Universitatea din Aberdeen (Scoția). Numirea lui s-a făcut cu sprijinul lui Churchill. Invitat în câteva rânduri să-și reia vechia muncă, el a refuzat. Abia în septembrie 1952, a acceptat să revină temporar la Ministerul apărării, pentru o reorganizare generală a serviciilor secrete științifice. Nemulțumit însă de faptul că problemele militare legate de energia atomică nu fuseseră incluse în sfera acestor servicii, s-a înapoiat, în 1953, la Aberdeen, unde trăiește și în prezent.

Cercetările sale după instaurarea păcii și-au avut adesea originea în probleme ivite în timpul războiului: influența radiațiilor solare asupra emisiunilor de radio, criteriile și mecanismul biologic de orientare în spațiu a porumbeilor călători, detectarea navelor după mirosul de motorină arsă pe care ele îl degajă, descifrarea codului genetic etc.

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

„Cu slove latinești”

Să mai amintim, nu o dată, despre grija unor voievozi pentru ducerea la bun sfârșit a unor lucruri de mică însemnătate, ce lesne ar fi putut fi încredințate unor slujitori. Este și în această grijă dovada spiritului de buni gospodari pe care au avut-o mulți dintre domnitorii noștri. Iată un exemplu din multele cîte se pot povesti.

În scrisoarea „Constantin vodă Brîncoveanu trimitea un răvaș către „Erimia pecetariul”, un apreciat meșter brașovean, adevărat artist în făurirea sigiliilor.

Din scrisoarea — redactată chiar de voievod într-o savuroasă limbă română — aflăm că domnul îi expediase acestui Erimia un „izvod” (desen-machetă), precum și descrierea detaliată a modului în care urma să fie făcută pecetea (ceea ce în zilele noastre s-ar numi „documentația tehnică”). Voievodul cerea, ca meșterul brașovean să execute „o pecete la un zămfir [safir]”, sigiliu pe care „să-l lucreze și să-l sape, că este foarte bunișoară piatră...”. Vodă își exprima „ruga” ca lucrarea să fie făcută „foarte bine și curat”, convins că artistul brașovean are, pentru asemenea osteneală, „învățătură” — adică încusina și experiența necesare.

Lucrarea era urgentă, căci domnul insistă pe lângă „jupânul Erimia... să lase alte lucruri înapoi [de o

parte] și să se apuce de acest puțin lucru al nostru [mărunt ca dimensiuni], că doară ni l-ar isprăvi pînă în zece-cinsprezece zile”. Se vede, totodată, cît de migăloasă și dificilă era o asemenea lucrare, de vreme ce pentru isprăvirea ei erau necesare două săptămîni de osteneală!

Voievodul mai recomandă meșterului „să nevoiască să-l sape adîncu, să nu fie săpături pe față”, cu alte cuvinte să realizeze o matrice sigilară ale cărei impresiuni să fie clare și durabile. Anul — mai precisă domnul Țării Românești — să fie săpat „cu slove latinești: 1699” — adică cu cifre arabe, nu slavone, astfel ca pecetea să poată fi înțeleasă pe tot întinsul continentului.

Aparent mărunță, această grijă pentru calitățile pe care trebuia să le aibă un sigiliu al țării reflectă dragostea voievodului pentru lucrul bine făcut și cu chibzuință. Și dacă astăzi avem atîtea sigilii prețioase — comori artistice și documente inestimabile — acest lucru se datorește și grijii cu care oamenii de frunte ai țării s-au preocupat de buna lor realizare.

Nestor VORNICESCU

ȘAMPANIE POMMERY

ȘI CUVINTE OTRĂVITE

GEORGE G. POTRA

Apare incredibil ca o misiune diplomatică să acționeze, prin multitudinea mijloacelor pe care i le conferă statutul și posibilitățile, împotriva ministrului de externe. Și totuși, comportarea șefului misiunii diplomatice a României la Paris, în anii 1934-1936, împotriva ministrului de externe român Nicolae Titulescu, reprezintă un exemplu care infirmă acest principiu.

Legatia României la Paris avea în fruntea sa pe Constantin Cesianu, numit în acest post, de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar, la 1 iulie 1931, pe care l-a deținut până la 20 decembrie 1938. Om șters, în ciuda diplomelor pretențioase pe care le deținea, Constantin Cesianu avea însă șansa de a fi prietenul regelui Carol II, cunoscând prea bine resentimentele monarhului față de Nicolae Titulescu. Ministrului de externe român îi era reproșată, violent, atitudinea sa de fond anticarlistă. Adversitatea față de Nicolae Titulescu i-a legat, deci — pe Carol II și Constantin Cesianu — cu forța care unește pe

intriganții de profesie, incapabili să recunoască valoarea și să promoveze interesele autentice naționale. La adăpostul imunității, imediat după numire, Constantin Cesianu își începe cariera, nu de diplomat, ci de intrigant. Se prinde virtos în hora funestă ce caută noi și noi parteneri, caută să se dovedească nu un simplu receptacul pasiv, ci un braț autentic activ. Își folosește mijloacele pe care postul ce-l avea i le dădea pentru a denigra poziții, pentru a deprecia persoane, fapte și idei. Simte pulsul Palatului Regal, resimte că „opera” sa capătă notații pozitive în sferele înalte și hotărăște ad-hoc să-și spună și să se iscălească, în misiunile private către rege. Dinu sau pur și simplu D. Nu, nu e puțin lucru să te bucuri de o asemenea intimitate. Dinu, D., alias Constantin Cesianu nu uită însă că este un „prea plecat și supus servitor” și, dacă uită, uneori, se manifestă totuși ca atare totdeauna. Neprețuitul D., o literă într-un alfabet de intriganți, se transformă într-un real comisionar al ramurii bucureștene a casei de Hohenzollern, expediindu-și plocoanele odată cu intrigile.

In imagine: C. Cesianu (primul din stînga) și Nicolae Titulescu la Paris.

La 2 decembrie 1934, Constantin Cesi-
sianu expediază¹ pe adresa regală „un
coş cu 12 sticle Pomme (nature milésimé
1921)” şi o scrisoare personală — conţinând
o acerbă defăimare la adresa lui Nicolae
Titulescu — care ne serveşte comentariului
şi aprecierilor. „La Atena am aflat de misiunea
lui Titulescu şi, din ştirile ce mi s-au dat acolo,
telefonice, de la Bucureşti, am tras concluzia
că abcesul va crăpa în fine. Dar groaznicul
atentat de la Marsilia²... incontestabil a uşurat
delicata situaţie în care se virise Titulescu”³.

Criza de guvern declanşată prin demisia
lui Nicolae Titulescu, trimisă de la Geneva,
la 28 septembrie 1934, şi păstrată secretă
până la 2 octombrie 1934, nu a evoluat aşa
cum au scontat inamicii din ţară şi din stră-
inătate ai ministrului de externe român.
Cabinetul format de Gheorghe Tătăreanu la
2 octombrie 1934 s-a constituit fără a avea
un titular la Ministerul Afacerilor Străine.
Se lăsa lui Nicolae Titulescu posibilitatea de
a se explica asupra motivelor demisiei şi de
a-şi formula exigenţele. La 10 octombrie
1934, deci numai o zi după atentatul de la
Marsilia, căruia i-au căzut victime regele Ale-
xandru I al Iugoslaviei şi Louis Barthou,
ministrul de externe al Franţei (fapt foarte
alarmant şi care reclama o continuitate de
atitudine a Micii Înțelegeri şi a Înțelegerii
Balcenice), Carol II — obligat să ia în consi-
derare reacţiile îngrijorate provocate în cer-
curile politice şi diplomatice din străinătate,
mai ales în cele franceze, de ştirea demisiei
ministrului de externe român — hotărăşte,
după acceptarea cererilor acestuia, reîntra-
rea lui Nicolae Titulescu în noul guvern.
Sintem tentaţi să credem că Nicolae Titulescu
nu a scăpat prilejul de a marca public,
într-o formă totuşi prudentă, satisfacţia sa
pentru rămânerea în funcţie. Duşmanii mi-
nistrului de externe român nu au pierdut
prilejul de a face şi din această satisfacţie
un nou şi nu mai puţin important punct al ata-
cului lor, de a încerca, prin orice mijloace, să
stimuleze adversitatea regelui şi a altor fa-
ctori responsabili de la Bucureşti împotriva
şefului diplomaţiei româneşti. „Azi, însă —
scria Cesiuanu — el afişează pretutindeni, —
aci ca şi la Geneva — trufia sa insolentă.
Devotaţii săi, care deveniseră umili şi temă-
tori, au scos cu ifos iarăşi capul la iveală:
„*Titulescu for ever*” [Trăiască Titulescu]”⁴.

Animizitatea dintre ministrul de externe
şi ministrul României la Paris nu era de dată
recentă. Relaţiile dintre cei doi cunoscuseră
o deosebită încordare în lunile ianuarie-
aprilie 1934, perioadă în care între ei nu
existase nici un contact, nici măcar oficial.

Nicolae Titulescu încercase la sfârşitul
lunii aprilie 1934 o atenuare a conflic-
tului, nereuşită dealtfel. Dovada o avem în
aceeaşi relatare a lui Constantin Cesiuanu
care afirma: „Maiestatea Ta ştie că la finele

lui aprilie, când Titulescu a venit oficial la
Paris, îi am pretins o explicaţiune, dat fiind
o serie de acte şi fapte pe care nu le puteam
tolera nici ca funcţionar, nici ca om. După
trei ore de aprigă şi vehementă discuţie, el
a crezut că îmbrăţişându-mă *«tout était pour
le mieux dans le meilleur des mondes»* [corect:
Tout est pour le mieux dans le meilleur des
mondes possibles — Totule e cit se poate de bine
în cea mai bună lume cu putinţă], — neprice-
pind sau făcându-se că nu pricepe că pentru
mine procesul avea şi un alt substrat decît
resentimente personale”. Şi el continuă: „Emi-
sari de ai lui Titulescu au început după un
timp de boicot să lucreze pentru o apropiere,
pentru o împăcare, adăugînd că o «conlu-
crare între el şi mine, *neştirbită de nimeni
şi nimic*», e absolut necesară. [Alexandru] Zeu-
ceanu, Elena Văcărescu, [Constantin] Vi-
şoiuanu etc. au fost dintre aceştia. Toţi îmi
susţineau: «Titulescu e un geniu. Trebuie
luat cum e şi să i se ierte totul. Regele şi ţara
au nevoie de el şi nu pot fără el. Singur d-ta
îi stai de-a curmezişul cînd de fapt ar trebui
să fii puncta de legătură între rege şi Titu-
lescu, om al regelui. Regele poate fi liniştit
pe toată domnia sa etc. etc.”⁵.

Evoluţia raporturilor dintre cei doi în cursul
celei de-a doua părţi a anului 1934, departe
de a cunoaşte o normalizare — şi scrisoarea pe
care Constantin Cesiuanu o adresează regelui
la începutul lui decembrie 1934 este o confir-
mare — relevă caracterul ireconciliabil pe
care îl dobîndise şi avea să-l prezerve conflic-
tul dintre ei. Intrigant experimentat, Cesi-
uanu căuta să identifice punctele nevralgice
ale ministrului de externe român, încerca
să formuleze noi capete de acuzare împotriva
lui Titulescu. Reale sau imagineare, ele erau
sortite să aibă efect, dat fiind fondul profun-
dei şi nedezminţitei antipatii regale pe care
ele se brodau. Cesiuanu acţiona astfel pentru
a-şi justifica şi perpetua privilegiile pe care
le dobîndise din partea regelui. În paralel,
Cesiuanu acţiona fervent împotriva mi-
nistrului de externe român, inventariind cu
grijă tot ceea ce i se părea o piesă compro-
miţătoare, susceptibilă să fie introdusă în
dosarul anti-Titulescu.

Pentru Cesiuanu, prestigiul lui Titulescu
în interior şi pe plan internaţional, departe
de a fi o realitate, se reducea „la crearea le-
gendei: Titulescu, tehnician indispensabil”.

Prezentîndu-şi devotamentul faţă de rege
drept motiv al antipatiei profunde pe care
Titulescu i-ar fi manifestat-o, Cesiuanu scria:
„Atitudinea pe care sub forme diverse el o
ia cînd direct, cînd indirect faţă de mine, în
fond, Sire, nu e decît lupta dusă de el de ani
şi neîncetat contra Maiestăţii Tale pe care
nu o iubeste şi în care vede şi un adumbritor”.

In consonanţă cu părerile exprimate de
alţi politicieni din România anilor 1934-
36, Cesiuanu reproşa, de asemenea, lui Ti-
tulescu că ar fi pus în slujba acţiunii sale per-
sonale (inclusiv anticarliste) majoritatea re-
prezentanţilor noastre diplomatice. „Restul
legaţiunilor sînt oficine iremediabil cîştigate
«cauzei Titulescu», iar una, două (Bruxelles,

¹ Surprinde şi nedumereşte cum unii cercetători pun
scrisoarea trimisă de C. Cesiuanu pe numele unui agent?

² *Magazin istoric*, nr. 6/1975.

³ Atunci cînd cităm, preluăm întocmai textul do-
cumentului original.

Varșovia), care păreau cîndva puțin entuziasme, *el le-a matat* [le-a înfrînt rezistența] prin teroarea sabiei lui Damocles. Atașatii de presă, ca și atașatii comerciali, cît și Direcția Presei și mai tot Ministerul afacerilor străine, în cap cu Savel Rădulescu și veninosul Mișa Arion, sînt uneltele exclusive ale lui Titulescu, ba adeseori dușmanii Maiestății Tale”.

Nu erau uitate relațiile lui Nicolae Titulescu cu diverși ziariști români și străini care atacaseră în mai multe rînduri pe Carol II. „Nu e inutil a spune Maiestății Tale că Titulescu subvenționează aci pe Schachman (omul lui Maniu) și de un rînd de vreme pe Tolu (omul lui Vaida). Asemeni că a văzut mulți ziariști, iar lui Pertinax — acel care a atacat mereu pe Maiestatea Ta — îi a spus, cu fiind prezent, cînd acesta intra în odaie: *«N'est ce pas, nous ne dirons plus du mal de Sa Majesté?»* [Nu-i așa, nu vom mai spune nimic rău despre Maiestatea Sa?] și mi-a adăugat: «hai, Dinule, împacă-te cu el, e un prieten și om de treabă»”.

E locul aci a spune că nu toate reproșurile de acest gen erau gratuite. Nu de puține ori Titulescu a atacat direct persoana, ideile, gesturile lui Carol II, faptul găsindu-și explicația, deopotrivă, în diferențele existente atît la nivelul opticii, cît și la acela al acțiunii politice, pe de o parte, în intenția de a contrabalansa acțiunea regală îndreptată împotriva sa, pe de altă parte. Dacă recunoaștem în persoana lui Titulescu sursa directă sau numai de inspirație a unora din judecățile negative din presa română și străină față de Carol II, sîntem obligați a constata că nu tot ceea ce constituia, fie chiar și în acești ani, campanie anticarlistă poate fi pus pe seama ministrului de externe român.

Seria largă a invinurilor era continuată cu reproșul pentru intoleranța lui Nicolae Titulescu față de punctele de vedere și atitudinile contrare viziunii sale și pentru lipsa sa de acțiune față de atacurile la adresa lui Carol II. „Orice reflecțiune de ordin general chiar și în o convorbire particulară, e trecută de «oamenii lui Titulescu» prin ciurul cenzurii și interpretată ca «Lese titulescianism». La fel și nemanifestarea de entuziasm. De exemplu conversațiunea lui [Ion] Luculescu cu Elena Văcărescu (la care a asistat și avocatul C. Sipsom), cînd Luculescu a vorbit de [Edward] Beneș și despre care conversațiunea mi-a vorbit Titulescu acum trei-patru zile ca fiind o aluzie otrăvită la adresa sa. Am ripostat: «Ai fost tendențios informat. Dar ce măsuri ai luat contra acelor diplomați cari nu apără pe Maiestatea Sa în contra străinilor?»”.

Părerilor exprimate regelui în legătură cu persoana lui Titulescu, Cesianu le-a asociat mereu subversiunea directă împotriva ministrului de externe român, pe care-l denunța în speranța eliminării sale. „Și ca să termin cu Titulescu — capitol care ar cere nenumărate pagini — conchid *fără pasivitate, nici ură*: nu Te iubeste; se va alia cu orișicine cînd îi va veni bine și pentru orișice”.

Acțiuni politice din relațiile româno-franceze au fost folosite de Constantin Cesianu pentru a încerca plasarea lui Nicolae Titulescu într-un con de penumbră. „Venirea în țară a sărmanului Barthou [în iunie 1934] a fost contrar credinței și lucrăturilor lui Titulescu, triumful cu rezonanțe formidabile, la Paris și aiurea, al politicii și felului de a fi al Maiestății Tale și prin *ricochet* punerea în evidență a lui Tătăărăscu. A urmat apoi, în iulie, vizita lui Tătăărăscu la Paris. Succesul — operă a mea și cu concursul doar al lui Luculescu — a fost atît de mare încît Titulescu și-a dat seama «qu'il y a péril en la demeure» [că pericolul este iminent] (numai o dată am mai lucrat așa, și din *aceleași motive*, și anume, pentru Argetoianu, în calitatea-i de membru de prim plan al unui guvern zis personal)”.

Plin de ură, ministrul României la Paris a căutat să influențeze în spiritul vederilor sale și ale monarhului numeroase și influente personalități ale vieții politice franceze. „Reamintesc că Daladier, Boncour, Tardieu, Doumergue, Laval, Léger, Mandel, Herriot, Chaumemps, Sarraut, Piétri, Gouraud, Weygand etc. sînt fixați asupra lui Titulescu și și-au verificat prin mine unele păreri proprii și sînt convinși că nici unul nu mă a trădat. Titulescu își dă însă seama că oricît caută el a fi încinta și a-și oferi serviciile (îndeosebi la Geneva), el simte că ceva scîrție aci și că acel ceva nu poate avea altă sursă decît pe ministrul României la Paris. Neîndrăznind să mi-o spună, el aruncă vina în spinarea lui Luculescu, ca și cum acesta ar lucra peste capul meu”. Afirmările tendențioase ale lui Cesianu nu au reușit să schimbe relațiile lui Titulescu cu personalitățile vieții politice franceze, acestea avînd să conserve, în general, un caracter normal, iar cu unele dintre ele chiar foarte amical. Faptul că Titulescu era reprezentantul liniei politice care făcea din prietenia cu Franța una din coordonatele principale ale politicii externe românești era de natură să-i asigure, evident, o poziție privilegiată în conversațiile, relațiile și chiar diferențele eventuale cu reprezentanții cercurilor politice franceze.

Deplin avizat asupra mobilurilor, conținutului și sensului activității lui Cesianu și a acoliților săi, Titulescu a întreprins o suită de acțiuni (vizite, convorbiri, o serie de articole), menite a contrabalansa efectele campaniei denigratorii și subversive ce se desfășura împotriva sa. „Venirea lui Titulescu, astă-vară la Paris — scria Cesianu — a avut drept scop să micșoreze răsunetul vizitei lui Tătăărăscu și a spuselor lui Barthou; venirea de acum, ca să convingă lumea de aci că situațiunea sa e de neclintit. «Eu, numai eu, Nimeni altul» — aceasta e deviza lui Titulescu, aceasta este *«le mot d'ordre»* [Cuvîntul de ordine] pentru ai săi”.

În mod firesc, ministrul de externe român a încercat să neutralizeze și să curme activitatea desfășurată în acest sens de către Legăția României la Paris.

Lipsa unei reacții prompte și vehemente a Palatului față de Titulescu ar fi constituit după Cesianu „un început de dărmare a cetății pe care am clădit-o aci”. Așa fiind, ministrul României la Paris cerea lui Carol II să intervină, să-și exprime clar atitudinea și, mai ales, să facă acele gesturi care să demonstreze, fără echivoc, sprijinul pe care îl acorda acțiunii ce se desfășura în interiorul Legației României din Franța. „Rog pe Maiestatea Ta, și din sentiment și îndeebești din calcul politic, a nu tolera o atare pretențiune care ar fi imediat speculată. Capul de acuzare este: critici la adresa lui Titulescu (în fond, faptul de a fi întrebuințat pe Luculescu ca emisar pe lângă Maiestatea Ta și aceasta chiar din spusa lui Titulescu). Îndrăznesc a crede că pentru a astupa gura lui Titulescu și a îl face să priceapă să nu mai aibe a se lega de oamenii Maiestății Tale, că ar fi bine și oportun a decora pe Luculescu, care a slujit fidel și cu inimă ani în șir... Rog pentru decorare. A suferit mult. E singurul atașat de presă înjurat de Titulescu și ziarele de la noi — la fel ca și mine, singurul ministru înjurat la fel, deci dovedea că nu am înțeles a fi pe placul nici măcar al lui Titulescu sau mai bine zis tocmai al lui Titulescu... Am îndrăznit rar a sugera decorări. O fac azi din un înalt sentiment și din rațiune politică”.

Bineînțeles, mereu și mereu aceleași înalte considerente ?!

Scrisoarea lui Constantin Cesianu are un final consecvent cu tonul și conținutul întregului text. Marile scriitoare Elena Văcărescu și Martha Bibescu sînt ultimele învinuite. Fiecare din alte motive. Elena Văcărescu — pentru atașamentul nelimitat față de șeful diplomației române, Martha Bibescu — pentru faptul de a se fi „compromis” în asemenea măsură încît prestigiul intelectual nu-i permitea să se încadreze eficient în campania împotriva lui Nicolae Titulescu.

De la Paris spre București vor fi trimise în continuare coșuri cu sticle de șampanie Pommery și alte scrisori, avînd ca autor pe Constantin Cesianu, vizîndu-l pe Nicolae Titulescu. Adversitatea continuă. Îl vom regăsi pe Cesianu, în august 1936, în țară, omniprezent în complicatele țesături de intrigi care se alcătuiau în scopul înlăturării lui Nicolae Titulescu din guvern. În întrevederile și discuțiile avute în acele zile cu Gheorghe Tătărașcu, ca dealtfel și cu alți lideri politici, Cesianu va căuta să fructifice relațiile sale mai vechi cu toți aceștia, aducînd noi argumente atît pentru eliminarea ministrului de externe, cît și sugestii pentru punerea la punct a formulei în care ea să se realizeze.

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● **Mircea Mușat, Ion Ardeleanu — UNITATE, CONTINUITATE ȘI ASCENSIUNE ÎN MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA. 1821-1948.**

Editura Academiei, București, 1981, 344 pp., 30 lei: monografie dedicată aniversării a 60 ani de la înființarea Partidului Comunist Român.

● **PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI ȘI PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN** (volum întocmit de un colectiv alcătuit din Constantin Mocanu-coordonator, Ion Ardeleanu, Augustin Deac, Ștefan Lache, Mircea Mușat, Nicolae Petreanu).

Editura didactică și pedagogică, București, 1981, 592 pp., 26,60 lei: tematică, bibliografie și creații folosite de studenții și masele largi de cititori.

● **I.I. Russu — ETNOGENEZA ROMÂNILOR.** Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 468 pp., 32 lei: vastă cercetare consacrată fondului autohton traco-dacic și componentei latino-romane în evoluția poporului nostru.

● **Maria Dogaru — ASPIRAȚIA POPORULUI ROMÂN SPRE UNITATE ȘI INDEPENDENȚĂ OGINDITĂ ÎN SIMBOL HERALDIC** (sub egida Direcției generale a Arhivelor statului).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 282 pp., 84 lei: album heraldic cu 266 ilustrații.

● **Maria Holban — DIN CRONICA RELAȚIILOR ROMÂNIO-UNGARE ÎN SECOLELE XIII-XIV.**

Editura Academiei, București, 1981, 312 pp., 21,50 lei: opt studii, rezultat a două decenii de cercetări.

● **Emil Răcilă — CONTRIBUȚII PRIVIND LUPȚA ROMÂNILOR PENTRU APĂRAREA PATRIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. 1916-1918.**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 424 pp., 23 lei: situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului românesc vremelnic ocupat.

● **DIN ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI. DOCUMENTE ARĂDENE** (volum realizat de Eugen Gluck și Alexandru Roz).

Editura Facla, Timișoara, 1981, 284 pp., 7,75 lei: 304 materiale de arhivă din perioada 1821-1918.

La întrebarea conchistadorului spaniol Francisco Pizarro: ce răscuplă ar fi dispus să ofere pentru a se răscuplă, regele incas Atahualpa a răspuns că va umple cu obiecte din aur o încăpere de 6 m lungime pe 5 m lăţime şi 2,5 m înălţime, precum şi două camere similare cu obiecte din argint. Informaţia este absolut sigură, fiind furnizată de un martor ocular, Francisco de Jerez, cronicar şi secretar al lui Pizarro. Deşi edificator, episodul nu ilustrează decât în parte imensitatea comorilor jefuite de conchistadorii din Peru¹.

În 1524, nobilul Francisco Pizarro, aflat în slujba guvernatorului coloniei spaniole Castilia de Aur din America Centrală, a obţinut licenţa pentru descoperirea şi cucerirea unei ţări foarte bogate în aur, Imperiul Incas. Neavînd destui bani, Pizarro s-a asociat cu un alt conchistador, Diego de Almagro, şi cu preotul Hernando de Luque. Prima expediţie a pornit din oraşul Panama la 14 noiembrie 1524, în frunte cu Pizarro, şi s-a dovedit înfructuoasă. Almagro, care l-a urmat, a fost mai norocos, descoperind două regiuni foarte bogate în aur.

Reînforşi în Panama, cei doi au iniţiat o a doua expediţie formată din două corăbii. Navigînd pînă aproape de ecuator, ei au descoperit bogate mine de smaralde, dar au fost puşi pe

INCAŞII SE RĂSCOALĂ

ALBERT GARCIA

lucă, în august 1527, de o armată de indieni. După aproape un an, conchistadorii au primit ajutoare în soldaşi, arme şi hrană. Continuîndu-şi drumul spre sud, au acostat în portul indian Tumbez, la graniţa de nord a Imperiului Incas, pe care l-au numit Peru. De aici, solii trimişi pe ţarm s-au înapoiat povestind despre bogăţiile văzute în oraş.

Plecăt în Spania, Pizarro a obţinut din partea lui Carol Quintul licenţa de a descoperi şi coloniza, pentru Coroana spaniolă, un teritoriu care trebuia să se întindă, de la limita de nord a Imperiului Incas, pe o lungime de peste 800 km, de-a lungul coastei Pacificului. Din Spania, Pizarro s-a întors, împreună cu cei patru fraţi ai săi, la Panama.

Cea de-a treia expediţie a pornit din Panama în primele zile ale anului 1531. Din cel dintîi oraş indian cucerit cu armele, Coaque, au fost capturate obiecte din aur şi argint evaluate la 15 mii pesos aur (un peso aur = 5 franci aur), precum şi o mare cantitate de perle şi smaralde. Debarcînd în insula Puna, la 25 iulie 1531, conchistadorii au aflat despre războiul civil care măcina, de cîteva ani, Imperiul Incas. După moartea împăratului Huaina Capac, Huascar, fiul său legitim — care îşi avea capi-

¹⁻² Magazin istoric, nr. 6/1973; 7/1971.

tala la Cuzco — fusese atacat de Atahualpa, un urmaș nelegitim al împăratului decedat, care pusese stăpînire pe partea de nord a statului. Pizarro a speculat acest conflict și, prezentîndu-se rînd pe rînd ca aliat al fiecăruia dintre cei doi rivali, a cucerit insula Puna și apoi orașul Tumbes. Succesele sale s-au datorat atît vicleniei, luîndu-și inamicii prin surprindere, cît și spaimii pe care o provocau armele de foc și caii, aceștia din urmă, neîtrîind în partea locului, erau considerați ființe supranaturale.

Pînă în noiembrie 1532, conchistadorii au înaintat pe coasta Pacificului vreo 800 km, creîndu-și așezări întărite. La începutul lui noiembrie, lîngă orașul indian Cajamarca, pe Pizarro îl aștepta Atahualpa cu o oaste numeroasă. Pizarro l-a atras prin viclenie pe incas în oraș și cei 8 000 ostași care îl însoțeau pe suveranul indian au fost în parte decimați, iar restul luați prizonieri împreună cu Atahualpa. Instigat de conchistador, suveranul nelegitim, care se bucura de o oarecare libertate din partea invadatorilor, l-a condamnat la moarte și l-a executat pe Huascar.

Între timp, la 14 aprilie 1533, la Cajamarca a sosit și Almagro. El și Pizarro și-au împărțit prada jefuită pînă atunci din provinciile cucerite: fantastica sumă de trei milioane pesos de aur.

Temîndu-se că Atahualpa va răscula poporul, Pizarro l-a înscenat un proces, după care captivul a fost executat. Pizarro și-a asigurat apoi alegerea ca împărat — vasal regelui Spaniei — a unui alt frate al lui Huascar, Tupac Hualpa, care a pornit, alături de spanioli, spre Cuzco. Între timp, el a murit și, în locul său, nobilii încași au ales ca suveran un alt frate, mai mic, Manco Tupac, în vîrstă de 16 ani. În noiembrie 1533, Pizarro alături de Manco au intrat în Cuzco, după ce au înfrînt împotrivirea unui fost general al lui Atahualpa, Quizquiz. Cea mai mare parte a Imperiului încaș fusese pusă sub suzeranitatea lui Carol Quintul. Colonia a fost denumită Noua Castilie, avînd ca guvernator pe Francisco Pizarro.

În anii următori, conflictul dintre frații Pizarro și Almagro, iscat încă de la întoarcerea lui Francisco din Spania, a devenit fățiș. Pizarro a reușit să-l convingă totuși pe Almagro să părăsească Cuzco, să se îndrepte spre sudul imperiului și, de acolo, către Chile, promițîndu-i că noile cuceriri îl vor aparține. Orașul a rămas sub conducerea lui Juan și Gonzales, frații mai mici ai lui Francisco, acesta plecînd la Lima.

Asasinarea celor doi suverani încași, Huascar și Atahualpa, prădarea și profanarea templelor din capitala imperiului au stîrnit minia băștinașilor. Pe fundalul conflictului latent dintre conchistadori s-a produs, în 1536, prima răscoală generală a indienilor, care au asediat timp de aproape un an Cuzco, punînd în pericol dominația spaniolă. Represiunea a fost drastică, iar soarta băștinașilor a devenit și mai grea. Autorii contemporani estimează că, 50 ani după debarcarea conchistadorilor, jumătate din populația indiană a pierit din pricina foamei, deportărilor și bolilor. Dar flacăra luptei pentru libertate nu s-a stins. Ea a izbucnit cu vigoare în 1571, cînd indienii s-au răscolit din nou. Luptele s-au reluat în 1780, cînd Tupac Amaru¹ a condus cea mai mare răscoală țărănească din perioada dominației spaniole în America Latină. Trei decenii mai tîrziu, în iulie 1821, Peru și-a proclamat independența. Nenumăratele lucrări despre descoperirea și cucerirea Imperiului incas, li s-a adăugat în anii din urmă teza de doctorat a istoricului Albert Garcia, La Découverte et la conquête du Pérou, prezentată la Universitatea din Paris, din care publicăm și noi un fragment, cu titlul și subtitlurile redacției Magazin istoric.

Manco Tupac se pregătește de luptă

Hernando Pizarro a revenit din Spania cu promisiunea ca Francisco să fie numit conte de Atabillos — regiunea din împrejurimile orașului Lima. Guvernatorul își vedea mîrit teritoriul provinciei Noua Castilie cu 70 leghe mai la sud de vechiul hotar.

În timpul șederii sale la Lima, Hernando, fără a pierde vremea, a vrut să se achite de promisiunea făcută regelui Spaniei de a-i oferi, ca dar, o mare sumă de bani, peste obligațiile legale. De aceea s-a adresat colonilor din oraș, cerîndu-le să-și ajute suveranul în lupta dusă împotriva dușmanilor din Europa, explicîndu-le că cel mai bun mijloc era acela de a dăruii regelui o mare sumă de bani. Hernando a fost însă refuzat categoric. Atunci, el a reținut o cotă parte din metalul prețios, în momentul în care colonii s-au prezentat pentru a topi obiectele de aur, primite ca recompensă pentru participarea la luptele împotriva indienilor. Hernando însă nu s-a mulțumit doar cu atît. El se gîndea să-l someze și pe Manco Tupac să-i dea noi cantități de aur și obiecte prețioase.

Dar să vedem ce se întîmplase cu suveranul indian după ce începuse să colaboreze cu conchistadorii în luptele împotriva băștinașilor, care mai rezistau sub comanda generalului Quizquiz. De bună credință și cu o candoare tînească, Mañco Tupac crezuse că, după alegerea sa ca rege de către nobilii indieni, Francisco Pizarro îl va repune în drepturi. Ca majoritatea frunțășilor indieni „legitimisti“, Manco credea, fără nici un fel de rezervă, că spanioli, sosiți pe aceste meleaguri la timp oportun pentru a învinge și pedepsi pe tiranul Atahualpa, erau niște trimiși ai zeului indian Viracocha, însărcinați de acesta să restabilească dreptatea și ordinea. Noul suveran a ordonat tuturor supușilor lui să asculte de spanioli și să le pună la dispoziție tot ce le trebuia. Totuși, nu este exclus să credem

¹ Magazin istoric, nr. 7/1971.

că suveranul indian a manifestat, încă de la început, mai multă simpatie pentru Almagro decât pentru Francisco Pizarro. Aceasta datorită amabilității și bunăvoinței de care dădea dovadă primul; răceala și caracterul închis al celui de-al doilea îi inspirau indienșii mai degrabă teama.

Dar schimbarea atitudinii suveranului indian față de frații Pizarro, ca și față de spanioli în general, a avut motive mult mai numeroase. Manco rămăsese foarte șocat de jaful sistematic și plângăreala capitalei religioase a Imperiului incas — Cuzco — de către soldații străini. Mai târziu, în timpul absenței lui Almagro, care îndeplinea o misiune delicată la Quito¹, cei trei frați ai lui Francisco Pizarro, rămăși să conducă Cuzco, l-au presat pe prinț să le dea comorile ascunse de indieni după capturarea lui Huascar și condamnarea lui Atahualpa. Frații Pizarro l-au aruncat pe rege în închisoare, sub pretext că și-ar fi îndemnat supușii la revoltă, și pentru a-l elibera l-au obligat să le dea o mare cantitate de aur.

Cîteva zile după plecarea lui Almagro spre Chile, în iulie 1535, Manco a încercat să iasă din oraș pentru a-l urma pe conchistador. Suveranul a părăsit pe furie cetatea, în timpul nopții, însoțit de cîteva nobili din suita sa, dar a fost ajuns din urmă de Juan Pizarro și arestat. Profitînd de absența lui Manco, spaniolii i-au jefuit încă o dată palatul, apoi l-au întemnițat din nou, în fortăreața orașului, numită Sacahuaman, legat în lanțuri de mîini și de picioare. Călăii s-au datat la acte de mare cruzime, arzîndu-l cu lumînări aprinse, violîndu-i soțiile etc. Asemenea infamii nu puteau fi iertate.

¹ Frațele său, marele preot Villac Umu, ca și cei mai bravi

comandanți ai săi îi reproșaseră mai înainte suveranului, în mai multe rînduri, de a-i fi tolerat vreme îndelungată pe străini și de a-i fi tratat cu atîta generozitate. Chiar în momentul plecării lui Almagro spre Collao, către hotarele de vest ale fostului Imperiu incas, Manco a convocat din nou, la el, pe rudele și pe foștii săi căpitani, pentru a le expune nemulțumirile față de spanioli. În esență, el le-a arătat necesitatea de a se debarasa de tutela insuportabilă la care erau supuși de acei oameni veniți dintr-o țară îndepărtată, și ale căror vorbe frumose erau contrazise de acțiunile lor perfide, de acei conchistadori care nu-și mai potoleau setea de bogății, profanau templele și mormintele strămoșilor, jefuiau palatele, le dezonorau soțiile și fiicele. Aceiași invadatori, a continuat regele, îi țineau pe indieni în sclavie și îi obligau să exploateze minele de aur și argint pentru a se îmbogăți din munca lor. Așadar, a conchis Manco, răul izvora, în primul rînd, din tolerarea conchistadorilor la Cuzco și din tratarea lor, în mod greșit, cu bunăvoință. Invadatorii nu erau, nicidecum, zei, mesageri ai lui Viracocha, așa cum se crezuse, din naivitate, la început, ci niște adevărați diavoli.

Această întîlnire a regelui cu cei mai apropiați dintre oamenii săi n-a făcut decât să adîncească și mai mult conflictul cu Juan și Gonzales Pizarro, aflați la conducerea orașului Cuzco. Manco aștepta cu nerăbdare ocazia de a fugi din oraș și de a-și rallya toate forțele disponibile din provinciile fostului imperiu, credincioase conducătorului lor legitim, pentru a alunga din țară pe invadatori. Ocazie care i s-a prezentat la scurtă vreme.

Furtuna se dezlanțuie

Manco era încă încarcerat în momentul sosirii lui Hernando Pizarro la Cuzco. Spaniolul se gîndea să tragă cît mai mult profit de pe urma prizonierului regal, pentru a-și mări averiile personale, ca și pentru a completa darurile

importante pe care i le promisese lui Carol Quintul. Presupunem că, încă de la sosirea sa, Hernando a încercat să stabilească chipurile, relații prietenești cu Manco. Fără întîrziere l-a scos din lanțuri și, probabil, i-a certat — de față cu suveranul indian — pe temnicerii săi, pentru tratamentul pe care i-l aplicaseră. După un timp, cînd a crezut că Manco se îmbunase, i-a destăinuit nevoia de bani pe care o avea pentru a-i trimite darul promis regelui Spaniei.

Ca și frații săi, Hernando își închipuia că comorile incășilor erau ineputabile și că Manco trebuia să cunoască ascunzătorile lor. Pînă la sosirea lui, frații săi, Juan și Gonzales, îl siliseră pe rege, în două rînduri, să le procure aur și obiecte prețioase. De data aceasta Manco era somat de Hernando, pe care îl simțea și mai nesățios decât frații săi mai tineri. Încet, încet, printr-o atitudine prietenoasă — însoțită de daruri destul de mari — regele a obținut să circule liber prin fortăreața Sacahuaman (unde era deținut). Pentru a-și arăta recunoștința pentru această favoare, și după ce i-a mai dăruit un idol făcut din aur, i-a promis lui Hernando o statuie din același metal prețios, care îl reprezenta pe tatăl lui Manco în mărime naturală. Spre a nu atrage bănuielile conchistadorului, indianul a insistat cu foarte multă abilitate în propunerea sa. El a fost autorizat să meargă să aducă statuia, ascunsă — după spusele sale — în localitatea Calca, la patru leghe nord de Cuzco, spre care a pornit însoțit de doi spanioli, puși să-l supravegheze, precum și de un tînăr interpret indian.

Curînd Hernando și-a dat seama că a fost tras pe sfoară. L-a mai așteptat totuși cîteva zile, după care, înnebunit de furie, a pornit spre Calca, hotărît să-l prindă cu orice preț pe indian, dar a trebuit să înfrunte o rezistență neașteptată, fiind hărțuit toată noaptea de detașamente de războinici indieni. A doua zi dimineața, a trebuit să facă, în cea mai mare grabă, cale întoarsă. El și oamenii lui au

¹ În mai 1534, Almagro a fost trimis de Francisco Pizarro să-l izgonească din regiunea Quito (în nordul Imperiului incas) pe Pedro de Alvarado, guvernatorul coloniei spaniole Guatemala, care voia să alipească această zonă la posesiunile sale. Conflictul s-a încheiat prin semnarea, la Lima, la 1 ianuarie 1535, a unui act între Francisco Pizarro și Almagro, pe de o parte, și Alvarado, pe de altă parte, prin care ultimul renunța la planul de cucerire a regiunii Quito.

fost urmăriți pînă la Cuzco de mii de răzvrătiți. Insurecția generală a indienilor izbucnise.

Ideea răscoalei trebuia să fi încolțit în mintea principalilor nobili din Cuzco încă din clipa cînd și-au dat seama de adevăratele scopuri ale spaniolilor. Suflatul răscoalei a fost marele preot, Villac Umu. Acesta împreună cu fratele său, Paullu Inca, au părăsit orașul, chipurile, în calitate de cercetași ai unui detașament de avangardă spaniol, odată cu plecarea lui Almagro spre Chile. De fapt, pe unde a trecut, Villac Umu a semănat revolta. Misiunea marelui pontif a fost ușurată de comportarea sălbatică a conchistadorilor lui Almagro, care jefuiau și terorizau pe indieni pretutindeni.

Aceștia i-au atacat pe conchistadori în cîteva rânduri, pricinuindu-le pierderi serioase. În cele din urmă, marele pontif s-a înapoiat la Cuzco.

În scurt timp, grație unor trimiși care au cutreierat țara în lung și în lat, toate centrele principale unde locuiau spaniolii, inclusiv latifundiile și minele exploatare de aceștia, au mină de lucru autohtonă, au fost chemate să se revolte. De pretutindeni au început să sosească detașamente înarmate care au încercuit capitala încasă. Nobilii indieni din Cuzco aleseseră momentul cel mai propice pentru declanșarea insurecției. Toate forțele spaniolilor se dispersaseră. Almagro era undeva departe în ținuturile sudice, căpitanul Alonso de Alvarado pătrundea într-o zonă îndepărtată denumită Chachapoyas, un alt comandant, Sebastian de Belalcázar, se afla în împrejurimile orașului Quito etc.

Împotriva miilor și miilor de insurgenți, hotărîți să-i distrugă pe invadatori, Hernando Pizarro nu dispunea decît de 100 infanteriști și 80 cavaleriști. Manco n-a lansat ordinul de atac decît după încercuirea completă a orașului. După cum mărturiseste Titu Cussi Yupanqui, fiul lui Manco, pentru a nu lăsa nici o posibilitate de scăpare conchistadorilor, indienii au desăvîrșit, într-o noapte și în ziua următoare, încercuirea orașului.

Orașul în flăcări

Pentru a rezista asalturilor indienilor, care erau hotărîți să obțină o victorie rapidă, spaniolii și-au instalat corțurile în mijlocul pieței principale din Cuzco, numită Haucapata; curînd însă ei au fost obligați să se retragă în clădirile învecinate. Hernando Pizarro a încercat, chiar a doua zi după încercuirea orașului, printr-un atac fulgerător, să și croiască drum prin mulțimea asediatorilor, dar a trebuit să se retragă în cea mai mare grabă.

Vînd să profite de succesul reprezentat prin respingerea atacului dușman, Manco Inca, sfătuit de fratele său, marele preot Villac Umu, s-a decis să dea lovitură nimicoitoare garnizoanei spaniole. El a lansat un puternic atac împotriva fortăreței Sacsahuaman (ocupată de conchistadori), care, dominînd orașul din nord, constituia o poziție strategică de mare importanță. Cetățuia a fost cucerită fără prea multă greutate. Străzile învecinate cu cartierele care constituiau partea orașului denumită Hanan-Cuzco au fost și ele ocupate și blocate de insurgenți, pentru a împiedica eventualele atacuri ale cavaleriei spaniole. În acea seară, majoritatea locuințelor conchistadorilor ardeau ca niște torțe. Indienilor le-a fost ușor să le incendieze trăgînd asupra acoperișurilor de șindrilă cu săgeți, avînd în vîrf șomoioage de bumbac aprins. Cu excepția cîtorva edificii religioase, printre care Templul soarelui, Templul zeului Viracocha și o mănăstire indiană, tot orașul era în flăcări.

În această situație, spaniolii s-au refugiat în cele două temple. Hărțuiți timp de mai multe zile în așa hal încît nu puteau să se odihnească măcar o clipă, cei mai mulți dintre asediați se gîndeau în mod serios să abandoneze orașul și, croindu-și drum pe șoseaua care ducea spre localitatea Arequipa, să ajungă, pe litoral, la Lima.

Hernando Pizarro și-a dat seama că trebuia să facă totul pentru a recuceri fortăreața Sacsahuaman, ceea ce a izbutit abia după o săptămână

de atacuri neîncetate. În aceste lupte, într-o noapte cu lună plină, după ce spaniolii străbătuseră prima din cele două incinte, Juan Pizarro, care-și scosese coiful, a fost lovit în cap, de o piatră aruncată de un indian. Sufărînd o fractură craniană, Juan Pizarro nu și-a mai recăpătat cunoștința și, după cîteva zile, a murit.

Moartea lui i-a îndrîjit pe ceilalți doi frați, Hernando și Gonzales. Deci, spre deosebire de luptele de la Cajamarca, unde, luați prin surprindere, au fugit în panică, permițînd victoria ușoară a lui Francisco Pizarro, aici, soldații lui Manco Inca s-au bătut cu vitejie. Hernando a încercat să iasă din oraș, în fruntea a 70 cavaleriști, vînd să și croiască drum prin valea Yukay, spre Tambo, unde să-l captureze pe Manco Inca. Dar, ca și prima dată, spaniolii au trebuit să se retragă în grabă: lîngă Tambo, ei au fost înconju-rați de indieni și, de abia cu multă greutate, au putut să se strecoare din încercuire. Căii li se împotmoleau în noroiul gros ivit prin inundarea văii de către incași.

În cursul acestei lupte, spaniolii au constatat cu uimire că unii dintre comandanții inamici uzau de muschete capturate. Suveranul incas îi silise pe unii dintre prizonieri să fabrice pulbere și să-i învețe pe oamenii săi să folosească armele de foc.

O ultimă încercare, a treia, a lui Hernando de despresurare a orașului s-a soldat printr-un nou eșec. Indienii, care transformaseră Tambo într-o adevărată citadelă, n-au putut fi luați prin surprindere, posturile de pază dînd imediat alarma. În scurt timp, atacul cavaleriștilor spanioli a fost respins.

În aceeași zi în care a început asediul orașului Cuzco, indienii au atacat toate localitățile locuite de spanioli, situate în provinciile controlate de Manco Inca. Luați prin surprindere, colonii au fost în mare parte masacrați. La Janja, n-au fost lăsați în viață, decît doi spanioli și un negru, aflat în slujba lor.

La Lima, lupta indienilor răsculați sub conducerea nobilului incas Quajo Yupan-

qui n-a avut amploarea de la Cuzco, deși cîțiva spanioli s-au predat insurgenților. Pe de altă parte, în sprijinul celor din Lima, au venit în ajutor cavaleriști trimiși de Francisco Pizarro și întăriri pe calea mării. Asediul Limei nu a durat decît vreo zece zile, atacatorii trebuind apoi să se retragă pe înălțimile de la nord de această localitate.

Insurecția generală a indienilor din Peru a durat vreme îndelungată. Spaniolii încercuiri în Cuzco — unde întăriri trimise de Francisco Pizarro nu au ajuns niciodată — au trecut prin cele mai grele încercări în primele săptămîni ale asediului. După aceea, au slăbit atacurile, deoarece, nemăiavînd mijloace de subsistență pentru ei și familiile lor, o parte din războinici au trebuit să meargă să-și cultive ogoarele. Numărul spanioli-

lor căzuți în încercarea de a veni în ajutorul orașului Cuzco s-a ridicat la 470. Pînă la urmă, nelineștit că n-a primit nici o veste din orașul asediat, nici de la căpitani pe care îi trimisese cu întăriri într-acolo, Francisco Pizarro a trimis în recunoaștere încă 40 cavaleriști, comandați de Francisco de Godoy. După multe căutări, acesta a revenit cu doi supravieșuitori, care l-au informat pe Francisco Pizarro despre soarta întăririlor trimise orașului asediat.

„Pacificare” cu fierul roșu

De cum a aflat despre de-clanșarea răscoalei, Francisco Pizarro și-a dat seama că nu va putea face față numai cu forțele pe care le avea la

îndemînă. De aceea, a trimis mesageri la toți căpitani săi, aflați în diferitele regiuni ale fostului Imperiu incas. De asemenea, a expediat cele cîteva corăbii aflate la dispoziție în portul Collao spre coloniile spaniole din Panama, Nicaragua, Guatemala și Noua Spanie cerînd ajutor guvernatorilor respectivi. De pretutindeni i-au sosit întăriri. Dar mulți dintre soldații veniți pe uscat au fost uciși de indienii care păzeau defileurile Anziilor. Deși s-a adresat pînă și lui Hernando Cortes, cucitorul Mexicului, Francisco Pizarro n-a apelat la Diego de Almagro, asociatul său, care se găsea mult mai aproape de Cuzco, în Chile. Ceea ce dovedește că Pizarro nu dorea ca Almagro să intervină în teritoriile pe care le considera ca

În p. 54: Războinicii incasî

Oamenii lui Pizarro îl capturează pe Atahualpa (gravură)

aparținându-i de drept, și, în special, în Cuzco.

Primul venit în ajutorul lui Francisco a fost unul din căpitani săi, Alonso de Alvarado, care, spre surprinderea tuturor, a primit ordinul nu de a se îndrepta direct spre Cuzco, unde ar fi putut ajunge destul de repede, ci de a se opri, mai întâi, la Jauja și de a reprimă pe indienii care decimasera întăririle trimise anterior spre Cuzco. La Jauja el s-a oprit cinci luni, pentru a „pacifica” exploatarea agricole aparținând prietenului său Antonio Picado, secretarul lui Francisco Pizarro. „Pacificarea” a constat în prădarea și arderea satelor indiene și în marcarea cu fierul roșu, ca sclavi, a băștinașilor.

După ce traversase deșertul Atacama împreună cu 500 soldați, îndurând mari lipsuri, Almagro ajunsese în localitatea Arequipa din Peru. Informațiile primite aici păreau foarte alarmante. Din cele spuse de fratele lui Manco Inca, Paullu Inca (prințul indian îl însoțise pe Almagro în Chile), Francisco Pizarro ar fi fost ucis, iar capul său, împreună cu cele ale încă o sută de spanioli omorâți la Lima, ar fi fost trimise ca trofee lui Manco Inca, la Tambo, de unde suveranul indian continua să asedieze Cuzco. Orașul, care încă rezista, nu mai era apărat decât de 80 oameni; Hernando Pizarro, împreună cu alți spanioli, ar fi fost luați prizonieri de răsculați.

Din Arequipa, Almagro i-a trimis două mesaje lui Manco Inca, în care li împărtășea surpriza în legătură cu răscola. Tonul scrisorilor era familiar, iar Almagro pomenea, în câteva rânduri, despre vechile sale legături prietenești cu Manco. El îi mai spunea că cunoaște fărădelegile comise la Cuzco și se angaja să-i restituie tot ceea ce i se furase și să-i pedepsească pe vinovați. În sfârșit, lucrul cel mai important, conchistadorul îi cerea lui Manco să ridice asediul asupra orașului Cuzco. Pentru a-l intimida, Almagro anunța că dispune de un număr dublu de efective față de cel real.

Citva timp după aceea, conchistadorul a ajuns în teritoriul pe care îl socotea ca aparținându-i de drept, după actul semnat de Carol Quintul, și pe care dorea să-l guverneze în pace și liniște. În localitatea Canes, la 25 leghe (cca. 100 km) de Cuzco, Almagro a fost întâmpinat cu bunăvoință de notabilitățile indiene. Manco Inca i-a trimis un mesaj, spunându-i că nu voia să se răzbune pe toți spanioli din Cuzco, ci numai pe cei vinovați. Dacă dorea să mențină alianța cu el, adăuga Manco Inca, Almagro trebuia să-i predea sau să-i ucidă cu propria mână. Conchistadorul, dornic să-l liniștească pe șeful răsculaților — cu ajutorul căruia spera să-i aducă la ascultare pe indienii — i-a promis, în scrisoarea de răspuns, că îi va îndeplini dorințele. În continuare i-a cerut să se întîlnească cu el la Urcos, localitate situată la șase leghe (circa 25 km) de Cuzco. Înainte de a accepta întâlnirea, regele incas, care devenise neîncredător în promisiunile spaniolilor, i-a comunicat că, în vederea confirmării și semnării unei eventuale alianțe, Almagro trebuia să-i trimită doi reprezentanți, care să-l însoțească la Urcos.

Ce urmărea

Diego de Almagro

Celor doi mesageri li s-a rezervat o primire dintre cele mai călduroase, oferindu-li-se daruri bogate. Dar în clipa când se pregătea să plece la Urcos, Manco Inca a primit un mesaj de la Hernando Pizarro. În scrisoare se preciza că Almagro n-avea nici un drept de a guverna Cuzco și împrejurimile acestui oraș; așadar, Manco Inca nu trebuia să dea crezare pretențiilor lui mincinoase. Manco a hotărât să amâne întâlnirea cu Almagro și i-a fixat o altă întâlnire în localitatea Yucay.

Suspicios și el, Almagro a plecat doar cu 200 soldați, restul rămânând la Urcos, sub comanda lociitorului său, Juan de Saavedra. În felul

acesta, cele două detașamente erau destul de puternice pentru a se apăra atât de eventualele atacuri ale indienilor, cât și de cele ale spaniolilor aflați la Cuzco. Aflind de cele întâmplate, Hernando Pizarro a pornit spre Urcos, pentru a încerca să-l atragă de partea sa pe Saavedra. Dar, dacă nici Almagro, nici Saavedra n-au fost atacați de indieni, în schimb aceștia au hărțuit detașamentul lui Hernando. Pînă la urmă, Hernando a ajuns în tabăra lui Saavedra, unde, spre stupefacția indienilor prezenți, cei doi s-au îmbrățișat cu căldură. Totuși, încercările lui Pizarro de a-l atrage de partea sa pe Saavedra au dat greș. Dîndu-și seama că își pierduse vremea, degeaba, Hernando s-a grăbit să revină la Cuzco, de teamă că Almagro va ocupa fosta capitală.

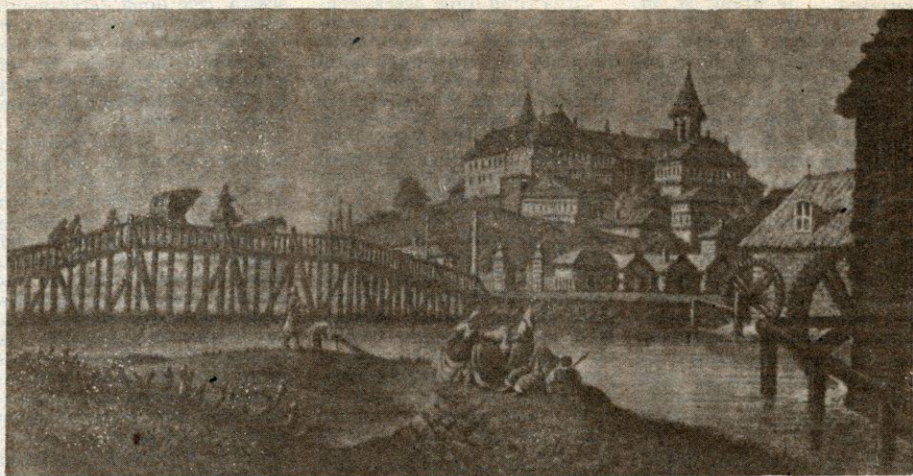
Între timp, Manco Inca a aflat despre întâlnirea amicală dintre Hernando și Saavedra, ceea ce l-a făcut și mai circumspect.

În plus, în localitatea Calica, soldații lui Almagro au întîlnit vreo 6 000 războinici, conduși de un tânăr nobil, Hanan-Cuzco. Vînd să se distreze pe seama băștinașilor, un grup de cavaleriști spanioli și-au lansat caii spre ei rîndind pe citiva. Hanan-Cuzco s-a infuriat, declarînd că „almagristii” nu se deosebeau cu nimic de spanioli aflați la Cuzco și că, dacă n-ar fi trebuit să se supună ordinelor lui Manco, i-ar fi ucis pînă la unu.

Prevenit de bănuielele lui Manco Inca, Almagro a trimis la Tambo pe Rui Diaz, unul dintre căpitani săi, pentru a-l liniști pe suveranul incas și a-l face să vină la întîlnire. După o așteptare de câteva zile la Yucay, nu s-au arătat nici Manco Inca, nici vreun mesager al acestuia. Mai mult, Almagro a aflat că Rui Diaz fusese maltrat și batjocorit de indieni.

Încă mai înainte, din informațiile primite de la spioni săi asupra comportării oamenilor lui Almagro, Manco Inca își pierduse iluziile despre cel

(Continuare în p. 61)

1815. MAȘINA LUI CARAGEA

Prof. dr. ing. NICOLAE P. LEONĂCHESCU
Institutul de construcții, București

Cercetind condicile Divanului domnesc al Țării Românești, aflate la Arhivele statului din București, am depistat, printre altele, trei documente de importanță deosebită pentru istoria mașinilor

mului în România. Ele se află în manuscrisele nr. 74 și 84, datînd din luna iulie 1815 și se referă la o „mihani” sau „mehani” (mașină) de săpat și curățat albia râului Dimbovița.

Într-un prim act din 3 iulie 1815, domnitorul Țării Românești, Ioan Gheorghe Caragea, poruncește marilor boieri ai Divanului ca, împreună cu egumenul mănăstirii „Radu Vodă” din București, să chibzuiescă în ce mod s-ar putea executa această mașină pe care el o văzuse la Țarigrad (Istanbul). La 27 iulie 1815, boierii raporta domnitorului, printr-o anafora, că au discutat cu egumenul Teodosie, care avea „deplină știință a închipuirii aceș-

tii mihani” și s-au lămurit că mașina poate săpa și curăța matca râului Dimbovița. Ei propuneau domnitorului să poruncească marelui vornic al Vorniciei obștirilor să acționeze pentru construirea acelei mașini.

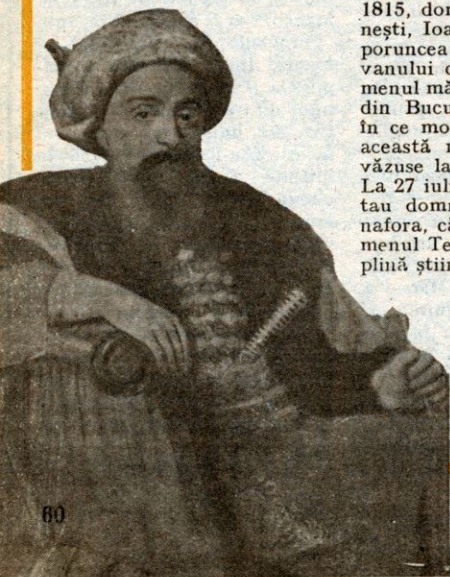
La 28 iulie 1815, Ioan Gheorghe Caragea cerea marelui vornic să strîngă de la bucureștenii aflați pe malurile Dimboviței banii necesari construirii mașinii, „cu toate cele trebuincioase ale ei”. Conducerea lucrărilor o încredința egumenului mănăstirii „Radu Vodă”, care cunoștea cum se face și cum se utilizează acea mașină.

Cercetările de pînă acum nu au stabilit dacă mașina s-a construit sau nu.

Tot în vremea lui Ioan Gheorghe Caragea, în 1818, au avut loc în București, pe dealul Spirii și primele experiențe de ascensiune cu un balon¹. Balonul avea un diame-

Vodă Ioan Gheorghe
Caragea (jos)
și mîndăstirea
„Mihai Vodă”
la începutul
secolului trecut
(sus)

¹ Magazin istoric, nr. 9/1968.

tru de 8 m și a fost umplut cu aer cald, încălzit prin arderea spiritului. Transcriind documentele, am dat explicațiile noastre în paranteze drepte.

1

Io Ioan Gheorghe Caragea voievod și domn al Țării Românești

Cinstiților și credincioșilor, dumneavoastră veliților [mar] boieri ai Divanului Domniei mele! Fiindcă s-au găsit o mihani ca să sape și să curețe totdeauna matca Dimboviții cu înlesnire și cu preapuință cheltuială, care și înșine noao ne este știută dă la Țarigrad prin chiar vederea noastră;

De aceea, poruncim dumneavoastră ca, adunându-vă la un loc, să aduceți față pă cuviosul igumen al mănăstirii Radului vodă, carele are dăplină știință a închipuirii acestii mihani și a energiei și a folosului ce poate face fără dă discolie [dificultate].

Și dându-vă toată pliroforia [lămurirea] fără dă zăbavă să o chibzuți și dumneavoastră și să ne faceți anafora [raport] ca să poruncim a să pune și în lucrare.

Aceasta am scris domnia mea.

[Pecetea domniei]

1815, iulie 3,

Vel logofăt

2

[Anafora boierilor veliți]

Preaînălțate doamne,

După luminată porunca Mării Tale, ce prin pitac [ordin scris] ni s-au dat, cum că s-au găsit o mihani ca să sape și să se curețe totdeauna matca Dimboviții cu înlesnire și cu preapuință cheltuială, care și însuși Mării Tale este știută de la Țarigrad, prin chiar vederea Înălțimii Tale;

Adunându-ne la un loc, unde aducind față pă cuviosul arhimandrit chir Teodosie, igumenul mănăstirii Radului vodă, ce ni se arată că are deplină știință a închipuirii acestii mihani, după pliroforia ce

ne dete, luăm înțelegere că cu această mihani să poată săpa și a să curăți matca Dimboviții.

Ci, să fie luminată porunca Mării Tale către dumnealui vel vornic al obștirilor ca, împreună cu numitu arhimandrit să epistasească [să supravegheze] a să face acea mihani cu toate cele trebuincioase și a să pune în lucrare, dându-să cheltuiala cea trebuincioasă de la Cutie [casierie].

De care, va arăta Mării Tale, dumnealui vornic, socoteală de cită cheltuială va merge.

Iar hotărîrea rămîne la Măria Ta.

1815, iulie 27

Dumitrașco Racoviță vel vornic, Codin Bălăceanu vel vornic, vel logofăt, Scarlat Grădișteanu vel logofăt, Fotache Știrbei vel logofăt.

3

[Rezoluția domnitorului]

Io Ioan Gheorghe Caragea voievod și domn al Țării Românești

Fiindcă această mihani să face pentru izbăvirea politii [orașului] de înecăciune și fiind că tot pentru acest sfârșit să cisluiesc [socotesc] o sumă de bani pe mahalagii politii, după lunca Dimboviții, prin osebită poruncă a domniei mele, pentru izbăvirea caselor lor de înecăciune;

Poruncim dumatule, vel dvornice al politii, ca dintr-acei bani ce se împlinesc de dumneata să să cheltuiască și pentru facerea acestii mihani cu toate cele trebuincioase ale ei.

La a căria facere, de la început pînă la isprăvit, să epistasească napristan [imediatic] cuviosul igumen al mănăstirii Radului vodă, ca unul ce are deplină știință în ce chip să să facă și cum să să metahirisească [utilizeze] în urmă.

[Pecetea domniei]

1815, iulie 28

INCAȘII SE RĂSCOALĂ

(Urmare din p. 59)

pe care altădată îl denumise „prietenu și părinte sau”. Ruperea definitivă a legăturilor dintre cei doi, deja subrezite după întîmplările petrecute la Urcos și Calica, s-a produs la Yucay. Hernando Pizarro a trimis acolo șase cavaleriști, dintre care patru au fost arestați de un căpitan „almagrist”, Francisco de Chaves, și expediții în tabăra șefului său. Pentru a-i liniști, Almagro i-a îmbrățișat, după care i-a întrebat ce se întîmplase la Cuzco după plecarea sa în Chile. Sosiți de mai de mult în tabăra conchistadorului, cîțiva soli ai regelui incas i-au cerut lui Almagro să le predea pe cei patru captivi, pentru a-i duce la Manco Inca. Spaniolul a răspuns că îi va preda personal regelui incas cînd acesta va veni la Yucay. În fața acestui refuz, solii indieni au părăsit tabăra, înapoiindu-se la Tambo, unde au relatat regelui lor cele întîmplate.

Manco Inca a hotărît să contramandeze întrevederea cu Almagro și să-l atace prin surprindere. El a trimis cîteva mii de războinici împotriva celor 200 spanioli care au fost împinși pe malul riului Yucay, de unde numai cu greu au putut să se retragă spre Cuzco, pe care l-au ocupat, în noaptea de 19 spre 20 aprilie 1537, cu toată împotrivirea lui Hernando și Gonzales Pizarro. În lunile următoare, Almagro i-a scris lui Manco Inca încercînd să-l atragă, din nou, de partea sa, dar suveranul indian își pierduse orice încredere într-insul.

Conchistadorul a decis atunci să întreprindă o expediție împotriva regelui indian. După o primă luptă, cînd detașamentul condus de căpitanul Rodrigo Orgonez a fost respins, spaniolii l-au hărțuit necontenit pe Manco Inca, acesta fiind obligat să se retragă în munți, care erau inaccesibili pentru urmăritori. El nu a mai revenit niciodată la Cuzco, capitala strămoșilor săi.

Introducere și traducere de
I. DRAGOMIRESCU

O NECESARĂ LECTURĂ EXACTĂ

Dr. SILVIU ANUICHI ne scrie pe marginea articolului Român într-un manuscris sîrbesc din sec. XVI, semnat de Mite Măneanu, (nr.5/1981): Pe lângă precizările corecte făcute cu referire la familiile voievozilor menționați, în articol au apărut o seamă de regretabile erori de lectură, traducere și interpretare a documentului respectiv, care îl mutilăază înțelegerea și necesită restabilirea adevărului istoric. Pomelnicul este realmente un manuscris original și nu o copie, care a fost alcătuit la sfîrșitul sec. XVI și a aparținut mănăstirii Krusedol (cu hramul Bunei Vestiri și nu al Înălțării) din Srem — R.S.F. Iugoslavia (păstrat azi în colecția de manuscrise a Arhivelor statului, filiala Drobetia-Turnu Severin), fiind similar altor pomelnice de aceeași structură și mărime, create în aceeași vreme la alte mănăstiri sîrbesti (Deciani, Sococani, Hopovo etc.), dintre care unele se păstrează pînă în zilele noastre. Toate aceste pomelnice mari reprezintă, în fapt, transcrierea în cite un singur volum a folior volante mai vechi, existente în mănăstiri și utilizate în cadrul cultului, din motive de oportunitate și economie de timp în oficierea acestui serviciu ritual. Inșuș, sumarul și structura tuturor acestor pomelnice se repetă într-o izbitoare similitudine: pomelnicul arhiepiscopului de Pecl (în cazul mănăstirii Krusedol și al arhiepiscopului Maxim al Țării Românești, etitorul așezămîntului, intitulat și al Sf. Maxim cel Nou), este urmat de pomelnicul țarilor și despoilor sîrbi, de cel al voievozilor valahi și moldavi și al familiilor lor (care au contribuit fie la ridicarea, fie la restaurarea și întărirea lăcașului respectiv), apoi de pomelnicul unor ierarhi din cuprinsul Patriarhiei de Pecl (în cadrul cărora apar și unii din Țara Românească și Moldova, dar cu mențiunea respectivă), de pomelnicul clerului monastic supraordonat și subordonat (cu prioritate din mănăstirea respectivă, dar și din alte asemenea lăcașuri), și, în sfîrșit, de cel al clerului de mir și al laicilor de ambe sexe din diferite orașe și localități mai mari, care s-au adresat mănăstirii în scopuri religioase.

Acest procedeu explică nu numai filele rămase goale (dintre diferitele grupări menționate), în toate pomelnicele, care trebuiau completate pe parcurs și de la caz la caz, ci și realitatea, pe cit de simplă, pe atît de fazească, a apartenenței lor la o largă întindere temporală, (sec. XVI-XIX), pe care o cuprind toate aceste manuscrise, lăsate deschise unor permanente adăugiri. Așa se explică și repetarea unor localități din cuprinsul documentului, la diferite intervale de timp, firește cu numele altor persoane, uneori însoțite de laconice date, dar în care intervenția grafică aparține întotdeauna unei alte mîni.

Pomelnicul mînăstirii Krusedol nu face nici el excepție de la această regulă îndrăginită, păstrînd firește și anume particularități proprii. Astfel, dacă în alte asemenea manuscrise, categoriile celor pomelnicți se disting mai ușor, pomelnicul de la Krusedol nu rezolvă întotdeauna file speciale fiecărei grupări, mulțumindu-se uneori să facă mențiunea necesară pe marginea paginii respective, imediat după încheierea grupării anterioare. Astfel, pomelnicul voievozilor români, de la fila 6, se deschide simplu prin nota marginală Gospoda Vlașka (Domnitorii Valahii), făcută în dreptul lui Radu cel Mare. Lectura eronată (Gospodar Vlașka) a mențiunii lăsa impresia că titlul respectiv a fost acordat doar lui Radu cel Mare și nu și celorlalte persoane amintite (Neagoie Basarab, Despina, Teodosie). În urma lui Teodosie, se face precizarea că ea ih (familiile lor), semn că ceilalți nu mai fuseseră investiți cu însemnele puterii voievodale, cu excepția lui Ștefăniță Vodă al Moldovei, notat separat, tocmai pentru a se evita confuziile.

În șirul înalților demnitari ecleziastici figurează intr-adevăr un mitropolit Zaharia ca retras la Cenad, dar nu și Varlaam Călu al Timișoarei, pentru simplul motiv că pomelnicele nu înserăză nicodată numele de familie. În realitate, este vorba de trei mitropoliți ai Timișoarei — Varlaam, Isaia și Mihail — conșgenii ultimului dintre aceștia fiind și ei notați la fila 10.

Este deosebit de semnificativ faptul că în pomelnicul laicilor, unele dintre centricile menționate — ca orașul Lipova, orașul Timișoara, orașul Cenad — sînt însoțite de precizarea zemlia Vlașka sau numai Vlașka, stîndu-le în mod firesc pe teritoriul românesc, în document nu este însă vorba despre satul Căneșca și nici despre Remetea, menționată și ca mănăstire, ci despre orașul

Kaniza și, respectiv, mănăstirea Velika Remeta din Srem (ambele în R.S.F. Iugoslavia). În sfîrșit, ultimele pagini ale manuscrisului cuprind și o interesantă consemnare slavonă pe care o redăm în întregime în traducere: Aici, în Țara Valahiei, în anul 1796 (1688), în țirzul Cernet, Să se știe cînd au venit sîrbi din Țara Sîrbescă și în acel an au adus pe (moaștele) sfinții despoți (Maxim Brancovici, Anghelina, Ioan, — n.n.), în Țara Ungro-Vlahiei.

MONUMENTUL DE LA MĂGURA

ARTHUR PASCU, inspector personal la întreprinderea Integrată din Adjud, jud. Vrancea, ne relatează despre unul din monumentele înălțate în memoria eroilor din războiul din 1916-1918: este vorba despre Mausoleul Măgura, din jud. Bacău (cinstind amintirea ostașilor căzuți în eroicele lupte desfășurate aici la sfîrșitul lunii iulie 1917 și în prima decadă a lui august): Mausoleul a fost ridicat între 1925 și 1928, după planurile arhitectului Constantin Ciocirlea și a fost renovat în 1973-1974. La cele două etaje ale construcției se află un mîc, dar impresionant muzeu militar. În prima sală sînt expuse arme, uniforme, hărți și documente ale ostașilor care au luptat la Măgura, Cosna și Ciresioara (nr. 7-8/1980); la etajul al doilea, printre altele, sînt prezentate fotografii și documente ilustrînd dezvoltarea învățămîntului militar din țara noastră.

TREI RADU?

Radu de la Afumați, Radu cel Mare și Radu cel Frumos au fost unul și același domn? — ne întreabă NICOLAE GHITULETE, din București. Dar Matei Basarab unde a fost înmormîntat?

În istoria țării noastre, mai mulți voievozi au purtat numele Radu. Domnitorii menționați sînt, de bună seamă, persoane diferite, cognomenele „cel Mare”, „cel Frumos” și „de la Afumați” le-au fost atribuite tocmai spre a-i deosebi. În ordine cronologică ei au domnit astfel: Radu III cel Frumos, fratele lui Vlad Tepeș, domn al Țării Românești între 1469 și 1474; Radu cel Mare între 1495 și 1508, fiind cunoscut pentru marile sale realizări în domeniul cultural (sub domnia sa, între altele, a fost introdus tiparul în țările române). În sfîrșit, Radu de la Afumați (1522-1529) s-a distins prin vitejia cu care a apărut independența Țării Românești în confruntările (20 la număr) cu otomanii.

Matei Basarab a fost înmormîntat mai întîi la Biserica domnească din Tirgoviste, după care osemintele l-au fost strămutate la mănăstirea Arnota, etitoria sa din județul Vîlcea.

VOT-1918

NICOLAE JUREBIȚĂ, din Brașov, veteran din cele două războaie mondiale, în vîrstă de 83 ani, ne scrie că a participat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, ca delegat ales din partea fostului județ Trei Scaune. Am întîrit, cu modestul meu vot — serie corespondentului nostru brașovean — unirea tuturor daco-românilor, împlinind astfel visul milenar al națiunii.

NU CUMNAT, CI GINERE

Baronul Adolphe d'Avril era ginerele Caterinei Odobescu și nu cumnatul ei, așa cum se arată în articolul Unirea — un rezultat definitiv (nr. 2/1981), ori în alte articole, ca de exemplu, înființarea agenției Principatelor Unite la Paris (revista Studii, nr. 6/1969). El s-a căsătorit la 9/21 mai 1857 cu Maria Odobescu, sora lui Constantin Odobescu și a scriitorului Alexandru Odobescu. Prețioasa informație genealogică ne-a fost furnizată de ELISABETA GOGA, din București, fiica lui Constantin Odobescu, căreia îi aducem cuvenitele mulțumiri.

PE FRONTUL MĂRĂȘEȘTIOR

DECEBAL GRIGORESCU, din Ploiești, evocă, pe marginea suitei de articole consacrate eroilor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oltuz (nr. 7 și 8/1980) figura generalului Eremia Grigorescu, cel care — arată cititorul nostru — a condus bătălia de la Mărășești de la începutul ei, prin intervențiile prompte, dispuse de el, ale Diviziilor 5 și 9 care, prin marile și eroicele lor sacrificii, au zădărnicit ofensiva germană în primele zile.

Inițierea generalului Cristescu cu Eremia Grigorescu la comanda Armatei I a fost, pentru generalul Prozan, un act de mare răspundere în fața istoriei. Generalul Eremia Grigorescu a trebuit să adopte continuu soluții rapide, de moment, așa cum le impuneau aspectele bătăliei, care se schimbau de la o zi la alta.

Dintre fotografiile, inedite, trimise de corespondentul ploieștean, reproducem două, din 1917, reprezentându-l pe generalul Eremia Grigorescu în inspecție pe front (a) și festivitatea decorării generalului român cu Legiunea de onoare, în gradul de comandor, de către guvernul francez, solemnitate la care a participat generalul Berthelot, șeful Misiunii militare franceze în România (b).

PE DEALUL FILARETELUI

Cîteva pagini din istoria unui cunoscut loc bucurăstean ne trimite cititorul VELICU V. DUDU, din București, din care reținem: Pînă la sfîrșitul sec. XIX, actualul Deal al Filaretelui era cunoscut cu numele de Dealul Bărbătescului, după numele unui mare bogătaş a cărui moșie se întindea de la actualul Parc al Libertății, pînă dincolo de Calea Rahovei. Dealul Filaretelui începea de la actuala autogară Filaret, continuînd spre cimitirul Belu în stînga, iar în dreapta, dincolo de Calea Rahovei, pînă departe, în cîmpie.

A fost numit astfel după numele mitropolitului Filaret II al Ungro-Vlahiei (1792-1793) și care a ridicat o cîmină — a Filaretelui — în actualul Parc al Libertății.

Pînă în prima jumătate a sec. XIX, Dealul Filaretelui era puțin populat. El era acoperit cu vii și grădini — în care străluciau căsuțe modeste. Pe acest deal se mai aflau proprietăți ale Mitropoliei din București sau ale diferitelor mănăstiri din țară.

În 1810, mahalaua Filaret avea 129 case cu 240 suflete. Pe la 1830, Dealul Filaretelui începe să se populeze, și astfel, în locul sălbăticiei — din care cauză mahalaua se numea și mahalaua Dracului — se așază aici muncitorimea Capitalei în număr mai mare.

CETATEA DE LA MOȘNA

Pe marginea suitei de articole consacrate davelor geto-dace (nr. 9/1979-6/1981), ST. ANDRIESCU, din București, ne trimite cîteva informații referitoare la cetatea traco-getică de la Moșna (Jud. Iași), din care reținem: Într-un hrisov de la Alexandru cel Bun (11 februarie 1600) este pomenită Movila găunoasă. Dimitrie Cantemir o amintește și el, în Descripția Moldaviei, sub numele de Cetatea taifailor.

După opiniile specialiștilor, cetatea a fost construită în sec. III-II î.e.n.

PE SCURT

ȘTEFAN POPESCU, din Iași, participant la demonstrația împotriva Diktatului de la Viena, care a avut loc la 1 septembrie 1940 la Sibiu (nr. 2/1981), relevă semnificația ei pentru atitudinea demnă a poporului român în acele împrejurări tragice.

ELENA OLTEANU, din Măcin; DUMITRU PĂNALTESCU, din Timișoara; IOAN LUNGULESCU, din Brăsova: Pentru procurarea lucrărilor prezentate în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție, adresați-vă librăriei cartea prin poștă, str. Pitar Moș, nr. 5, București.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

DUCU GH. FLORIAN, com. Brastovățu, jud. Olt, solicită: nr. 8, 9, 12/1980; oferă: nr. 4/1989; 10/1973; 4/1975; 2, 6/1976; 9/1977; 3, 6/1978; 4/1979; 1/1980.

IACOB ȘOMPELEAN, com. Galați, jud. Bistrița-Năsăud, solicită: nr. 4, 5/1980.

DORINEL SAYA, sat Cîndești, com. Dumbrăveni, jud. Vrancea, solicită: nr. 8/1968; 1/1969; 7/1972; 8/1975; oferă: nr. 2/1979.

ION HÂNDOREAN, intr. Iuliu Vălaori, nr. 8, București, solicită: nr. 4, 5, 6/1980; oferă: nr. 2, 4/1975; 7, 10-12/1976; 8/1977; 2, 4, 5/1978; 7/1979; 7/1980.

GH. N. POPESCU-DRĂGOI, sat Visănești-Muscet, jud. Argeș, solicită: nr. 8/1979; oferă: nr. 1, 3, 7/1968; 12/1969; 2/1970; 2, 5/1973; 4, 6, 12/1974; 6/1977; 9/11/1978; 1, 5, 7, 9/1979; 2, 3, 6, 10/1980.

ION LĂZUREANU, str. București, nr. 6, bl. K-3, sc. B, et. 8, ap. 87, Hunedoara, solicită: nr. 4, 8/1975; 2/1976; oferă: nr. 1/1977, 5, 6, 7/1978.

VASILE CAMNITĂ, str. Jean Bart, nr. 3, Succava, solicită: nr. 1, 3/1967; oferă: nr. 1/1969, 7, 8/1977.

FILIP GHEORGHE, str. Tudor Vladimirescu, nr. 63, Alba Iulia, solicită: nr. 7-8, 11/1968; 8/1972; 7/1979.

TEOFAN FERARI, Alea Dealul Măcinului, nr. 8, bl. D-38, sc. H, ap. 113, București, oferă colecția 1972-1980.

CONTENTS (Romanian History) I. CEAUȘESCU, M.E. IONESCU, M. MUȘAT Great Consequences of August 1944 Insurrection ● Acad. GH. MIHOȘ on the XVI-th International Congress of Science History ● P. PONI Memoirs (1859-1922) ● G. CARETONNI The Dacians in Rome ● T. PİNTEAN Scintela is 50 Years Old ● *** In Bucarest, 50 Years Ago (II) ● THE XV-th ICHS: The Woman in Society ● C. REZACHEVICI, I. HATEGAN New Data on Cantemir ● E. CARABA 75 Years Since the Creation of the Socialist Publishing Circle ● G.G. POTRA 1934-1936. Intrigues Against Titulescu

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. CEAUȘESCU, M.E. IONESCU, M. MUȘAT Les grandes implications de l'insurrection d'août 1944 ● Acad. GH. MIHOȘ sur le XVI-e Congrès international d'histoire de la science ● P. PONI Souvenirs (1859-1922) ● G. CARETONNI Les Daces à Rome ● T. PİNTEAN 50-e anniversaire de Scintela ● A Bucarest, il y a 50 ans (II) ● Le XV-e CISH: La Femme dans la société ● C. REZACHEVICI, I. HATEGAN Nouveaux témoignages sur Cantemir ● E. CARABA 75 ans depuis la création du Cercle socialiste d'éditions ● G.G. POTRA 1934-1936. Cabale contre Titulescu

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) И. ЧАУШЕСКУ, М. Е. ИОНЕСКУ, М. МУШАТ Большие последствия вооруженного восстания в августе 1944 ● XVI-ый Международный конгресс истории науки. Разговор с академиком Г. МИХОКОМ ● П. ПОНИ Воспоминания (1859-1922) ● Т. КАРЕТОННИ Дакны в Риме ● Т. ПИНТИАН 50 лет от появления газеты Скынтея ● *** В Бухаресте, 50 лет тому назад (II) ● XV-ый ИКИН: Женщина в обществе ● К. РЕЗАКЕВИЧ, И. ХАЦЕГАН Новые свидетельства о Кантемире ● Э. КАРАБА Кружку социалистического издательства — 75 лет ● Г. Г. ПОТРА 1934-1936. Интриги против Титулеску

INHALT (Rumänische Geschichte) I. CEAUȘESCU, M.E. IONESCU, M. MUȘAT Grosse Konsequenzen der Insurrection vom August 1944 ● Der XVI. Internationale Kongress für Geschichte der Wissenschaft. Gespräch mit Akad. GH. MIHOȘ ● P. PONI Erinnerungen (1859-1922) ● G. CARETONNI Daker in Rom ● T. PİNTEAN 50 Jahre seit Erscheinung der Zeitung Scintela ● *** In Bukarest vor 50 Jahre (II) ● Der XV. I.H.K.: Die Frau in der Gesellschaft ● C. REZACHEVICI, I. HATEGAN Neue Daten über Cantemir ● E. CARABA 75 Jahre seit der Schaffung des Kreises für sozialistischen Verlag ● G.G. POTRA 1934-1936. Intriguen gegen Titulescu

SUMARIO (Historia rumana) I. CEAUȘESCU, M.E. IONESCU, M. MUȘAT Las grandes implicaciones de la insurrección de Agosto de 1944 ● El XVI° Congreso Internacional de historia de las ciencias. Entrevista con el acad. GH. MIHOȘ ● P. PONI Recuerdos (1859-1922) ● G. CARETONNI Los dacios en Roma ● T. PİNTEAN 50 años desde la aparición del diario Scintela ● *** En Bucarest, hace 50 años (II) ● El XV° CISH: La mujer en la sociedad ● C. REZACHEVICI, I. HATEGAN Nuevos testimonios sobre Cantemir ● E. CARABA 75 años desde la creación del Círculo de editorial socialista ● G.G. POTRA 1934-1936. Intrigas contra Titulescu

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, București, strada
13 Decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

București, Intrarea Ministeriului, nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu-Năstășel, Ana Maria Șerbănescu, Marian Ștefan

SECRETAR RESPONSABIL DE REDACȚIE : Valeriu Buduru

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

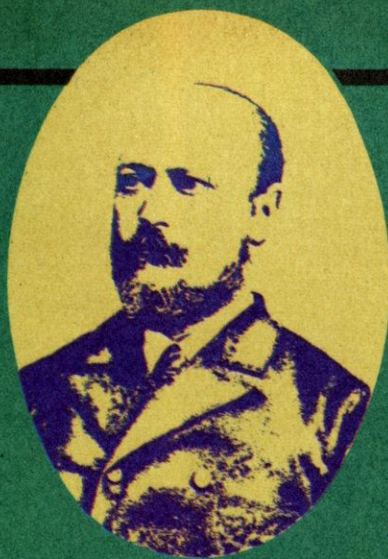
CORECTURA : Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul unui număr — 3 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

LE XVIe CONGRÈS INTERNATIONAL D'HISTOIRE DE LA SCIENCE
 • BUCAREST • 1981 •
 26 août - 3 septembre
 ROUMANIE

Cercetași pe bicicletă

Casă mișcătoare de vacanță

Pescuit subacvatic

Secția planșelor de construcții